

Miljöbalken – Så berör den dig som företagare



Miljöbalkens regler ska följas av alla och det är din skyldighet, i rollen som företagare, att känna till hur din verksamhet är berörd av bestämmelserna

Redaktör: Nicklas Skår

Foto: Colourbox, Tobias Wahlqvist, Nicklas Skår

Förord

Många företag kommer i kontakt med miljöbalkens regler. Kunskapen om reglerna är samtidigt varierande beroende på bransch, storlek på företag, tillgång till intern kompetens eller hur ofta man stöter på reglerna, som ju ofta förändras.

Mot den bakgrunden började Svenskt Näringsliv ge ut Miljöbalken – Så berör den dig som företagare år 2002. Den har utkommit i ett flertal upplagor sedan dess. Denna upplaga är en uppdatering av 2013 års utgåva.

Miljöbalken – Så berör den dig som företagare ger en översiktlig presentation av miljöbalken. Skriften utgår från frågor och situationer som företagen möter i sin dagliga verksamhet. Avsikten är att den ska kunna fungera som en enkel vägledning för företagare som snabbt och effektivt behöver bilda sig en uppfattning om hur miljöbalken kan påverka den egna verksamheten.

Av naturliga skäl går det inte att redogöra för alla frågor och situationer som kan uppkomma. I konkreta fall är det därför lämpligt att konsultera juridisk expertis för att undvika fel.

För arbetet med att uppdatera denna upplaga svarar Advokatfirman Fröberg & Lundholm.

Stockholm i mars 2016

Nicklas Skår

Ansvarig miljöjuridik, Svenskt Näringsliv

Innehåll

Förord	1
1. Miljöbalken berör alla	3
2. Verksamheter och omgivningspåverkan	5
2.1. Lokalisering	5
2.2. Utsläpp till luft	11
2.3. Utsläpp till vatten	14
2.4. Buller och vibrationer	17
2.5. Kemiska produkter	20
2.6. Avfall	22
2.7. Energi	32
2.8. Transporter	34
2.9. Hälsoskydd i byggnader	37
2.10. Föroreningar och allvarliga miljöskador	38
3. Tillstånd och anmälan	47
3.1. Miljöfarlig verksamhet	47
3.2. Vattenverksamhet	48
3.3. Tillstånds- och anmälningsplikt	50
3.4. Tillståndsmyndigheter	53
3.5. Att söka tillstånd	54
4. Tillsyn	58
4.1. Tillsynsmyndigheter	58
4.2. Egenkontroll och miljörapport	61
5. Sanktioner och skadestånd	64
5.1. Skadestånd	67
6. Ytterligare information	69

1. Miljöbalken berör alla

Miljöbalkens regler ska följas av alla och det är din skyldighet, i rollen som företagare, att känna till hur din verksamhet är berörd av bestämmelserna. Du som driver eller avser driva industriell verksamhet, starta vård- eller hygienisk verksamhet, hantera kemiska produkter, alstra eller hantera avfall måste känna till miljöbalkens regler på dessa områden.

Allmänna hänsynsregler

Hänsynsreglerna i miljöbalkens 2 kapitel är allmänna och innebär i stora drag följande:

- **BEVISKRAV.** En företagare är skyldig att visa att reglerna följs vid tillsyn och provning. Tillsynsmyndigheten behöver inte visa motsatsen.
- **KUNSKAP.** En företagare måste skaffa sig den kunskap som krävs både för att veta vilken påverkan verksamheten har på människors hälsa och miljö samt hur sådan påverkan kan motverkas.
- **SKYDDSÅTGÄRDER.** Företagare ska vidta skyddsåtgärder, iaktta begränsningar av verksamheten och vidta andra försiktighetsmått, så snart det finns risk för negativ påverkan. Detta gäller även om tillsynsmyndigheten inte ställt några krav. Bästa möjliga teknik ska användas. Den som orsakar eller riskerar att orsaka miljöstörning ska alltid bekosta förebyggande eller avhjälpande åtgärder (Polluter Pays Principle).
- **PRODUKTVAL.** Om kemiska produkter, som används i verksamheten, innebär risker för människors hälsa eller miljön, ska produkterna ersättas med mindre farliga alternativ.
- **HUSHÅLLNING.** Företagare ska hushålla med råvaror och energi och utnyttja möjligheterna till återanvändning och återvinning.
- **LÄMPLIG PLATS.** Platsen där verksamheten bedrivs ska vara lämplig. Ett givet bygglov innebär inte att platsen är godkänd enligt miljöbalkens regler.
- **AVVÄGNING.** De ovannämnda hänsynsreglerna gäller i rimlig utsträckning. Nyttan ska vägas mot kostnaderna.

Är du tveksam om vilka regler som gäller din verksamhet och hur de ska tolkas i en viss situation, bör du vända dig till miljökontoret i din kommun eller till länsstyrelsen.



Kraven på skyddsåtgärder ska vara rimliga

Den sista punkten i uppräknningen är viktig. Kraven gäller så länge de inte är orimliga att uppfylla. När myndigheten bedömer vilka skyddsåtgärder som krävs för en viss verksamhet ska myndigheten särskilt ta hänsyn till nyttan av skyddsåtgärderna och andra försiktighetsmått, jämfört med kostnaderna för åtgärderna. Om verksamheten påverkar en miljökvalitetsnorm som är en s.k. gränsvärdesnorm (se avsnitt 2.2 och 2.3) får dock myndigheten ställa krav som går utöver vad som kan anses vara rimligt, om det krävs för att miljökvalitetsnormen ska kunna följas.

Ökad risk för miljöstörning ökar myndighetskontrollen

Alla åtgärder som kan skada eller vara till olägenhet för människors hälsa eller miljön följer samma hänsynsregler i miljöbalken. Verksamheter som är mycket miljöstörande får inte starta utan tillstånd av miljömyndighet, se vidare avsnitt 3. Andra verksamheter måste anmälas i god tid innan de startas. Detta krav gäller även verksamheter som, innan miljöbalken trädde i kraft, fick bedrivas utan anmälan eller tillstånd. Om din verksamhet fått tillstånd enligt lagen som gällde innan miljöbalken trädde i kraft (1999), så gäller detta beslut fortfarande. Mark- och miljödomstolar, länsstyrelser och miljönämnder i kommuner är miljömyndigheter med olika uppgifter och ansvar.

När en verksamhet prövas avgör myndigheten vilka åtgärder och försiktighetsmått som behöver vidtas utifrån hänsynsreglerna. Dessa krav skrivs in i tillståndsbeslutet och blir en förutsättning för att verksamheten ska få bedrivas.

För att starta en anmälningspliktig verksamhet krävs inget tillstånd. Däremot är du skyldig att anmäla dina planer i god tid innan du startar. Du är skyldig att invänta miljömyndighetens svar under sex veckor från det anmälan gjordes. Myndigheten kan vid anmälningstillfället eller i ett senare skede ställa krav på sådan verksamhet.

Miljösanktionsavgifter

Tillsynsmyndigheten är skyldig att ta ut miljösanktionsavgifter på mellan 1 000 och 1 000 000 kr av företagare som överträder angivna bestämmelser i miljöbalken, se närmare om miljösanktionsavgifter i avsnitt 5 nedan. Begär aktuell lista av tillsynsmyndigheten på överträdelser som ger miljösanktionsavgift.

Krav på egenkontroll

Företagare är skyldiga att fortlöpande planera och kontrollera verksamheten och undersöka hur den påverkar miljön. Är verksamheten tillstånds- eller anmälningspliktig ska dessutom bestämmelserna i egenkontrollförordningen följas.

Ansvar för förorenad mark m.m.

Alla företag som bedrivit verksamhet som har bidragit till miljöskador, genom föroreningar i mark, byggnader eller anläggningar eller genom skador som har betydande negativ effekt på vattenområde, grundvatten eller på den biologiska mångfalden, är gemensamt ansvariga för avhjälpande om den aktuella verksamheten varit i faktisk drift efter den 30 juni 1969. Fastighetsägare som förvärvat en förorenad fastighet efter den 1 januari 1999 kan också göras ansvarig för avhjälpande.

2. Verksamheter och omgivningspåverkan

Som företagare måste du i god tid innan du startar verksamheten skaffa dig kunskap om hur din verksamhet kan påverka omgivningen och hur du kan förhindra att skada uppkommer på människors hälsa eller miljön.

2.1. Lokalisering

Generella krav på lokalisering

Den plats där verksamheten ska bedrivas måste vara lämplig för ändamålet. Innan du bestämmer dig för en plats behöver du ta reda på hur det ser ut i omgivningarna, om det finns andra intressen på platsen och om de är förenliga med din verksamhet. En verksamhet får inte heller etableras i strid med gällande detaljplan.



Rättsfall om lokalisering - allmänt

MÖD 2013:26 (dom 2013-06-25 i mål M 10187-12) – I ett mål om tillstånd till anläggande och drift av en biogasanläggning har påstådda olägenheter och missförhållanden vid en annan av sökandens anläggningar inte ansetts medföra att sökandens vandel kan ifrågasättas så att tillstånd borde vägras enligt 16 kap. 6 § miljöbalken. MÖD ansåg emellertid att bolaget inte hade visat att den valda lokaliseringen uppfyllde kraven i 2 kap. 6 § miljöbalken. Detta eftersom tekniken med biogasproduktion av ansökt slag och skala delvis ansågs vara ny varför det enligt MÖD fanns anledning att särskilt beakta risken för driftsstörningar med luktolägenheter. Eftersom det i närområdet där anläggningen skulle uppföras bor ca 30 000–40 000 människor fanns det enligt MÖD risk för att många människor skulle drabbas av dessa luktolägenheter. MÖD avslog därför bolagets överklagande.

MÖD dom 2012-04-25 i mål M 5176-11 – I ett mål om tillstånd till bergtäkt m.m. i Södertälje kommun uppkom fråga om täktens lokalisering var lämplig med hänsyn till befintlig och kommande bebyggelse. I fråga om behovet av materialet från täkten konstaterade MÖD att det råder brist på bergtäkter i Stockholms län (jfr. MÖD dom 2012-09-28 i mål M 497-12 ovan) Den planerade verksamheten bedömdes inte strida mot gällande översiktsplan. Även transporter till och från täkten bedömdes kunna ske på godtagbart sätt. MÖD anförde att täkten kommer att innebära ett intrång i en hittills och för tätortsnära förhållanden jämförelsevis tyst och ostörd miljö. Området omfattades dock inte av riksintressen eller annat skydd och bedömdes inte påverka växt- och djurliv eller närboende på ett oacceptabelt sätt. Vid en samlad bedömning fann MÖD att lokaliseringen var lämplig.

MÖD 2011:26 (dom 2011-04-19 i mål M 4256-10) – En öppen förskola var belägen i anslutning till en starkt trafikerad väg. Inomhusmiljön bedömdes vara acceptabel, men utomhus förelåg problem ifråga om luftföroreningar och buller. Det kunde föreligga risk för att olägenhet i inomhusmiljön skulle kunna uppkomma i samband med t.ex. vädring. På grund av risken för påverkan av luftföroreningar och buller från förbjöds verksamheten av tillsynsmyndigheten. I målet uppkom fråga om olägenheterna utomhus omfattades av bestämmelserna till skydd för människors hälsa i 9 kap. miljöbalken. MÖD konstaterade att lokaler för allmänna ändamål enligt 9 kap. 9 § miljöbalken, som avser bl.a. samlingslokaler, lokaler för vård och omsorg, undervisning och hygienisk behandling, idrottsanläggningar, badanläggningar och hotell, i många fall omfattar även utomhusmiljöer. När det gäller lokaler som i sin normala användning innebär nyttjande av utomhusmiljön är bestämmelsen i 9 kap. 9 § miljöbalken enligt MÖD tillämplig även på utomhusmiljön. I fråga om just förskolor finns bestämmelser i såväl plan- och bygglagen (2010:900) som Skolverkets allmänna råd för öppen förskola (2000:1) om att det bör finnas tillgång till lämplig utemiljö. Beträffande förskolor får därmed såväl inom- som utomhusmiljön anses omfattas av bestämmelsen i 9 kap. 9 § miljöbalken. MÖD fastställde beslutet att förbjuda verksamheten.

MÖD 2010:53 (dom 2010-12-22 i mål M 10319-09) – I ett mål om tillstånd till hamnverksamhet och därtill hörande arbeten (Norviks hamn) förklarade MÖD den sökta verksamheten som tillåtlig och upphävde därmed miljödomstolens dom. Den avgörande frågan var om den valda platsen kunde tillgodose ändamålet med verksamheten och samtidigt uppfylla kraven i miljöbalken. Till skillnad från miljödomstolen ansåg MÖD att utredningen visade att det inte fanns någon mer ändamålsenlig plats än den aktuella. Vidare ansåg MÖD att verksamheten endast marginellt skulle komma att påverka vattenkvaliteten i området och att de miljö kvalitetsnormer för vatten som fastställts innan miljödomstolens dom meddelades inte utgjorde något hinder för att tillåta den sökta verksamheten. Vid en samlad bedömning ansåg MÖD således att

verksamheten kunde tillåtas enligt de allmänna lokaliserings- och hushållningsbestämmelserna i miljöbalken. Vad som i övrigt anförts avseende buller och andra störningar från verksamheten medförde inte heller att verksamheten inte kunde tillåtas. MÖD hänvisade målet åter till miljödomstolen för meddelande av tillstånd till verksamheten och föreskrivande av erforderliga villkor och bestämmelser, samt i frågan om dispens från förbudet att dumpa muddermassor till havs.

MÖD 2008:41 (dom 2008-12-22 i mål M 3336-07) – MÖD hade i en tidigare dom (MÖD 2005:66, dom 2005-11-01 i mål M 2966-04) slagit fast att en aktuell och välunderbyggd översiktsplan har stor betydelse vid bedömningen av vad som kan anses vara en lämplig plats för en tillståndspliktig verksamhet. I MÖD 2008:41 slog MÖD fast att om det framkommer nya omständigheter som förändrar de *faktiska* förutsättningarna för ett givet tillstånd kan detta utgöra grund för ändring i högre instans. Ett under ärendets handläggning ändrat *politiskt* ställningstagande i en översiktsplan bör dock inte i sig medföra att en högre instans ska undanröja ett i underinstansen givet tillstånd. En företagare måste ha en rimlig möjlighet att förutsäga vilka risker han tar när han inleder ett nytt tillståndspliktigt projekt.

MÖD 2008:44 (dom 2008-12-19 i mål M 471-08) – I ett mål om tillstånd till anläggande och drift av kraftvärmeverk ifrågasatte en grupp sakägare anläggningens lokalisering. Bolaget hade i ansökan redovisat alternativa lokaliseringar som utretts i samband med utbyggnadsplaner år 1995 och avfärdat alternativen som icke lämpliga för den nu aktuella etableringen. MÖD konstaterade emellertid att denna typ av etableringar aldrig är konfliktfria och att det därför är väsentligt att göra jämförelser med alternativ som är så realistiska som möjligt utifrån de krav verksamhetsutövaren ställer. Förhållandena hade hunnit förändras väsentligt sedan 1995 års utredning genomfördes, bl.a. hade fjärrvärmesystemet utökats, och enligt MÖD borde det nu finnas fler tänkbara lokaliseringar än 1995. Det hade dessutom framkommit att de alternativ som presenterats över huvud taget inte var tänkbara. MÖD fann mot denna bakgrund att det saknades faktaunderlag för att bedöma om den plats som sökanden föreslagit verkligen var bättre än andra tänkbara platser i anslutning till fjärrvärmesystemet. Bolaget hade inte visat att den sökta platsen är den där ändamålet kan uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljö enligt 2 kap. 6 § miljöbalken och ansökan avslogs.

MÖD 2007:30 (dom 2007-10-22 i mål M 9873-06) – Vid varje lokaliseringsprövning ska en allsidig bedömning göras av platsens lämplighet. Denna bedömning ska även innefatta transporterens inverkan på omgivningen.

MÖD 2005:39 (dom 2005-06-14 i mål M 3362-04) – Länsstyrelsens miljöprövningsdelegation avlog ett bolags ansökan om fortsatt och utökad miljöfarlig verksamhet i form av metallåtervinningsverksamhet. Beslutet motiverades med att de fastigheter där verksamheten bedrevs låg i skyddsområdet för kommunens grundvattentäkt och att bolagets intresse av att driva verksamheten inte vägde tyngre än skyddet för grundvattentäkten. Miljödomstolen fastställde länsstyrelsens beslut. Bolaget hade dock åtagit sig långtgående säkerhetsåtgärder och MÖD fann att skyddsåtgärderna var tillräckliga för att skydda vattentäkten. En omlokalisering skulle dessutom medföra stora kostnader för verksamhetsutövaren. Målet återförvisades till länsstyrelsens miljöprövningsdelegation för att denna som första instans skulle meddela tillstånd och fastställa villkor nödvändiga för verksamheten.

MÖD 2002:11 (dom 2002-01-25 i mål M 3466-01) – Bolaget hade ett tidsbegränsat tillstånd till deponeringsverksamhet som gått ut. Bolaget sökte nytt tillstånd till fort-

satt deponeringsverksamhet i kombination med avslutningsåtgärder vid tippen. MÖD konstaterade att deponin redan i de tidigare tillståndsbeslutet hade bedömts som mindre lämpligt lokaliserad och att de tillkommande kraven på lokalisering och bottenfästning som följde av förordningen (2001:512) om deponering av avfall innebar att ansökan måste avslås. Med hänvisning till 38 § nämnda förordning uttalade MÖD vidare att deponin nu måste avslutas snarast möjligt. MÖD upphävde den överklagade domen och avslag ansökan om fortsatt drift.

MÖD 2000:24 (dom 2000-06-07 i mål M 3864-99) – Skyddsåtgärder kan påverka bedömningen av en vald lokalisering. Vid lokaliseringsprövningen enligt miljöskyddslagen av en bergtäkt har verksamheten på platsen bedömts tillåtlig med hänsyn till att där finns den lämpligaste fyndigheten för porfyrberg inom rimligt avstånd från utskeppningshamn. Lokaliseringen har även bedömts vara tillåtlig med hänsyn till att störningarna (främst buller) som drabbar den omgivande miljön (bl.a. ett naturreservat) och närboende (fritidshus) är acceptabla efter utförda skyddsåtgärder.

Särskilt om skyddade områden, riksintressen, artskydd m.m.

Vissa områden, som t.ex. stränder, nationalparker, naturreservat och s.k. Natura 2000-områden, har ett särskilt skydd enligt miljölagstiftningen. Särskilt tillstånd eller dispens krävs för att etablera en verksamhet inom ett sådant område. Även påverkan på vissa djur- och växtarter och dessas levnadsförhållanden kan kräva dispens eller påverka tillåtighetsbedömningen av en verksamhet eller åtgärd.

På olika platser i landet har myndigheter utpekat områden som är av riksintresse för olika ändamål, såsom natur- och kulturvård, rennäring och friluftsliv, men även industri, skogsbruk och mineralutvinning. Även riksintresseområden ska skyddas från åtgärder som kan skada eller försvåra den avsedda användningen. Det krävs dock inget separat tillstånd eller dispens. Om ett område utpekats som riksintressant för två eller flera oförenliga ändamål ska dessa vägas mot varandra vid prövning av en verksamhet och företräde kommer att ges för det eller de ändamål som är lämpligast ur ett hushållningsperspektiv.

Även verksamhet som är lokaliserad utanför ett skyddat område kan i vissa fall bedömas få sådan påverkan på det skyddade området att verksamheten måste vidta särskilda skyddsåtgärder eller att tillstånd inte kan meddelas.

Rättsfall om skyddade områden, riksintressen, artskydd m.m.

MÖD dom 2015-06-11 i mål M 10756-14 – Frågan i målet var om artificiella vattendrag ska omfattas av bestämmelserna om strandskydd. Prövningen gällde ett dike som hade anlagts för att avvattna åkermark. Diket anlades redan under 1860-talet och vattenflödet i diket var under stora delar av året mycket litet. Domstolen uttalade att bedömningen av om det är fråga om ett vattendrag som omfattas av strandskydd får göras från fall till fall. Domstolen konstaterade emellertid att förarbetsuttalandena rörande strandskydd tyder på att det är mer naturligt förekommande vatten som är avsedda att skyddas och att vattenförande diken i jordbrukslandskap ofta i stället skyddas genom bestämmelserna om biotopskydd.

MÖD dom 2015-04-14 i mål M 11020-14 – Frågan i målet var om två ekar kunde anses utgöra en del av en allé som utgör ett biotopskyddsområde. Ekarna var placerade mellan flera vägar samt på båda sidor av en rondell och de stod således inte i

en oavbruten rad. Domstolen fann att detta faktum saknade betydelse, varför kommunen inte hade rätt att ta ned de två träden utan att först ansöka om dispens för åtgärden i enlighet med bestämmelserna om biotopskyddsområden.

MÖD dom 2016-01-25 i mål M 11317-14 – Domstolen konstaterade att det vid bedömningen av vilken effekt en verksamhet har på en skyddad art finns anledning att se till verksamhetens påverkan inte bara inom relevant biogeografisk region utan även lokalt (i det här fallet hade de skyddade fjärilsarterna en något bättre situation på Gotland, där verksamheten var belägen, än i boreal region generellt). Domstolen konstaterade vidare att det för verksamheter där syftet uppenbart är ett annat än att döda eller störa djurarter krävs en risk för påverkan på den skyddade artens bevarandestatus i området för att förbudet i 4 § 1 och 2 artskyddsförordningen ska aktualiseras. Domstolen fann att de individer av arten som riskerade att dödas eller störas till följd av en exploatering av området inte kunde antas medföra någon beaktansvärd risk för påverkan på fjärilsarternas bevarandestatus inom populationen på nordöstra Gotland och inte heller på arternas bevarandestatus inom boreal region. Verksamheten var därmed inte förbjuden enligt artskyddsförordningen. Genom att föreskriva ett nytt villkor om skyddsåtgärder var det vidare möjligt att undvika att verksamheten kom i konflikt med förbudet i 4 § 4 artskyddsförordningen, som gäller skydd för fortplantningsområden och viloplatser, varför dispens inte krävdes heller i denna del.

MÖD 2015:3 (dom 2015-02-16 i mål M 2630-14) – Frågan i målet gällde etableringen av en skid- och turistanläggning och om etableringen inom det aktuella området skulle strida mot 4 § artskyddsförordningen, i området fanns nämligen ett örnrevir med tre bebodda kungsörnsbon. Domstolen fann, mot bakgrund av att skidanläggningen skulle uppföras inom ett örnrevir och att en lyckad häckning genomförts i reviret ett par år tidigare, att det framstod som högst sannolikt att verksamheten skulle att störa kungsörnarna i den mening som avses artskyddsförordningen. Vidare konstaterade domstolen att det stod klart att bolaget hade insett denna risk. Då bolaget trots denna insikt ändå avsåg att uppföra den planerade skid- och turistanläggningen måste det anses utgöra ett avsiktligt störande i artskyddsförordningens mening, vilket resulterade i att skidanläggningen inte kunde uppföras inom det aktuella området.

MÖD dom 2012-09-28 i mål M 497-12 – Ett bolag hade ansökt om tillstånd till att öppna en ny täkt för berg, morän och grus. Det planerade täktområdet var lokaliserat inom ett område som utpekats som av riksintresse för friluftslivet och naturvården, samt i nära anslutning till Skuleskogens nationalpark och Natura 2000-område. Enligt MÖD visade platsen för takten spår av påverkan från tidigare täktverksamhet. MÖD anförde i domskälen att användning av mark ska ske för det eller de ändamål som det är bäst lämpat med hänsyn till beskaffenhet och läge och föreliggande behov. Företräde ska ges sådan användning som innebär en ur allmän synpunkt god hushållning. Enligt riktlinjerna i gällande översiktsplan skulle inga ytterligare täkter tillåtas. MÖD bedömde att takten visserligen inte skulle medföra påtaglig skada på riksintressena, men att marken ändå ska användas för det ändamål för vilket den är bäst lämpad. När det är fråga om ett område som sammantaget hyser stora värden bör enligt MÖD särskilda krav ställas på att behovet av material av särskild kvalitet inte på ett tillfredsställande sätt kan tillgodoses på annan plats och att det aktuella området därför är särskilt lämpat för ändamålet. Vid en sådan avvägning kan det, när det är fråga om stora värden, vara möjligt att något längre transportavstånd får accepteras än vad som normalt skulle vara godtagbart. I det aktuella fallet var endast fråga om täkt av berg och morän. Sökanden ansågs inte ha visat var det fanns alternativa lokaliseringar till den sökta kvaliteten och det kunde därför inte bedömas om det fanns rimliga alternativ. Lokaliseringskravet bedömdes inte vara uppfyllt och MÖD fastställde länsstyrelsens tidigare beslut att avslå ansökan om tillstånd.

MÖD dom 2012-07-04 i mål M 8344-11 – Ett bolag hade ansökt om tillstånd till att uppföra en gruppstation om tio vindkraftverk vid Mästermyr på Gotland. Lokaliseringen bedömdes ur flera aspekter vara lämplig för vindbruk, bland annat hade området utpekats som av riksintresse för vindbruk, etableringen hade stöd i översiktsplanen och det fanns inga andra riksintressen, Natura 2000-områden eller andra områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken på platsen. Mästermyr är dock en viktig fågellokal, inte minst för kungsörn och havsörn, som av EU har utpekats som av gemenskapsintresse och är upptagna i bilagan till det sk fågeldirektivet (79/409/EEG). Enligt en rapport från Naturvårdsverket (Rapport 6467, Vindkraftens effekter på fåglar och fladdermöss) tillhör kungs- och havsörnen de arter som riskerar att drabbas hårdast av kollisioner med vindkraftverk. Av rapporten framgår att även om vindkraften inte utgör någon större fara för fåglar i stort kan den möjligen, beroende på hur stor dödligheten är, påverka vissa arter eller populationer negativt. Detta gäller i första hand större rovfåglar och kungsörn nämns i rapporten som en potentiellt känslig art. I rapporten anges att det enklaste sättet att minimera risker för olyckor med rovfåglar är att undvika vindkraftverk nära boplatser eller på platser med regelbundna koncentrationer av rovfåglar. Vidare anges att det är tveksamt om det går att vidta åtgärder som minskar risken för fåglarna efter en vindkraftsetablering. Med hänsyn till områdets betydelse som fågellokal och de risker som verksamheten medför, bedömde MÖD att platsen inte uppfyllde kravet på lämplig lokalisering. Föreslagna försiktighetsåtgärder bedömdes inte heller vara tillräckliga för att lokaliseringen skulle kunna godtas. Ansökan avslogs.

MÖD dom 2012-05-29 i mål M 7639-11 – I ett mål om tillstånd till gruppstation för vindkraftverk kunde verksamheten på den föreslagna platsen medföra risk för konflikt med artskyddet för vissa fågelarter. Även påverkan på landskapsbilden kunde bli oacceptabel. Sökanden hade redovisat vissa alternativa platser, men underlaget var översiktligt. MÖD ansåg att det inte var osannolikt att det skulle gå att finna en plats där verksamheten kunde bedrivas med mindre intrång och olägenhet. Lokaliseringskravet ansågs inte uppfyllt. Mark- och miljödomstolens dom upphävdes och miljöprövningsdelegationens beslut att avslå ansökan fastställdes. MÖD fanns också att miljökonsekvensbeskrivningen hade sådana brister beträffande dels förutsättningarna att uppfylla artskyddsförordningen och dels utredningen av alternativa lokaliseringar att det tidigare godkännandet av den skulle upphävas.

MÖD 2010:38 (dom 2010-10-14 i mål nr M 10316-09) – I ett mål om tillstånd till uppförande av 30 vindkraftverk på Glötesvålen fastställde MÖD miljödomstolens dom och därmed länsstyrelsen beslut att meddela tillstånd för verksamheten. Området, som utgjordes av ett lågfjällsområde med riksintresse för rennäringen och för energiproduktion, var även av särskilt intresse på grund av de höga naturvärdena på platsen till följd av vålens geologiska formationer. MÖD ansåg emellertid att intresset att etablera vindkraft på vålen gick att förena med rennäringens intressen och det rörliga friluftslivet. I fråga om de geologiska formationerna ansåg MÖD att det fanns ett starkt bevarandebestånd men att detta inte hade föranlett att området hade pekats ut som riksintressant eller erhållit något annat formellt skydd enligt miljöbalken. MÖD ansåg således att även intresset av att bevara områdets geovetenskapliga värden gick att förena med intresset av att utvinna energi på ett sätt som bäst motsvarade en god hushållning och främjande av en hållbar utveckling.

MÖD dom 2009-10-09 i mål M 350-09 – I ett mål om tillstånd till kalkbrott på Gotland har fråga uppkommit om bl.a. täktens lokalisering. Den specifika platsen är av riksintresse dels för naturvärden och dels för mineralförsörjningen. MÖD konstaterade att en täkt skulle innebära påtaglig skada för riksintressena för naturvård och

kulturmiljö och att riksintressena vid en sådan situation ska vägas mot varandra. MÖD fann att utgångspunkten för prövningen var att kvaliteten på kalken var unik. Följden av att tillstånd inte beviljades skulle bli att verksamheten lades ned och kalk fick importeras. MÖD fann att tåkten utgjorde en begränsad del av riksintresseområdet för naturvård och kulturmiljö och att riksintresset som helhet inte skulle skadas av tåkten. Bolaget hade även avsatt vissa andra områden för naturvård som kompensation och åtagit sig att utföra skyddsåtgärder och försiktighetsmått. Enligt MÖD fanns goda förutsättningar för att området skulle kunna bibehålla sin karaktär. Mot detta stod att riksintresset för mineralförsörjning vid ett avslag skulle gå helt förlorat. MÖD fann mot denna bakgrund att mineralförsörjningen skulle vinna företräde. Lokaliseringen befanns tillåtlig.

MÖD 2006:49 (dom 2006-09-27 i mål M 1644-06) – I ett mål om täktverksamhet konstaterade MÖD att täkterna hade lokaliserats till platser som både var av riksintresse för naturvård och för materialförsörjning och att det av 3 kap 10 § miljöbalken framgår att om ett område omfattas av riksintressen för oförenliga ändamål en avvägning ska ske mellan riksintressena. Enligt MÖD ska en sådan avvägning dock endast göras om den sökta åtgärden befaras medföra *påtaglig skada* på ett riksintresse. I det aktuella fallet då områdets naturmiljö som helhet inte bedömdes komma att äventyras eller skadas påtagligt, ansåg MÖD att en avvägning enligt 3 kap. 10 § MB inte skulle göras. Även kompensationsåtgärder kan medföra att det inte bedöms uppkomma påtaglig skada, se MÖD 2006:49 (dom 2006-10-04 i mål M 456-06).

2.2. Utsläpp till luft

Verksamheter som ger upphov till utsläpp till luft ska enligt miljöbalkens hänsynsregler reducera utsläppen så långt det är miljömässigt motiverat och ekonomiskt rimligt. Hänsynsreglerna konkretiseras ofta i tillståndsvillkor eller förelägganden med krav på försiktighetsmått. Villkor kan utformas som funktionskrav (t.ex. maximalt föroreningsinnehåll per kubikmeter rökgas, maximala utsläpp per enhet tillförd energi eller en begränsning av de totala utsläppen under en viss tidsperiod) eller teknikkrav (t.ex. krav på installation av en viss typ av filter, skrubber eller annan reningsutrustning): Hänsynsreglerna kan också konkretiseras i generella föreskrifter, dvs. specifika krav på utsläpps begränsningar och andra försiktighetsmått som gäller generellt för en viss typ av verksamhet. Det finns också miljökvalitetsnormer som anger hur mycket föroreningar utomhusluften får innehålla.

Miljökvalitetsnormer för luft

I luftkvalitetsförordningen (2010:477) anges föroreningsnivåer som inte får överskridas (s.k. gränsvärdesnormer) eller i vissa fall inte bör överskridas. Miljökvalitetsnormer finns för kväveoxid, kvävedioxid, svaveloxid, kolmonoxid, bly, bensen, partiklar (PM10) och ozon.

Miljökvalitetsnormerna är inte direkt bindande för dig som företagare. Du kan ändå komma att påverkas av bestämmelserna i samband med tillsyn, en tillståndsansökan eller anmälan av en verksamhet, eftersom myndigheterna ska beakta hur din verksamhet påverkar möjligheterna att följa miljökvalitetsnormerna. När det är fråga om gränsvärdesnormer får kraven på verksamheten gå längre än vad som normalt kan anses vara rimligt. Om verksamheten kan antas bidra till att en gränsvärdesnorm får tillstånd, godkännande eller dispens som huvudregel inte meddelas.

Exempel på tillståndsvillkor

Utsläpp av stoft till luft regleras ofta som en tillåten halt i utgående rökgaser (mg/m^3) medan utsläpp av kväveoxider kan regleras på ett flertal olika sätt, t.ex. som utsläppt mängd per tillförd mängd energi (mg/MJ) eller utsläppt mängd per ton producerade enheter (kg/ton). För mindre betydelsefulla utsläppskällor förekommer krav på att installera viss reningsteknik (t.ex. viss typ av filter eller katalytisk rening).

Exempel på generella föreskrifter

Regeringen har meddelat föreskrifter som innefattar kontroll av och gränsvärden för utsläpp av rökgaser från förbränningsanläggningar och flyktiga organiska föreningar (VOC) från vissa typer av verksamheter, se förordningen (2013:254) om användning av organiska lösningsmedel och förordningen (2013:252) om stora förbränningsanläggningar. Den som driver en verksamhet där det finns pannor, ugnar eller andra typer av fasta anordningar där det sker förbränning av fast, flytande eller gasformigt bränsle är skyldig att kontinuerligt mäta utsläpp av koloxider, svaveloxider och tillförd energi från anordningen, om anläggningen har vissa angivna dimensioner i fråga om planerade tillförd energi respektive maximal tillförd effekt.

För avfallsförbränningsanläggningar gäller särskilda regler enligt förordningen om förbränning av avfall (2013:253). För vissa industriutsläppsverksamheter gäller även industriutsläppsförordningen (2013:250).

Produktkrav på utsläpp

Du som tillverkar, importerar eller saluför mobila maskiner är enligt lag (1998:1707) om åtgärder mot buller och avgaser från mobila maskiner ansvarig för att se till att maskinerna uppfyller lagens krav på buller och avgaser.

Utsläppsrätter för koldioxid

För vissa typer av tyngre industri, bl.a. förbränningsanläggningar, stålverk och mas-sabruk, krävs särskilt tillstånd för utsläpp av koldioxid enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter.



Rättsfall om utsläpp till luft

MÖD 2012:21 (dom 2012-02-28 i mål M 197-10) och MÖD 2012:10

(dom 2012-02-28 i mål M 8364-10) – I två domar avseende ett valsverk respektive ett pappersbruk har MÖD i enlighet med tidigare avgöranden konstaterat att användningen av begreppet riktvärde ska utmönstras i villkor som innehåller begränsningsvärden och att ramarna för kontrollen av begränsningsvärden ska anges i villkor. MÖD uttryckte dock förståelse för att begränsningsvärden i vissa fall kan behöva formuleras så att de ger verksamhetsutövaren ett visst handlingsutrymme innan de blir straffsanktionerade. I fråga om vissa utsläpp föreskrevs därför villkor uttryckt som månadsmedelvärde, varvid villkoret anses vara uppfyllt om minst tio av månadsmedelvärdena under kalenderåret klarar begränsningsvärdet. För en annan parameter fastställdes villkoret – i samma syfte – i form av årsmedelvärde.

MÖD 2010-10-05 i mål nr 3660-09 och 3691-09 – Målen gällde villkor beträffande stoftutsläpp från sodapanna vid prövning av slutliga villkor i tillstånd för verksamhet samt utökad produktion. Bolaget hade yrkat att villkoren för stoftutsläpp skulle formuleras så som årsmedelvärden i stället för månadsmedelvärden. Med beaktande av de variationer i utsläppen som bolaget redovisat och stoftens sammansättning ansåg MÖD att det inte fanns några miljömässiga skäl för att villkoren skulle avse utsläppen per månad. MÖD utgick ifrån att kontrollen skulle genomföras på det sätt som bolaget angett och att uppföljning skulle ske även då mätningar inte gjordes. Vidare förutsatte MÖD att bolaget skulle bedriva verksamheten så att utsläppen blev så små som möjligt och i enlighet med de villkorsvärden avseende utsläpp som inte fick överträdas. Mot bakgrund av detta ansåg MÖD att det inte fanns skäl att utforma villkoren med hänvisning till vilken kontroll som skulle utföras utan att villkoren istället kunde föreskrivas endast som begränsningsvärden. Villkoren ändrades därmed i enlighet med bolagets yrkande.

MÖD dom 2009-12-08 i mål M 8893-08 – Målet gällde slutliga villkor för diffusa utsläpp av gasformigt svavel till luft. De huvudsakliga frågorna i målet gällde om det vid avvägning enligt miljöbalkens hänsynsregler kan anses orimligt att kräva tillämpning av viss teknik, samt hur ett villkor bör utformas. Miljödomstolen hade bedömt att det fanns behov av att begränsa de diffusa utsläppen av svavelgaser från sökandens anläggning i större utsträckning än vad sökanden ansåg. MÖD delade bedömningen och konstaterade att den metod för minskning av utsläpp av svavel via diffusa gaser som utgjorde bästa möjliga teknik var uppsamling av gaserna med efterföljande förbränning, ett s.k. svaggassystem. Bolaget hade instämt i detta, men ansett att kostnaderna för installation av svaggassystem på befintliga pannor var höga. Av utredningen framgick emellertid att bolaget avsåg att inom några år byta de äldre pannorna mot en ny och att den nya skulle förses med svaggassystem. MÖD fann att detta också skulle föreskrivas i villkor som skulle träda i kraft när investeringen genomförts. MÖD fann emellertid även att bolaget inte hade visat att det var orimligt eller omöjligt att fram till dess att det nya systemet tas i bruk begränsa utsläppen från den befintliga anläggningen ytterligare. Med hänsyn till svårigheterna med provtagning och mätning av gasformigt svavel fann MÖD att det inte var lämpligt att utforma villkoret som ett gränsvärde. Istället formulerades villkoret som ett krav på installation av reningsutrustning kombinerat med årlig mätning och anmälan till tillsynsmyndigheten om halterna överskrider ett i villkoret angivet värde. Se även MÖD 2009:19.

MÖD 2009:19 (dom 2009-06-22 i mål M 10050-08) – Det har inte ansetts lämpligt att reglera utsläpp av kvicksilver från ett krematorium med villkor som innehåller kvantitativa begränsningsvärden. I stället ansågs villkoret lämpligt att uttrycka som krav på reningsutrustning och skötsel av denna.

MÖD 2008:35 (dom 2008-10-14 i mål M 2441-07) – En verksamhet (tillverkning av polyester- och epoxiprodukter), som bedrevs inom ett område avsatt för småindustri och i enlighet med en stadsplan gav upphov till utsläpp av bl.a. styren och till vissa luktstörningar. Närmaste bostadshus låg knappt 50 meter från utsläppskällan. Då utsläppet av styren efter rening inte skulle överstiga 2,3 ton per år fann MÖD att verksamheten med krav på reningsutrustning inte kunde anses strida mot detaljplanen varvid tillstånd lämnades.

MÖD 2007:5 (dom 2007-02-14 i mål M 6043-05) – Utökning av befintlig verksamhet ansågs inte vara att jämställa med ny verksamhet även om utökningen medverkade till att en miljö kvalitetsnorm överträdde. Bestämmelsen i 16 kap. 5 § miljöbalken (MB) utgjorde således inte grund för att förbjuda en utbyggnad. Däremot kan strängare krav ställas om normen inte klaras.

MÖD 2003:9 (dom 2003-02-04 i mål M 2972-01) – Miljödomstolen hade föreskrivit produktionsrelaterade villkor för utsläpp av flyktiga organiska föreningar samt ett årsmedelvärde som inte fick överskridas med mer än 10 %. Bolaget överklagade och ville ha årsmedelvärdet ersatt med ett takvärde på 118 ton/år. MÖD delade miljödomstolens uppfattning att den föreskrivna nivån motsvarade bästa tillgängliga teknik. MÖD ansåg vidare att de produktionsrelaterade villkoren i sig utgjorde en tillräcklig garanti för att utsläppsnivåerna inte skulle bli för stora vid låg produktion. På grund av de av bolaget angivna skälen om att villkoret om årsmedelvärde skulle bli svårt att upprätthålla ersattes det med ett gränsvärde i form av ett takvärde om 100 ton/år. MÖD påpekade att Naturvårdsverkets föreskrift (NFS 2001:11) om utsläpp av flyktiga organiska föreningar i vissa fall skulle medföra strängare villkor för utsläppen.

MÖD 2000:30 (dom 2000-08-23 i mål M 7020-99) – I ett mål som gällde tillstånd till miljöfarlig verksamhet i form av beläggning av metallnav fann MÖD, att utgångspunkten för att avgöra av vilka villkor för utsläpp som ska gälla för en miljöfarlig verksamhet bör dels vara tillståndsgiven produktion och dels normal prestanda vad gäller verkningsgrad och tillgänglighet hos reningsutrustning.

MÖD 2000:11 (dom 2000-03-29 i mål M 2958-99) – MÖD fann att då frågan om rening av utsläpp till luft är en skyddsåtgärd ska den regleras genom villkor och inte genom ett separat tillstånd.

2.3. Utsläpp till vatten

Utsläpp till vatten utgör i sig miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken. Även utsläpp till vatten ska givetvis reduceras så långt det är rimligt. Det är vanligt att utsläppen till vatten regleras särskilt för tillstånds- och anmälningspliktig verksamhet. Generella föreskrifter är mindre vanliga för utsläpp till vatten än för utsläpp till luft. Det beror sannolikt på att miljöns skyddsbehov varierar mer mellan olika sjöar och vattendrag än mellan olika ”luftområden”. Även för vatten finns miljö kvalitetsnormer som anger hur kvaliteten på vattnet bör vara eller hur mycket föroreningar vattnet får innehålla.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Miljö kvalitetsnormer för vatten har fastställts för större sjöar och vattendrag enligt förordningen (2004:660) om förvaltning av kvaliteten på vattenmiljön. Miljö kvalitetsnormerna avser dels kemisk status, som är en s.k. gränsvärdesnorm, och dels ekologisk status, som anger vilket tillstånd som eftersträvas. Normerna ska normalt

kunna följas år 2015. Vad som gäller för respektive sjö och vattendrag redovisas på www.vattenmyndigheterna.se. Med stöd av denna förordning har det också antagits miljökvalitetsnormer för grundvatten.

För havsmiljön har det fastställts miljökvalitetsnormer om god status enligt havsmiljöförordningen (2010:1341). Det har också fastställts miljökvalitetsnormer i förordningen (2001:554) om miljökvalitetsnormer för fisk- och musselvatten respektive i badvattenförordningen (2008:218), som får betydelse för vad som får släppas ut och i vilka mängder.

Miljökvalitetsnormerna är inte direkt bindande för dig som företagare. Du kan ändå komma att påverkas av bestämmelserna i samband med tillsyn, en tillståndsansökan eller anmälan av en verksamhet, eftersom myndigheterna ska beakta hur din verksamhet påverkar möjligheterna att följa miljökvalitetsnormerna. När det är fråga om gränsvärdesnormer får kraven på verksamheten gå längre än vad som normalt kan anses vara rimligt. Om verksamheten kan antas bidra till att en miljökvalitetsnorm överskrids får tillstånd, godkännande eller dispens som huvudregel inte meddelas.

Exempel på tillståndsvillkor

Utsläpp till vatten regleras ofta som en tillåten halt i utgående avloppsvatten (mg/l) och en tillåten totalmängd per år (kg/år). Även krav på slutna system eller på en viss recirkulationsgrad förekommer. För utsläpp till vatten är det heller inte ovanligt med krav på att installera viss reningsteknik (t.ex. biologisk rening).

Exempel på generella föreskrifter

Bland de generella föreskrifterna som rör utsläpp till vatten finns föreskrifter från Naturvårdsverket med gränsvärden för vissa ämnen, såsom kvicksilver, kadmium och DDT, som gäller vid direkt utsläpp i sjöar och vattendrag av avloppsvatten från industri där sådana ämnen tillverkas. Vidare gäller industriutsläppsförordningen även utsläpp till vatten.



Rättsfall om utsläpp till vatten

C-461/13 "Weserdomen" – EU-domstolen konstaterade att en försämring av en ytvattenförekomsts ekologiska status föreligger så snart statusen hos minst en av kvalitetsfaktorerna enligt bilaga V till det s.k. ramvattendirektivet blir försämrad med en klass, även om försämringen inte leder till en försämring av klassificeringen av ytvattenförekomsten som helhet. Om den befintliga statusen hos den enskilda kvalitetsfaktorn är klassad som dålig får statusen hos den kvalitetsfaktorn inte försämras alls. Domen förväntas medföra ett ökat fokus på vilken inverkan som ett projekt får på olika vattenförekomsters (sjöar, större vattendrag och kustvatten) ekologiska status, även inom ramen för en tillståndsprövning enligt miljöbalken. När ett projekt planeras måste det således göras en bedömning om, och i så fall i vilken utsträckning, som enskilda kvalitetsfaktorer kan försämras.

MÖD 2012:21 (dom 2012-02-28 i mål M 197-10) och MÖD 2012:10 (dom 2012-02-28 i mål M 8364-10) Se avsnitt 2.2 ovan

MÖD 2009:9 (dom 2009-01-29 i mål M 3792-07) – MÖD fann att användningen av begreppen gränsvärde och riktvärde borde utmönstras i villkor som innehåller begränsningsvärden. Dessa villkor bör i stället preciseras genom att kontrollen av dem fastställs så att kraven i 22 kap. 25 § miljöbalken uppfylls. Hur noggrant kontrollen ska anges är en avvägningsfråga. Det kan av praktiska skäl vara lämpligt att överlämna detaljerna i kontrollen till kontrollprogrammet. I målet hade ett gränsvärde för ett utsläpp till vatten satts så lågt att verksamhetsutövaren inte haft varken faktisk eller rättslig möjlighet att följa villkoret. Frågan om vilket begränsningsvärde som borde gälla sköts upp under en provotid.

NJA 2006 s. 88 – Ett bolag som har tillstånd att till vatten släppa ut en viss mängd fosfatfosfor angivet dels som ett riktvärde per dygn avseende medelvärde per månad, dels som ett gränsvärde per dygn avseende medeltal för kalenderår, har till följd av olika omständigheter släppt ut omkring en tredjedel av tillåten årsmängd under loppet av något dygn. Eftersom meddelade villkor inte överträtts har ansvar för vållande till miljöstörning inte ansetts föreligga och ett yrkande om att bolaget skulle åläggas företagsbot har ogillats.

MÖD 2004:19 (dom 2004-04-08 i mål M 1633-03) – I ett mål där länsstyrelsen överklagat provisoriska begränsningsvärden för utsläpp till vatten av klorid och nitrat sänkte MÖD värdena till de av länsstyrelsen yrkade. MÖD ifrågasatte om ens dessa värden skulle leda till acceptabla förhållanden i recipienten. Dessa nivåer var dock de enda som var föremål för MÖD:s bedömning. Efter att ha påpekat att underlaget var bristfälligt uttalade MÖD att det var svårt att göra några säkra bedömningar om bolagets möjligheter att tekniskt och ekonomiskt klara de begränsningsvärden som nu fastställts eller de strängare villkor som skulle kunna komma att fastställas efter provotidens utgång. MÖD underströk vikten av att bolaget innan man tar tillståndet i anspråk bedömer förutsättningarna att klara villkor som kan komma att fastställas, eftersom det är en förutsättning för att bolaget ska kunna utnyttja tillståndet.

MÖD 2003:130 (dom 2003-12-16 i mål M 3108-03) Miljödomstolen meddelade tillstånd till verksamheten innebärande att de gällande tillstånden enligt miljöskyddslagen upphävdes genom domen. Bolaget överklagade och yrkade bl.a. att MÖD skulle undanröja miljödomstolens förordnande. Även Naturvårdsverket hade överklagat och ville ha skärpta villkor för utsläpp till vatten. Inledningsvis pekade MÖD på att utsläppen från verksamheten till vissa delar var akut toxiska och att de hade orsakat fortplantningsstörningar hos abborre, vilket motiverade såväl processinterna

skyddsåtgärder som extern rening. Sammantaget fann MÖD det skäligt att ålägga bolaget utsläppsbegränsningar till en betydande kostnad. Detta förutsatte att man uppförde en biologisk reningsanläggning.

MÖD 2003:82 (dom 2003-09-08 i mål M 9906-02) – I målet, som gällde tillstånd att bereda och konservera grönsaker, frukt, bär och rotfrukter, uttalade MÖD att det bör eftersträvas att belastningen på ett kommunalt reningsverk i form av processavloppsvatten från en konservindustri blir konstant för att undvika driftstörningar och överutsläpp. MÖD fann därför att riktvärde och veckomedelvärde för dessa utsläpp (avloppsvattenmängd, BOD7, totalkväve, totalfosfor) skulle beräknas utifrån den tid då verksamheten rent faktiskt är i drift, i det aktuella fallet som dygnsmedelvärden.

2.4. Buller och vibrationer

En verksamhet eller åtgärd som kan ge upphov till olägenhet genom buller eller vibration är definitionsmässigt en miljöfarlig verksamhet i miljöbalkens mening. Det är vanligt att bulleremissioner från en verksamhet regleras särskilt för tillstånds- och anmälningsskyldig verksamhet. Generella föreskrifter finns, men de gäller endast i mycket specifika fall och tillämpas därför relativt sällan. Även för buller finns miljö kvalitetsnormer.

Miljö kvalitetsnormer för buller

Det har uppställts miljö kvalitetsnormer för omgivningsbuller i förordningen (2004:675) om omgivningsbuller. Förordningen syftar till att undvika att buller från industri och från infrastruktur inte orsakar skada på människors hälsa, men innehåller inga konkreta normer med generellt tillåtna eller otillåtna bullernivåer. Miljö kvalitetsnormer för buller kan liksom andra miljö kvalitetsnormer komma att påverka en verksamhet i samband med en tillståndsansökan, en anmälan eller vid tillsyn, eftersom miljö kvalitetsnormerna ska beaktas när de allmänna hänsynsreglerna tillämpas. Eftersom normerna inte har konkretiserats torde förordningen om omgivningsbuller få mindre betydelse vid prövning av anmälningsskyldig verksamhet än övriga regler om miljö kvalitetsnormer.



Exempel på tillståndsvillkor

Det finns inte någon absolut gräns för när buller anses bli störande, utan detta får avgöras från fall till fall. Boverket har tagit fram en vägledning för industribuller och annat verksamhetsbuller vid planläggning och bygglovsprövning av bostadsbebyggelse (rapport 2015:21). Naturvårdsverket har parallellt tagit fram en vägledning för prövning och tillsyn enligt miljöbalken (vägledning om industri- och annat verksamhetsbuller, rapport 6538, april 2015). För buller från byggplatser har Naturvårdsverket utfärdat allmänna råd (NFS 2004:15). De krav som ställs är uttryckta som en högsta ekvivalent bullernivå (dBA) under olika tider på dygnet och under veckan.

Produktkrav på buller från maskiner

Den som tillverkar, importerar eller saluför mobila maskiner eller motorer till dem ska se till att maskinerna uppfyller de krav som uppställs i fråga om buller och avgaser. Mobila maskiner ska vara konstruerade så att de inte avger mer buller eller släpper ut mer avgaser än vad som kan godtas ur miljö- och hälsosynpunkt. Detta följer av lagen (1998:1707) om åtgärder mot buller och avgaser från mobila maskiner. Med mobila maskiner avses i detta fall traktorer, motorredskap, terrängmotorfordon, spårfordon, industriella maskiner och andra anordningar som är konstruerade för att kunna röra sig eller flyttas på marken och som är försedda med förbränningsmotor. Motorfordon omfattas inte.

Enligt förordningen (2001:1084) om buller från utomhusutrustning, som omfattar maskiner som antingen är självgående eller kan förflyttas och som typiskt sett är avsedda att användas utomhus och som bidrar till exponering för buller i miljön, är tillverkare också skyldiga att se till att produkterna är förenliga med de bullerkrav som redovisas i förordningen.

Rättsfall om buller och vibrationer

MÖD dom 2013-08-28 i mål M 473-13 – I ett mål om tillstånd till uppförande av 12 vindkraftverk har MÖD ansett att det inte varit miljömässigt motiverat att föreskriva villkor med preciserade krav på lokalisering av vindkraftverken. Istället ansåg MÖD att det ytterst är tillståndets bullervillkor som ska säkerställa att olägenheter för människors hälsa och miljön inte uppkommer på grund av buller från vindkraftverken samt att detta villkor således även styr placeringen av verken. Mot denna bakgrund fastställde MÖD det villkor som miljöprövningsdelegationen hade föreskrivit om bolagets skyldighet att samråda med tillsynsmyndigheten vid planeringen av de exakta placeringarna av turbinerna och att i det sammanhanget genomföra förnyade ljudberäkningar baserade på aktuell typ av turbiner.

MÖD 2013:25 (dom 2013-06-11 i mål M 9195-12) – Trafikverket hade enligt 2 kap. 3 § miljöbalken förelagts att vidta åtgärder med anledning av i huvudsak lågfrekvent buller från stillastående tåg på tomgång. MÖD anförde att bedömningen av om buller kan anses vara en olägenhet för människors hälsa måste ske utifrån den typ av ljud som det är fråga om i det enskilda fallet. MÖD ansåg, i likhet med den kommunala nämnden, Socialstyrelsen och Naturvårdsverket, att de riktvärden som anges i infrastrukturpropositionen (1996/97:53) inte var lämpliga som utgångspunkt vid bedömningen av om buller som innehåller en stor del lågfrekvent ljud kan utgöra en olägenhet för människors hälsa. Vid en sådan bedömning ansåg MÖD att man istället bör utgå från Socialstyrelsens allmänna råd om buller inomhus (SOSFS 2005:6). Målet återförvisades till nämnden för fortsatt handläggning.

MÖD 2011:48 (dom 2011-10-12 i mål M 7989-10) – Miljönämnden hade efter anmälan meddelat föreläggande med försiktighetsmått avseende en betongfabrik samt verksamhet med bergmaterialhantering. Beslutet överklagades av närboende som oroade sig för bl.a. bullersituationen. Bolagen redovisade att man avsåg att vidta åtgärder – att exempelvis uppföra bulleravskärmning – så att Naturvårdsverkets riktlinjer för buller från nyetablerad industri i huvudsak kan klaras. Vid lossning av fartyget nattetid bedömdes dock finnas en viss risk för att den ekvivalenta ljudnivån skulle komma att överstiga 40 dB(A). Bolagens yrkade innebär att det ekvivalenta värdet nattetid antingen ska gälla som riktvärde, eller att det ska bestämmas till 45 dB(A). MÖD ansåg, med hänvisning till praxis, att riktvärden inte bör föreskrivas. För att ge bolaget en rimlig frihet att utföra lossning nattetid, även om det ekvivalenta bullervärdet 40 dB(A) vid något tillfälle skulle överskridas, föreskrev MÖD att nattvärdet under högst tio nätter per år bör få uppgå till som mest 45 dB(A). MÖD föreskrev också ett begränsningsvärde för momentana ljud nattetid som innebär att arbetsmoment som kan förutses ge upphov till högre ljudnivåer än 55 dB(A) inte får utföras nattetid.

MÖD 2010:9 (dom 2010-02-25 i mål M 3980-09) – Vid prövningen av en ansökan om tillstånd till bortledning av grundvatten till följd av byggandet av en tågtunnel har MÖD ansett att det har varit rättsligt möjligt och motiverat att även villkorsreglerade störningar som utgör följdverksamhet till den sökta verksamheten men som inte omfattas av ansökan. Mot denna bakgrund har MÖD bedömt att även frågor avseende buller, vibrationer och förorening av vatten, utöver påverkan på grundvattnet, ska regleras genom bindande villkor. På detta sätt menar MÖD att även de sakägare som kan komma att störas av projektet till följd av annan påverkan än grundvattensänkningar ska få insyn i projektet och möjlighet till påverkan inom ramen för tillståndsprocessen istället för tillsynsförelägganden.

MÖD 2009:8 (dom 2009-03-19 i mål M 2826-08) – En lokal för en rockklubb har ansetts som en lokal för allmänt ändamål enligt 9 kap. 9 § första stycket miljöbalken och ska därför brukas på ett sådant sätt att olägenheter för människors hälsa inte uppkommer. Kravet gäller oavsett att besökarna befinner sig där frivilligt. MÖD fann det därför motiverat att reglera såväl musikljudets ekvivalenta som maximala ljudnivå.

MÖD 2007:16 (dom 2007-04-26 i mål M 3434-06) – I ett mål om vägtrafik anförde MÖD att bedömningen om och vilka bullerdämpande åtgärder som bör vidtas längs en väg eller järnvägssträcka utgår ifrån att åtgärderna ska syfta till att åstadkomma en god miljö. Enligt MÖD motsvaras en god miljö i det avseendet av de bullervärden som framgår av den s.k. infrastrukturpropositionen (Prop. 1996/97:53).

MÖD 2006:8 (dom 2006-02-03 i mål M 1265-05) – Naturvårdsverkets riktlinjer RR 1978:5 innehåller särskilda bullernormer för bl.a. planlagt fritidsområde. MÖD fann i ett mål om villkor för buller från vindkraftverk att enbart det förhållandet att ett område används som ett fritidshusområde inte var tillräckligt för att karaktärisera det som ett område med särskilda kvaliteter som kan föranleda strängare villkor. Det aktuella området kunde inte utifrån sina omgivningar anses vara ett så ostört område att låg bullernivå skulle anses som en särskild kvalitet och motivera särskilt hänsynstagande i fråga om den bullerpåverkan som kunde tillåtas. MÖD fann att 40 dB(A) var tillräckligt långtgående och ändrade inte bullervärdet.

MÖD 2005:12 (dom 2003-12-22 i mål M 4458-03) – Mot bakgrund av att bullersituationen vid ett befintligt pappersbruk var allvarig, fastställde MÖD ett separat bullervärde som villkor för driften av en nyuppförd biobränslepanna. Värdet sattes till 40 dB (A) nattetid, till skillnad från övriga delar av anläggningen som hade ett

villkor om 50 dB (A). Det nya lägre villkoret sattes för att inte försvåra det långsiktiga arbetet med att begränsa bullernivåerna från bruket i sin helhet till de som gäller vid nyetablering enligt Naturvårdsverkets allmänna råd om externt industribuller (RR 1978:5).

MÖD 2003:106 (dom 2003-11-07 i mål M 9282-02) – Målet gällde vilka bullervärden som ska gälla vid vindkraftverk. MÖD konstaterade att Naturvårdsverkets allmänna råd om externt industribuller (RR 1978:5) är framtagna för traditionell industriverksamhet. Några riktlinjer för vindkraftsbuller har inte utarbetats i Sverige. Eftersom det råder osäkerhet om störningseffekten av vindkraftsbuller så bör det leda till strängare krav än industribullernormen och att den ekvivalenta ljudnivån 40 dB(A) därför bör innehållas vid bostäder under hela dygnet.

2.5. Kemiska produkter

Miljöbalkens regler för kemiska produkter gäller även för biotekniska organismer. Varor som antingen på grund av sitt innehåll eller för att de har behandlats har sådana egenskaper att de behöver regleras på motsvarande sätt omfattas också av bestämmelserna.

Vissa kemiska produkter får inte användas, andra får bara användas under vissa förutsättningar. Använder man kemiska produkter måste man ta reda på vilka regler som gäller.

Den som yrkesmässigt tillverkar eller importerar en kemisk produkt ska anmäla produkten till Kemikalieinspektionen för registrering i myndighetens produktregister. Kemikalieinspektionen meddelar föreskrifter om vad anmälan ska omfatta. Det finns särskilda bestämmelser om märkning av vissa varor som säljs till allmänheten. Den som överlåter en särskilt farlig kemisk produkt ska göra anteckningar om omständigheter kring överlåtelsen, bl.a. vem som är köpare och i vilket syfte överlåtelsen skett.

Den som yrkesmässigt hanterar kemiska produkter har olika former av uppgiftsskyldigheter till Kemikalieinspektionen. Bestämmelser om detta framgår av Kemikalieinspektionens föreskrifter.

Kemikalieinspektionens föreskrifter finner du på hemsidan: www.kemi.se.

I miljöbalken finns också bestämmelser om hur reklamen för olika kemiska produkter ska utformas.

Eftersom produktlagstiftning i stor utsträckning påverkar varors fria rörlighet, härrör merparten av miljöbalkens regler om kemiska produkter från EU. Inom EU har beslutats om en förordning om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (REACH). REACH innebär ett utvidgat ansvar för den som tillverkar och importerar kemiska ämnen till EU. Ansvaret omfattar riskbedömning och annan ingående kunskap om de ämnen som tillverkas eller importeras samt vid behov skyddsåtgärder. Den kunskap som tas fram ska delges den Europeiska kemikaliemyndigheten i samband med registrering av ämnen som inte redan har registrerats. Även de som använder kemiska ämnen längre ned i hanteringskedjan (s k nedströmsanvändare) har ett visst ansvar för att bedöma risker med sin användning. REACH trädde i kraft den 1 juni 2007 och de nya kraven införs successivt till och med 2018.



Tillståndsvillkor

Kemikaliefrågor regleras ibland i villkor i tillstånd enligt miljöbalken i form av krav på kunskap om de kemikalier som används i den prövade verksamheten. Frågan om huruvida det är lämpligt att föreskriva s.k. kemikalievillkor är dock omstridd.

Rättsfall om kemiska produkter

C-420/10 Söll GmbH mot Tetra GmbH – EU-domstolen har lämnat förhandsbesked avseende tolkningen av begreppet biocidprodukter och funnit att begreppet ska tolkas så, att det även innefattar produkter som endast indirekt verkar mot skadliga organismer, då dessa produkter innehåller ett eller flera verksamma ämnen som förorsakar en kemisk eller biologisk reaktion som utgör en integrerad del i en orsakskedja vars syfte är att hämma tillväxten av dessa skadliga organismer.

NJA 2006 s. 310 – Ett villkor i ett tillstånd enligt miljöbalken hade utformats så, att verksamhetsutövaren i produktionen inte får använda sådana råvaror eller insatskemikalier för vilka det saknas *dokumenterad kunskap* om risken för vissa olägenheter för hälsa och miljön. Villkoret har inte ansetts vara godtagbart bl.a. från rättssäkerhetssynpunkt med hänsyn till att det inte av villkoret framgår hur djupgående kunskaper som krävs eller hur de ska vara dokumenterade.

MÖD 2012:11 (dom 2012-03-26 i mål M 2401-11) – Ett bolag hade hos KemI ansökt om ömsesidigt erkännande enligt art. 10 i växtskyddsdirektivet av ett godkännande av en herbicid som utfärdats i Nederländerna. KemI hade begärt att bolaget skulle komplettera utredningen med modellberäkningar som styrker att yt- och grund-

vattenförhållandena i Sverige och Nederländerna är jämförbara. MÖD ansåg att KemI haft rätt att begära in modellberäkningar inom ramen för prövningen om ömsesidigt erkännande. Bolaget hade dock inte, trots modelleringarna, förmått visa att förhållandena var jämförbara och KemI:s talan bifölls.

MÖD 2009:5 (dom 2009-01-22 i mål M 5741-07) – En fråga i målet gällde utformningen av ett kemikalievillkor som förbjuder användning av sådana kemikalier för vilka det saknas viss kunskap om risker för olägenheter för hälsa och miljö. Naturvårdsverket anförde att villkoret var oklart, och att en hänvisning i villkoret till artikel 31 i REACH inte innebar en tillräcklig precisering av vilken kunskap som fordras. MÖD konstaterade att de krav som ställs på leverantörer av kemikalier att lämna information genom säkerhetsdatablad, genom villkoret motsvaras av ett krav på kemikalieanvändaren att införskaffa den kunskapen. Eftersom bestämmelserna riktade mot kemikalieleverantörer ansetts tillräckligt preciserade för att grunda straffansvar (29 kap. 6 § 4 miljöbalken) fann MÖD att de även var tillräckligt preciserade för att föreskrivas som villkor.

MÖD 2004:12 (dom 2004-03-15 i mål M 5528-03) – Målet i MÖD gällde främst den s.k. produktvalsprincipen (utbytesregeln) i 2 kap. 6 § miljöbalken (MB). Domstolen konstaterar att lagstiftaren i första hand velat skapa en fortlöpande process, där verksamhetsutövaren ska byta ut kemiska produkter mot sådana som är mindre farliga. Uppföljning av att detta verkligen sker genomförs enligt MÖD bäst genom ett effektivt tillsynsarbete. Tillsynsmyndigheten ska då beakta bl.a. skälighetsregeln i 2 kap. 7 § MB och vad som kan anses reglerat genom eventuella tillstånd för verksamheten. MÖD anför att det dock i vissa fall kan ligga närmare till hands att ställa upp villkor i tillståndet, eventuellt efter en provotid och en utredning. Detta kan vara aktuellt om det vid tillståndsbeslutet eller inom en överblickbar tid kan konstateras att en kemisk produkt bör vara möjlig att byta ut. I det aktuella målet upphävde MÖD ett provotidsförordnande som miljödomstolen hade meddelat.

2.6. Avfall

2.6.1. Definition och hantering av avfall

Vad är avfall?

Avfall är enligt miljöbalken alla föremål, ämnen eller substanser som innehavaren gör sig av med eller avser eller är skyldig att göra sig av med. Vad som klassas som avfall avgörs från fall till fall, men viss ledning finns i bilaga 4 till avfallsförordningen (2011:927). Under vissa omständigheter kan ett avfall från en tillverkningsprocess istället anses vara en biprodukt. Detta gäller om ämnet eller föremålet kan användas direkt utan annan bearbetning än den som är normal för ämnet eller föremålet enligt industriell praxis och att det är säkerställt att ämnet eller föremålet kommer att fortsätta att användas på ett lagligt och miljö- och hälsomässigt godtagbart sätt. Ett ämne eller föremål som klassats som avfall kan också upphöra att vara ett avfall, om det har genomgått återvinning och uppfyller vissa krav i fråga om fortsatt användning.

Hushållsavfall är kommunens ansvar

Hushållsavfall är avfall från hushåll till exempel sopor, köksavfall och grovsopor. När sådant avfall uppkommer i personalmatsalar, restauranger, industrier, kontor, vårdinrättningar och affärer räknas det som hushållsavfall. Kommunen har ansvar för att transportera hushållsavfallet till en behandlingsanläggning och för att se till att det återvinns eller bortskaftas. Varje kommun har egna lokala föreskrifter om hantering av hushållsavfall.

Avfall ska lämnas till transportör med tillstånd

Andras avfall får bara transporteras av den som har särskilt tillstånd av länsstyrelsen. Tillstånd krävs också för att få köra avfall från den egna verksamheten mängden överstiger 10 ton eller 50 kubikmeter per år, under ett år kalenderår avser mer än 100 kg eller 100 l farligt avfall eller innehåller vissa farliga ämnen. I andra fall kräver transport av avfall från den egna verksamheten anmälan till länsstyrelsen. För farligt avfall gäller särskilda regler (se avsnitt 2.6.2)

Egen kompostering måste anmälas till kommunen

En fastighetsägare som vill kompostera, återvinna eller på annat sätt bortskaffa annat avfall än trädgårdsavfall på en fastighet, ska anmäla detta till kommunen. Kompostering m.m. får ske om miljöbalkens hänsynsregler uppfylls.

Deponeringsförbud för brännbart och organiskt avfall

Brännbart avfall ska förvaras och transporteras skilt från annat avfall. Brännbart avfall får inte deponeras. Det sistnämnda gäller också för organiskt avfall.

Tillståndsvillkor och generella föreskrifter

I tillstånd och förelägganden formuleras många olika typer av krav rörande avfallshantering. I äldre tillstånd var det vanligt med krav på olika typer av återvinningsåtgärder. Sådana villkor förekommer fortfarande men blir mindre vanliga. Det har i stället blivit vanligare att det ställs krav på de lokaler eller arbetsytor där avfallshantering sker, t.ex. att ytor är täta och beständiga, att lak- och dagvatten samlas upp m.m.

Generella föreskrifter med detaljerade tekniska krav och funktionskrav finns för avfallsdeponering, avfallsförbränning och hantering av elskrot m.m.



Rättsfall om avfall

C-206-207/88 Zanetti – I målet fann EG-domstolen att begreppet avfall inte förutsätter att innehavaren har för avsikt att göra sig av med det material som är föremål för bedömning utan att tillgodogöra sig dess ekonomiska värde (d v s materialet kan betraktas som avfall även om innehavaren försöker få ekonomisk kompensation när denne gör sig av med materialet). Bedömningen ska enligt EG-domstolen utgå ifrån avfallsdirektivets syfte – d.v.s skydd för människors hälsa och miljön – och inte innehavarens subjektiva inställning

C-418/97 och C-419/97 ARCO Chemie – Domarna handlar om användning av biprodukter som genomgått olika typer av behandling, i det ena fallet s.k. LUWA-bottoms, som framställts genom ett återvinningsförfarande för molybden och används som bränsle och i det andra fallet av restprodukter av trä som skulle användas för energiproduktion. EG-domstolen uttalade i den första domen, att den omständigheten att en substans utsätts för ett förfarande som förtecknas i bilaga II B i avfallsdirektivet, exempelvis förbränning, inte i sig innebär att man gör sig av med substansen och den därmed ska betraktas som ett avfall i direktivets mening. Däremot finns det enligt EG-domstolen vissa omständigheter som kan utgöra *indicier* på att innehavaren gör sig av med eller avser eller är skyldig att göra sig av med en substans: 1) att en substans som används som bränsle inte är avsiktligt framställd för att användas som bränsle (dvs. det är fråga om en restprodukt) 2) att *ingen annan användning än slutligt omhändertagande* av denna substans kan tänkas; 3) att substansens *sammansättning inte är anpassad* till det substansen används till; eller 4) att det krävs *särskilda försiktighetsåtgärder* vid användningen av substansen för att skydda miljön. Även det förhållandet att ett förfarande är en *gängse form för återvinning av avfall* och det förhållandet att *allmänheten uppfattar denna substans som avfall* kan utgöra indicier för att det är fråga om avfall i direktivets mening. Domstolen konstaterade även att den omständigheten att en substans genomgått ett fullständigt återvinningsförfarande som medfört att den i fråga om kvalitet och egenskaper inte skiljer sig från en råvara i och för sig inte hindrar att substansen betraktas som avfall, om innehavaren gör sig av med den i avfallsdirektivets mening. Den faktiska förekomsten av avfall i den mening som avses i direktivet ska bedömas med hänsyn till *samtliga* omständigheter samt med beaktande av direktivets ändamål och att direktivets verkan inte begränsas.

C-9/00 Palin Granit Oy – I målet behandlades frågan huruvida reststen som uppkom vid ett granitbrott utgjorde avfall. EG-domstolen konstaterade inledningsvis att det är ofta svårt att göra åtskillnad mellan bortskaffnings- eller återvinningsåtgärder, å ena sidan, och bearbetning av andra produkter å den andra, samt att den omständigheten att en åtgärd upptas i bilaga II A eller II B i avfallsdirektivet inte i sig tillräckligt för att ett ämne ska klassificeras som avfall. EG-domstolen fann i detta mål att två kriterier var centrala: dels om det var fråga om en restprodukt och dels sannolikheten för att den skulle komma till användning utan fortsatt bearbetning. Domstolen uttalade härvid att en vara, ett material eller en råvara som uppkommer under ett tillverknings- eller brytningsförfarande, vars huvudsakliga syfte inte är denna framställning, kan betraktas som en *biprodukt* (inte en restprodukt) som bolaget inte vill göra sig av med. Detta gäller under förutsättning att ämnet *utan föregående bearbetning kan användas i den fortsatta produktionen*. Om det är *ekonomiskt fördelaktigt* att återanvända ämnet är sannolikheten också stor för att det kommer att ske och ämnet kan då inte betraktas en börda som innehavaren försöker göra sig av med, utan en produkt. I det aktuella fallet konstaterade domstolen att det användningsområde som kunde bli aktuellt för stenen (jordfyllning, vågbrytare m.m.) kunde komma att kräva lagring av stenen på obestämd tid innan återanvändning blev aktuellt. Lagringen skulle innebära en börda för innehavaren och i sig kunna ha negativa effekter på miljön. EG-domstolen fann att det var osäkert om återanvändning skulle ske och bedömde att det i detta fall var fråga om avfall.

C-114/01 Avesta Polarit Chrome – Målet behandlade frågan om reststen och behandlad sand från en kromgruva utgjorde avfall. EG-domstolen utgick i domen från vad som uttalats i C-9/00 Palin Granit och fann att ytterligare distinktion måste göras mellan å ena sidan restprodukter som utan föregående förädling används i produktionsprocessen för att tjäna som nödvändig utfyllnad av gruvgångarna och, å andra sidan, andra restprodukter. Eftersom innehavaren behöver den förstnämnda typen i sin huvudsakliga verksamhet kan det inte anses som ämnen som innehavaren gör sig av med eller är skyldig att göra sig av med. Sådana restprodukter skulle anses utgöra avfall endast om användningen vore förbjuden av säkerhets- eller miljöskäl och gruvgångarna skulle fyllas igen och stödjas på annat sätt som innehavaren skulle anses ha en skyldighet att göra sig av med restprodukterna och restprodukterna därför ska anses utgöra avfall. Överskottet av reststen och sand utgör däremot avfall. Innehavaren behöver således kunna identifiera vilka restämnen som faktiskt kommer att användas och lämna tillfredsställande garanti för att användning också kommer att ske.

C-121/02 och C-416/02 Kommissionen mot Spanien – Grisgödsel befanns uppfylla kriterierna för biprodukt. EG-domstolen fann att gödsel som används som jordförbättringsmedel inom ramen för en laglig spridning på väl identifierade marker kan undgå att betecknas som avfall om lagringen av gödslet begränsas till vad som krävs för denna spridningsprocess. Det har i detta avseende ingen betydelse om gödseln används inom den jordbruksanläggning där den har uppkommit eller hos ett annat jordbruksföretag, eftersom ett ämne inte anses vara avfall om det med säkerhet kommer att användas för att fylla behov hos andra näringsidkare än den som har producerat det.

C-457/02 Niselli – Antonio Niselli hade åtalats för att utan tillstånd ha ägnat sig åt avfallshantering genom att ha transporterat bl.a. nedmonterade fordon. Fråga uppkom om en bestämmelse i italiensk lag, som innebar att produktions- och konsumtionsrester kunde undantas från avfallsdefinitionen om ett av två villkor var uppfyllda, var förenlig med EG-rätten. I ett förhandsavgörande anförde EG-domstolen att den omständigheten att ett använt ämne är en produktionsrest är ett indicium på att det är fråga om ett avfall. Domstolen konstaterade vidare att de bedömningar som gjorts i mål C-9/00 Palin Granit Oy och C-114/01 AvestaPolarit inte var tillämpliga på konsumtionsrester, vilka inte kan betraktas som biprodukter från ett tillverknings- eller brytningsförfarande, som kan återanvändas i den fortsatta produktionen. Motsvarande bedömning gjorde domstolen för sådana restprodukter som inte kan betecknas som begagnade varor som verkligen kommer att återanvändas utan föregående bearbetning. I det aktuella målet var det inte säkert att materialet skulle användas utan föregående bearbetning och EG-domstolen fann att materialen utgjorde avfall till dess att de har omvandlats till stålprodukter.

C-235/02 Saetti och Frediani – Frågan i målet gällde klassificering av petroleumkoks, som består av kol i fast form och en varierande mängd orenheter och är en av de många substanser som uppstår vid oljeraffinering. I beslutet konstaterade EG-domstolen att petroleumkoks i det aktuella fallet producerades avsiktligt vid raffinaderiet. Kokset användes som bränsle i produktionen och överskottet såldes till externa kunder. Domstolen fann att det med sådana villkor för produktion och användning var uteslutet att klassificera kokset som avfall. Det utgjorde emellertid inte heller en restprodukt, eftersom det var följden av ett teknikval i syfte att få tillgång till ett bränsle med sannolikt lägre produktionskostnad och i vart fall var är hela användningen av produktionen säkerställd och kokset huvudsakligen avsett för samma användningsområde som de andra substanserna.

C-444/00 Mayer Parry – Mayer Parry Recycling Ltd var specialiserat på förbehandling av förpackningsavfall av metall. Avfallet omvandlades till ett sk grad 3 B-ämne, som sedan såldes till stålverk för användning vid tillverkningen av block, tunnplåt eller tråd av stål. Mayer Perry ansåg att omvandling till grad 3 B-ämnen utgjorde materialutnyttjande och att materialet efter processen inte utgjorde avfall. EG-domstolen uttalade att materialutnyttjande är en form av återvinning. Det som framförallt utmärker en avfallsåtervinningsåtgärd är att åtgärden huvudsakligen syftar till att avfallet ska kunna användas på ett användbart sätt som bidrar till att bevara naturresurser genom att ersätta andra material som annars skulle ha behövts. I förpackningsavfallsdirektivet definieras materialåtervinning som upparbetning i en produktionsprocess av avfallsmaterialet till dess ursprungliga ändamål eller till andra ändamål, men undantaget energiutvinning. EG-domstolen ansåg att resultatet av en sådan omvandling inte längre utgör förpackningsavfall. Domstolen fann däremot att grad 3 B-ämnet inte uppfyllde kriterierna för materialåtervinning, eftersom det innehöll orenheter och inte kunde användas direkt för sitt avsedda ändamål. Först när grad 3 B-ämnet använts för framställning av slutprodukten kunde den enligt domstolens mening anses ha varit föremål för materialutnyttjande och utgjorde inte längre avfall.

C-6/00 Abfall Service AG – Frågan i målet gäller hur användning av avfall för igenfyllning av saltgruvor ska bedömas. Bolaget hade anmält transport från Österrike av 7 000 ton farligt avfall (slagg och aska från avfallsförbränning) som skulle användas för att fylla igen en nedlagd saltgruva i Tyskland. Den österrikiska myndigheten invände att transporten utgjorde bortskaffande av avfall. Beslutet överklagades och den österrikiska domstol som handlade målet valde att fråga EG-domstolen bl.a. om varje deponering av avfall i gruvanläggningar, oberoende av omständigheterna i det enskilda fallet, ska anses utgöra avfall enligt transportförordningen och avfallsdirektivet och, om frågan besvaras nekande, enligt vilka kriterier klassificeringen enligt de förfaranden som anges i bilaga IIA till avfallsdirektivet ska företas. EG-domstolen anför inledningsvis att syftet med bilagorna II A och II B till direktivet är att räkna upp de vanligaste bortskaffande- och återvinningsåtgärderna, inte att tillhandahålla en detaljerad och uttömmande uppräkningslista av alla åtgärder för bortskaffande eller återvinning. Ett och samma förfarande kan dock inte vara både bortskaffande och återvinning. Om det inte framgår av ordalydelsen om en avfallshantering utgör en av de åtgärder eller en av de åtgärds-kategorier som uppräknas i bilagorna II A och II B till direktivet måste en klassificering göras i det enskilda fallet. Deponering i en gruva kan utgöra antingen en återvinnings- eller en bortskaffningsåtgärd och därför måste en klassificering ske i det enskilda fallet. Domstolen konstaterar att begreppet återvinning visserligen allmänt sett innebär att avfallet ska ha behandlats innan det används, men att det inte framgår av avfallsdirektivet att behandling är ett avgörande kriterium för att en åtgärd ska klassificeras som återvinning. Det framgår inte heller att det har någon betydelse huruvida avfallet är farligt eller inte. Däremot framgår av direktivet det som kännetecknar en återvinningsåtgärd är att åtgärdens huvudsyfte är att avfallet kan användas på ett användbart sätt som bidrar till att bevara naturresurserna genom att ersätta andra material som annars skulle ha behövts för detta ändamål. EG-domstolen fann mot denna bakgrund att deponering av avfall i en nedlagd gruva inte nödvändigtvis innebär en bortskaffningsåtgärd. Deponering är att betrakta som en återvinningsåtgärd om dess huvudsyfte är att avfallet kan användas på ett användbart sätt genom att ersätta andra material som annars skulle ha behövts för detta ändamål.

MÖD 2013:16 (dom 2013-01-15 i mål M 1004-12) – Ett bolag hade ansökt om tillstånd till efterbehandling av ett stenbrott genom återfyllnad med avfallsmassor. MÖD bedömde att utfyllnaden med avfallsmassor kunde betraktas som ett återvinnings-

förfarande i miljöbalkens mening under förutsättning att massornas egenskaper specificerades så att oacceptabla olägenheter för människors hälsa och miljön kunde undvikas. MÖD ansåg mot denna bakgrund att verksamheten kunde tillåtas som ett återvinningsförfarande under förutsättning att i huvudsak inerta massor används.

MÖD 2012:49 (dom 2012-12-07 i mål M 5773-12) – Fråga i målet var om frukt- och grönsaker som rensats bort från grönsaksdisk utgjorde hushållsavfall och således om butiken var skyldig att låta kommunen svara för borttransporten av avfallet enligt 15 kap. 8 § miljöbalken. MÖD ansåg inte att frukt och grönsaker från grönsaksdisk i en livsmedelsaffär utgjorde hushållsavfall. Detta då avfallet uppstod som en följd av den verksamhet som bedrevs i lokalerna och inte som en följd av att människor uppehöll sig där. Livsmedelsbutiken var därmed inte skyldig att lämna det i målet aktuella avfallet till kommunen för bortforsling.

MÖD 2011:39 (dom 2011-10-04 i mål M 10664-10) – I ett mål om fortsatt och utökad produktion vid en anläggning för tillverkning av koks och stål hade bolaget också fått tillstånd avseende skalfallande biprodukter. Bolaget hade i ansökan angivit ett antal material som kunde uppstå vid produktionen och som bolaget ansåg vara biprodukt. MÖD uttalade att oavsett vad tillståndet innehåller avgörs inte frågan om de olika material som uppstår vid bolagets anläggningar utgör biprodukter eller avfall vid tillståndsprövningen, utan t.ex. vid tillsynsmyndighetens fortlöpande granskning av bolagets verksamhet. Det saknas entydig praxis som talar för att tillstånd uttryckligen bör ges till produktion av biprodukter vid den typen av provning som nu är aktuell. För att undanröja tveksamhet huruvida klassificeringsfrågan (om avfallet är biprodukt eller ej) redan skulle vara avgjord genom tillståndsdomen, och då tillståndet i denna del inte hade någon reell innebörd, upphävdes tillståndet i den del som avsåg avseende skalfallande biprodukter.

MÖD 2011:5 (dom 2011-03-23 i mål M 2557-10) – I målet uppkom frågan om hur konstruktionsmaterial som används för sluttäckning av deponi behöver vara beskaffade. MÖD tog i domen bland annat ställning till att konstruktionsmaterial utanför sluttäckningens tätskikt vad gäller skydd för hälsa och markmiljö inte behöver uppfylla högre krav på renhet än motsvarande kriterierna för mindre känslig markanvändning, MKM, som tillämpas för förorenad mark.

MÖD 2010:15 (dom 2010-02-09 i mål M 7008-08) – MÖD prövade tillåtligheten av en utökad verksamhet vid en anläggning för behandling, mellanlagring och deponering av icke-farligt avfall samt om det deponerade avfallet (främst grönslutsslam) även skulle få användas som konstruktionsmaterial i deponin (tätskiktet). Miljööverdomstolen ansåg att verksamheten var tillätlig. Vad avser frågan om användning av avfall som konstruktionsmaterial i en deponi anförde MÖD att det är att anse som ett återvinningsförfarande, om avfallet ersätter ett naturmaterial som annars skulle ha använts. Vidare uttalade MÖD att en absolut förutsättning för detta är att avfallet har samma eller bättre funktion och att användningen inte medför ökade störningar för människors hälsa eller miljön jämfört med naturliga material. MÖD fann att bolaget visat att avfallets permeabilitet uppfyllde kraven i 31 § förordningen (2001:512) om deponering av avfall och att användningen av avfallet i tätskiktet inte skulle medföra ökade störningar för människors hälsa eller miljön. Med stöd av detta ansåg MÖD att de förutsättningar som krävs för användningen av avfall som konstruktionsmaterial i deponin var uppfyllda och godtog användningen av avfall i tätskiktet.

MÖD 2010:1 (dom 2010-01-12 i mål nr M 7095) – I målet var frågan om ett värmeverk, som förbrände träspån fuktat med rökgaskondensat vilket renades genom processen, krävde tillstånd till avfallsförbränning. Länsstyrelsen och miljödomstolen

hade förbjudit förbränningen eftersom tillstånd saknades. Bolaget hade bl.a. anfört att spånfiltret ingick i en integrerad process och att det inte utgjorde avfall eftersom materialet inte var något som bolaget avsåg eller var skyldigt att göra sig av med. MÖD ansåg däremot att det var ett material som bolaget behöver göra sig av med och att ett materials inneboende egenskaper, som t.ex. föroreningsinnehåll, inte ska beaktas vid bedömningen av vad som är att betrakta som avfall. Enligt MÖD:s bedömning var således det förbrukade spånfiltret avfall och till följd av att det hade använts vid rening av rökgaskondensat och tillförts föroreningar kunde det inte betraktas som sådant träavfall som undantas från kravet på tillstånd för förbränning av avfall enligt 4 § förordningen om avfallsförbränning. MÖD delade således underinstansernas beslut om att förbjuda verksamheten.

MÖD 2006:65 (dom 2006-12-18 i mål M 7670-05) – I målet, som gällde om visst avfall skulle behandlas sjukvårdsrelaterat verksamhetsavfall eller som hushållsavfall diskuteras frågan om definitionen av hushållsavfall och därmed jämförligt avfall. MÖD fann i detta fall att visst avfall uppkommet vid sjukhus vad gäller härkomst och karaktär inte väsentligt avvek från avfall som uppstår i andra slag av lokaler och anläggningar till följd av att människor vistas där. Avfallet var därmed jämförligt med avfall från hushåll och utgjorde enligt MÖD hushållsavfall enligt miljöbalkens definition.

MÖD 2006:63 (dom 2006-12-11 i mål M 4141-06) – Ett markägande bolag anmälde till en kommunal nämnd att okända personer olovligen tippat avfall på bolagets mark. Kommunen svarade med att förelägga anmälaren att själv ta bort avfallet. Länsstyrelsen och miljödomstolen som åberopade en fastighetsägars ansvar för förvaring av miljöfarligt avfall ändrade inte föreläggandet. MÖD ansåg däremot att förvaring av avfall på en fastighet inte automatiskt medför ansvar för en fastighetsägare om denne inte accepterat verksamheten. Tvärtom hade bolaget i detta fall agerat när man fick reda på uppläggnings genom att kontakta kommunen. Därmed ansåg MÖD att bolaget inte kunde betraktas som verksamhetsutövare och åläggas vidta åtgärder med avfallet. Underinstansernas avgöranden upphävdes.

MÖD 2003:73 (dom 2003-07-02 i mål M 7024-01) – Ett bolag ansåg att förbränning av flytande klorerade biprodukter som uppkommit i en process utgjorde återanvändning och därigenom inte var att betrakta som avfall. MÖD fann att förbränningen utgjorde intern behandling av farligt avfall och att prövningen av förbränningen måste ske mot de krav som ställs i avfallsförbränningsförordningen.

MÖD 2002:69 (dom 2002-10-04 i mål M 8009-00) – Länsstyrelsen förelade ett bolag att upphöra med transport av förbrukade betbad. Som skäl angavs att betbaderna var farligt avfall och att transportererna var tillståndspliktiga. Efter överklagande fann miljödomstolen att transportererna rymdes inom ramen för bolagets tillstånd enligt miljöskyddslagen. MÖD delade underinstansernas uppfattning att det var fråga om avfall och även farligt avfall. Domstolen konstaterade vidare att tillståndsplikt enligt avfallsförordningen förelåg oavsett att transportfrågan var reglerad i tillståndet. MÖD upphävde därför miljödomstolens dom och fastställde länsstyrelsens föreläggande.

2.6.2. Farligt avfall

Vissa typer av avfall klassas som farligt avfall. Bestämmelser om hantering av farligt avfall finns i avfallsförordningen (2011:927). I bilaga 1 till förordningen anges vilka egenskaper som gör att avfall ska anses vara farligt avfall och avfallstyper som klassas som farliga avges i bilaga 4 till förordningen. Oljerester och färg samt lysrör är alltid farligt avfall. Farligt avfall får inte blandas med annat farligt avfall eller annat slags avfall eller andra ämnen och material.

Farligt avfall som uppkommer i yrkesmässig verksamhet får transporteras endast av den som har särskilt tillstånd. Tillstånd meddelas av länsstyrelsen, och gäller som längst i fem år.

Efter anmälan till länsstyrelsen får du dock transportera farligt avfall från din egen verksamhet om den årliga mängden är högst 100 liter eller 100 kg farligt avfall. Detta gäller också för transporter av hela lysrör eller andra ljuskällor. Anmälan ska göras vart femte år så länge transporterna utförs. Trasiga lysrör och annat avfall som innehåller kvicksilver, PCB, cyanid eller kadmium får aldrig transporteras utan tillstånd.

För mellanlagring, återvinning och bortskaffande av farligt avfall krävs nästan alltid anmälan eller tillstånd.

Verksamhetsutövares skyldigheter

Den som utövar verksamhet där farligt avfall uppkommer ska anteckna vilka sorters avfall som uppkommer, mängden avfall per år och till vilken anläggning avfallsslaget ska transporteras. Anteckningarna ska sparas i minst tre år.

Du som lämnar farligt avfall för transport är skyldig att kontrollera att transportören och mottagaren av avfallet har de tillstånd som är nödvändiga för verksamheten. Du måste också upprätta ett särskilt transportdokument enligt föreskrifter från Naturvårdsverket (www.naturvardsverket.se, telefon 08-698 10 00).

För spillolja finns särskilda regler

En vanlig typ av avfall är spillolja. I avfallsförordningen (2011:927) föreskrivs att spillolja:

- ska samlas in separat från annat avfall,
- om spilloljan är en isolerolja, ska hållas åtskild från andra isoleroljor och spilloljor till dess halten PCB-produkter i isoleroljan har fastställts,

Härutöver ska den som hanterar en spillolja, i den mån det är tekniskt genomförbart och ekonomiskt rimligt, se till att spilloljan inte blandas med andra slags spilloljor eller blandas med andra typer av avfall eller ämnen på ett sätt som försvårar behandlingen av spilloljan.

Rättsfall om farligt avfall

MÖD 2008:18 (dom 2008-05-07 i mål M 3598-07) – Flytande kvicksilver förvarades i täta behållare. Miljödomstolen, som hade tagit fasta på att flytande avfall inte får deponeras, avslag bolagets ansökan om att få lagra avfallet i avvaktan på slutligt omhändertagande. MÖD fann att lagring av flytande kvicksilver i behållare av rostfritt stål inte utgjorde lagring innan bortskaffande (5 § 2 st. 3 avfallsförordningen) utan mellanlagring i avvaktan på behandling (5 § 2 st. 2 avfallsförordningen), eftersom flytande kvicksilver ansågs behöva ges en stabiliserande behandling för att kunna deponeras. Därmed fanns det formella möjligheter att medge en treårig mellanlagringstid. En längre lagringstid kunde däremot inte medges, eftersom lagret då skulle betraktats som en deponi, och flytande avfall inte får deponeras.

MÖD 2007:33 (dom 2007-11-26 i mål M 4675-06) – Deponering av en relativt liten mängd farligt avfall i en deponi medförde att hela deponin ansågs vara en deponi för farligt avfall. MÖD medgav dock dispens från kravet på geologisk barriär eftersom

den mängd farligt avfall som deponerats efter den 16 juli 2001 motsvarade 1,5 procent av den totala mängden deponerat material från den tidpunkten och knappt 1 procent av den totala mängden material som deponerats sedan start och metallhalterna för de flesta metaller underskred riktvärden för mindre känslig markanvändning med grundvattenskydd.

MÖD 2006:55 (dom 2006-11-16 i mål M 2300-06) – Tillstånd att driva anläggning för tillverkning av lättklinker samt förbränning av farligt avfall. Ett bolag har ansökt om tillstånd att förbränna och för tillverkningen av lättklinker bortskaffa avfall, inklusive farligt avfall. MÖD fann att bolagets anläggning utgjorde en samförbränningsanläggning enligt direktivet om förbränning av avfall (2000/76/EG) och den svenska förordningen (2002:1060) om avfallsförbränning som genomför direktivet. MÖD fann vidare att regleringen av samförbränningsanläggningar, både i EG-direktivet och i de svenska föreskrifterna, är utformad så att de enskilda bestämmelserna är tillämpliga även i driftssituationer då avfall tillfälligtvis inte utnyttjas som bränsle. Bolaget har därför en skyldighet att oavsett vilket bränsleslag som används följa de bestämmelser i föreskrifterna som gäller förbränningsanläggningar och samförbränningsanläggningar.

MÖD 2006:9 (dom 2006-02-09 i mål M 4532-04) – Ett bolag yrkade att s.k. data-skrotsfraktioner skulle friklassas från att vara farligt avfall. MÖD delade underinstansernas bedömning att bolaget inte visat att avfallet saknade egenskaper som gör avfallet farligt. Enligt domstolen hade bolaget tagit fasta på de farlighetsegenskaper som specificeras med kriterier i avfallsförordningens bilaga 3 och enbart bedömt de genomsnittliga koncentrationerna av farliga ämnen. Då innehållet av olika ämnen i datafraktionerna inte är jämt fördelade ansåg MÖD att bedömningen av farligheten inte enbart kunde grundas på genomsnittshalter i materialet. Bolagets överklagande avslog.

2.6.3. Producentansvar

För vissa typer av avfall gäller s.k. producentansvar. Detta innebär att den som har tillverkat eller importerat en vara ansvarar för bl.a. insamling och återvinning eller bortskaffande av det avfall som varan ger upphov till. Producentansvar gäller för returpapper, förpackningar, däck, bilar, glödlampor och belysningsarmaturer, elektriska och elektroniska produkter samt batterier. Hör efter med din kommun var närmaste insamlingsstation finns. Nedan beskrivs vissa typer av producentansvar närmare.

Förpackningar

För förpackningar finns bestämmelser om producentansvar i förordningen (2006:1273) om producentansvar för förpackningar.

En förpackning är en produkt som framställts för att innehålla, skydda, presentera varor eller för att användas för att leverera eller på annat sätt hantera varor, om det är fråga om konsumentförpackningar, gruppförpackning eller transportförpackning. Som förpackning räknas också engångsartiklar som framställts för att användas i ett sådant syfte som nämns ovan. Förpackningar av papper, kartong och wellpapp räknas hit, och inte till returpapper.

Till producent räknas den som yrkesmässigt tillverkar, säljer eller importerar förpackningar eller varor inneslutna i förpackningar. Som producent har du en skyldighet att se till att det finns ett lämpligt insamlingssystem för dessa förpackningar och samråda med kommunen hur det kan samordnas med kommunens renhållningsskyldighet.

Utsorterade förpackningar ska transporteras bort genom producentens försorg och återanvändas, återvinnas eller tas om hand på ett annat miljömässigt godtagbart sätt. Producenten ska rapportera till Naturvårdsverket om resultatet av insamlingsverksamheten.

Returpapper

Med returpapper avses tidningar, tidskrifter, direktreklam, telefonkataloger och kataloger för postorderförsäljning och liknande produkter av papper. Producent är den som trycker, låter trycka eller importerar tidningar. Det är också den som tillverkar papper som tidningar trycks på. Producentens ansvar regleras i förordningen (2014:1074) om producentansvar för returpapper. Producenten ska se till att det finns ett lämpligt system för insamling av papper och skyldig att samråda med kommunen i frågor som rör denna insamling. Skyldigheterna preciseras närmre i naturvårdsverkets föreskrifter SNFS 1996:15.

Elektriska och elektroniska produkter

Vad som räknas som elutrustning anges i bilaga 1 till förordningen (2014:1075) om producentansvar för elutrustning. Hit hör stora hushållsmaskiner som tvättmaskin, små hushållsmaskiner, IT-utrustning, TV- och kopieringsapparater och mobiltelefoner m m. Förordningen om producentansvar för elutrustning ersätter den tidigare förordningen om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter. Den gamla förordningen gäller dock i vissa delar parallellt med den nya för varor som gjorts tillgängliga på marknaden före utgången av september 2015.

Den som under eget varumärke tillverkar eller säljer, eller den som yrkesmässigt importerar eller exporterar elektroniska produkter är producent och har därmed ett producentansvar.

Rättsfall om producentansvar

MÖD 2012:17 (dom 2012-06-08 i mål M 965-12) – Ett av producenter bildat materialbolag för insamling av returpapper begärde att kommunen skulle ingripa mot ett konkurrerande bolag. Kommunen beslutade att inte vidta någon åtgärd. Materialbolaget överklagade men ansågs inte ha klagorätt med hänsyn till att materialbolag inte har tillerkänts några rättigheter eller skyldigheter enligt förordningen om producentansvar för returpapper och därmed inte har ett sådant av rättsordningen erkänt intresse som kunde grunda talerätt i det aktuella tillsynsärendet.

MÖD 2007:38 (dom 2007-12-12 i mål M 8887-06) – Även om det i ett inledningskede inte kan förväntas att ett retursystem ska uppnå en återvinningsgrad om 90 procent måste systemet vara utformat på ett sådant sätt att man på något eller några års sikt kan förvänta sig en återvinningsgrad i närheten av detta mål. Sökanden hade inte visat att det retursystem som avsågs med ansökan hade tekniska förutsättningar att fungera på ett från miljö- och konsumentsynpunkt godtagbart sätt och överklagandet avslogs.

MÖD 2005:64 (dom 2005-11-03 i mål M 2812-05) – Efter att ha handlagt klagomål om nedskräpning och buller vid en återvinningsstation, påförde den kommunala nämnden ett bolag tillsynsavgift. Bolaget överklagade beslutet och anförde att bolaget endast var en av flera entreprenörer åt de fem materialbolag som på ett nationellt plan ansvarade för återvinning av förpackningar och att bolaget således inte

var verksamhetsutövare. MÖD (MÖD) konstaterade att förhållandena i det enskilda fallet har stor betydelse för vem som ska ses som verksamhetsutövare. Här hade bolaget enligt avtal med materialbolagen ställt i ordning platsen och ansvarade för underhåll samt för att erforderliga lov och tillstånd fanns. Därför bedömde MÖD att bolaget hade den *faktiska och rättsliga möjligheten att vidta åtgärder* mot störningar och olägenheter, och att bolaget således var att betrakta som verksamhetsutövare. Kommunen handlade således riktigt när den debiterade bolaget en tillsynsavgift.

2.7. Energi

Energianvändning

Av miljöbalkens hänsynsregler följer en skyldighet för dig som verksamhetsutövare att hushålla med energi och att i första hand välja el och värme från förnybara energikällor.

I lagen (2006:985) om energideklaration för byggnader föreskrivs att den som för egen räkning uppför en byggnad ska se till att det finns en energideklaration för byggnaden. Kravet gäller även för ägare till vissa typer av byggnader. Deklarationen ska innehålla uppgifter om bl.a. byggnadens energiprestanda och ska ges in till Boverket.

Avgift vid produktion av energi

Den som framställer el eller värme vid förbränningsanläggning är skyldig att betala miljöavgift för utsläpp av kväveoxider enligt lag (1990:613) om miljöavgift på utsläpp av kväveoxider vid energiproduktion.

Tillståndsvillkor

Energifrågor regleras i dag endast i ett fåtal villkor i tillstånd enligt miljöbalken i form av krav på en högsta förbrukning per producerad enhet eller mängd produkter. Frågan om huruvida det är lämpligt att föreskriva s.k. energivillkor är omstridd.



Rättsfall om energi

MÖD 2015:27 (dom 2015-05-28 i mål M 9668-14) – Frågan i målet var om en tillsynsmyndighet med stöd av hushållningsprincipen i 2 kap. 5 § miljöbalken kunde förelägga en utövare av en mindre verksamhet att byta värmekälla från en oljepanna till en värmekälla med ett lågt eller inget inslag av icke förnybara energikällor. I målet hade inte påståtts att oljepannan gav upphov till några lokala hälso- eller miljöproblem, utan föreläggandet om byte av värmekälla grundade sig enbart på ett allmänt behov av att minska omfattningen av användandet av olja som uppvärmningsmetod (detta eftersom att fortsatt eldning med olja inte är förenligt med hushållningsprincipen). Domstolen konstaterade inledningsvis att även mindre verksamheter bidrar till utsläppet av växthusgaser och att miljönyttan av åtgärden ändå var beaktansvärd, trots verksamhetens storlek. Av utredningen i målet framgick vidare att ett byte av värmekälla skulle innebära en sänkning av värmekostnaden för den aktuella fastigheten och att åtgärden skulle återbetala sig över tid. Därutöver konstaterade domstolen att det inte skulle föreligga några särskilda svårigheter eller komplikationer för verksamhetsutövaren att byta värmekälla, varför föreläggandet att byta värmekälla stod sig.

NJA 2009 s. 194 – Vid prövning av en ansökan om tillstånd till utvidgning av en kraftvärmeanläggning har MÖD klassat en panna i anläggningen som samförbränningsanläggning enligt 3 § förordningen (2002:1060) om avfallsförbränning och en annan panna som avfallsförbränningsanläggning enligt samma paragraf. Sedan EG-domstolen i ett förhandsavgörande förklarat att klassificeringen skulle grundas på andra överväganden än dem MÖD hade gjort, har målet återförvisats till MÖD för fortsatt handläggning.

MÖD 2011:23 (dom 2011-06-22 i mål M 6243-10) – Miljödomstolen hade föreskrivit ett villkor om energihushållning med innebörden att bolaget senast sex månader efter det att domen vunnit laga kraft skulle ge in ett program för energihushållning till tillsynsmyndigheten, med delegation till tillsynsmyndigheten att meddela villkor om åtgärder med en avskrivningstid om högst tre år. Vidare hade miljödomstolen föreskrivit ett villkor om att bolaget fortlöpande och i skäligen utsträckning skulle vidta åtgärder för ökad energihushållning, baserat på ett kontinuerligt programarbete. Naturvårdsverket överklagade och yrkade skärpta villkor avseende energihushållning. MÖD förtydligade ett av villkoren så att det tydligt framgick att programmet ska omfatta alla möjliga energihushållningsåtgärder, även sådana som har en längre avskrivningstid än tre år. Dessutom utökades delegationen till tillsynsmyndigheten till att avse samtliga energihushållningsåtgärder som är skäligen.

MÖD 2009:17 (dom 2009-04-07 i mål M 1114-08) – MÖD fann att ett bolags energihushållning bäst bedrevs genom att kontinuerligt i driften av anläggningarna successivt förbättra hushållningen genom flera åtgärder som var för sig var mindre omfattande. Bolaget ålades att årligen till tillsynsmyndigheten redovisa en energihushållningsplan med uppgifter om planerade energihushållningsåtgärder och en redovisning av genomförda åtgärder. Tillsynsmyndigheten bemyndigades att föreskriva de villkor om energihushållning som kunde aktualiseras av planen. Sådana villkor kan vara mer långtgående än vad som är lönsamt från enbart företagsekonomiska utgångspunkter. Vidare fann MÖD att bolagets transporter inte gav upphov till sådana effekter i närområdet att det fanns anledning att reglera dem genom villkor i tillståndet.

MÖD 2008:23 (dom 2008-06-26 i mål M 6531-06) – Kostnaden för ombyggnad av en barktork för att tillvarata spillvärme, som annars skulle gå förlorad, har inte ansetts vara rimlig. Även ombyggnaden av ett kokeri för att minska energiåtgången ansågs svår att motivera från kostnadssynpunkt. Därtill skulle ombyggnaden medföra genomgripande förändringar som var svåra att överblicka.

MÖD 2007:56 (dom 2007-12-18 i mål M 1352-07) – Det har som villkor föreskrivits att förbrukningen av energi (elektricitet respektive värme) per ton produkt inte får överskrida vissa värden. MÖD konstaterade bl.a. att energihushållning har ett egenvärde och att det i vissa fall kan finnas behov av en reglering av energianvändningen utöver den som uppnås med generella styrmedel. Domen överklagades till HD som inte meddelade prövningstillstånd.

MÖD 2007:4 (dom 2007-02-13 i mål M 9927-05) – Miljödomstolen gav i deldom bolaget tillstånd att uppföra nytt anriknings- och pelletsverk. Naturvårdsverket överklagade domen och yrkade bl.a. att energifrågan skulle sättas på provotid med föreskrift att under provotiden utreda möjligheter till energieffektivisering. I likhet med Naturvårdsverket ansåg MÖD att hushållningsprincipen i 2 kap. 5 § miljöbalken ställer längre gående krav på energihushållning än vad som motsvaras av bolagets arbete enligt PFE (Programmet För Energieffektivisering), som är inriktat på åtgärder av företagsekonomiskt intresse. MÖD biföll därför Naturvårdsverkets yrkande.

2.8. Transporter

Transporter utgör i sig inte miljöfarlig verksamhet, men omfattas av miljöbalkens hänsynsregler. På samma sätt som med den huvudsakliga verksamheten är du som företagare skyldig att se till att transporter till och från din verksamhet kan ske i enlighet med hänsynsreglerna. Transporter kan också anses utgöra en s.k. följdverksamhet till din huvudsakliga verksamhet som i vissa fall kan regleras genom villkor i tillståndet för verksamheten.

Lokala miljökrav berör transporter

Som transportör bör du vara uppmärksam på att det kan finnas lokala föreskrifter som berör miljöpåverkan från transporter. På vissa platser, framförallt i storstäderna, har det införts lokala miljözoner som medför begränsningar och särskilda krav på dig som utför transporter med tung buss eller tung lastbil som endast drivs med diesel. Den som kör fordonet måste också kunna uppvisa handlingar på att fordonet uppfyller miljökraven. Brott mot föreskrifterna sanktioneras med böter. Om du är osäker på om du kommer att beröras bör du kontakta de kommuner du kommer att passera.

Transport av farligt gods

För transport av farligt gods gäller särskilda krav i syfte att förhindra skador på bl.a. hälsa och miljö. Grundläggande är att du som företagare måste ha kunskap om det gods du transporterar, vilken skada som kan uppkomma och hur du ska förhindra att en olycka sker. En företagare som i sin verksamhet transporterar farligt gods måste också ha en säkerhetsrådgivare. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har meddelat närmare föreskrifter om transport av farligt gods på väg, i terräng och på järnväg. Föreskrifterna är tillgängliga på www.msb.se.



Rättsfall om transporter

NJA 2004 s. 421 – Olägenheter från transporter inom den anläggning som är föremål för tillståndsprövning ska vägas in vid prövningen av den miljöfarliga verksamhetens lokalisering och tillåtlighet och ett tillstånd får förenas med villkor eller provotid för sådana transporter. Transporter till och från en miljöfarlig verksamhets anläggningar kan normalt inte anses utgöra en del av själva verksamheten, men kan utgöra ett s.k. följd företag som ska beaktas vid en prövning av den miljöfarliga verksamheten om det finns ett omedelbart samband med den miljöfarliga verksamheten. Frågan om det finns ett omedelbart samband får avgöras genom en sammanvägning av omständigheter som transporternas karaktär och omfattning, var transporterna befinner sig i förhållande till anläggningen samt olägenheterna från transporterna satta i relation till olägenheterna från övrig trafik och verksamhet. Enligt Högsta domstolen kan det vara rimligt att vid tillståndsprövning redovisa miljökonsekvenser av transporter i anläggningens närområde.

MÖD dom 2011-12-21 i mål M 4359-11 – I ett mål om tillstånd till hamnverksamhet och oljehantering vid en befintlig hamnanläggning fann MÖD att lokaliseringen inte var optimal, men inte heller utgjorde hinder för tillåtlighet. Avgörande för tillåtligheten var istället att de störningar som verksamheten medför begränsas i villkor, vilket bl.a. medförde att antalet lastbilstransporter till hamnen begränsades i villkor till sju per kalendervecka.

MÖD 2007:55 (dom 2007-11-22 i mål M 6387-06) – Enligt MÖD kan som huvudregel inte krav uppställas på fartyg som anlöper en allmän svensk hamn. Den som är verksamhetsutövare av en hamnverksamhet är dock, enligt vad som gäller om prövningens omfattning, ansvarig för samtliga olägenheter inom sitt verksamhetsområde. Dit hör hamnområdet inklusive dithörande vattenområde, vilket innebär att olägenheter av fartygsdrift omfattas av ansvaret. MÖD bedömde därför att verksamhetsutövaren i detta fall torde ha möjligheter att genom avtal förmå de aktuella rederierna att vidta åtgärder på de trafikerande fartygen, för att minska olägenheter för de närboende t.ex. genom åtgärder på fartygen omfattande ljuddämpning av fartygsfläktar, ramper och anordningar för el-anslutning på land. Förutsättningarna för att genom sådana avtal med trafikerande rederier minska bulleremissionerna skulle redovisas inom ramen för ett förlängt provotidsförordnande.

MÖD 2005:52 (dom 2005-03-23 i mål M 9336-02) I mål om tillstånd till befintlig och ändrad/utökad produktion vid ett pappersbruk hade sökanden överklagat ett utredningsföreläggande avseende miljöpåverkan av transporter. MÖD fann att omfattningen av transporterna till och från bolagets anläggningar kunde motivera åtgärder för att motverka olägenheterna i anläggningens närområde. Emellertid krävdes bättre underlag för att kunna ta ställning till behov och möjligheter att föreskriva villkor. Enligt MÖD var tolkningen av begreppet närområde beroende av vilken typ av miljöpåverkan som transporterna gav upphov till varvid en genomgång gjordes av de olika emissionerna och dessas olika utbredningsområden. Den närmare avgränsningen av området borde i detta fall ske efter samråd mellan bolaget och tillsynsmyndigheten. MÖD ändrade endast lydelsen av föreläggandet.

MÖD 2004:35 (dom 2004-06-30 i mål M 10499-02) – Bolaget hade överklagat ett utredningsföreläggande avseende miljöpåverkan av transporter. MÖD fann att det framgick av bolagets redovisning att utsläppen av kväveoxider, svaveldioxid och kolväten från transporterna var av den storleken att de skulle blivit föremål för villkorsreglering om det rört sig om punktutsläpp från en miljöfarlig verksamhet. Enligt MÖD vara det därför inte tillräckligt att redovisa de totala utsläppen från transpor-

terna. Med hänsyn till vad Högsta domstolen uttalat i rättsfallet NJA 2004 s. 421 (Stora Enso Hylte Aktiebolag) ansågs utsläppens storlek i närområdet och deras miljökonsekvenser vara av betydelse. Bolaget borde därför redovisa utsläppen inom en radie av en, fem resp. tio mil från anläggningen. MÖD ändrade endast lydelsen av föreläggandet. Efter överklagande av Naturvårdsverket tog MÖD i samma avgörande ställning till utformningen av villkor för verksamhetens kemikaliehantering varvid fastställdes att det fr. o. m. år 2006 i produktionen inte får användas kemiska produkter för vilka det saknas dokumenterad kunskap om risken för olägenheter för den yttre miljön p.g.a. dålig nedbrytbarhet, potential för akut och kronisk toxicitet och bioackumulering. Tillsynsmyndigheten kunde dock i det enskilda fallet medge undantag från kravet på dokumenterad kunskap och medge anstånd från tidskravet. MÖD ändrade lydelsen av villkoret i enlighet härmed. (I detta mål har frågan om delegation till tillsynsmyndighet att meddela provisoriska föreskrifter prövats av Högsta domstolen, se mål T 3428-04. HD fastslog MÖD:s domslut.)

2.9. Hälsoskydd i byggnader

Alla hänsynsregler gäller hälsoskyddet

De allmänna hänsynsreglerna gäller också i samband med hälsoskyddsfrågor. I miljöbalkens mening är en fastighetsägare verksamhetsutövare då denne hyr ut lokaler eller bostäder.

Fastighetsägaren har, som alla andra verksamhetsutövare, ett allmänt ansvar att hålla med energi. Därutöver ska fastighetsägaren följa avfallsbestämmelserna och inte använda byggmaterial som innehåller kemiska produkter som medför risker för människors hälsa och miljön. Fastighetsägaren har också ansvar för att, om möjligt, ersätta sådana produkter med alternativ som kan antas vara mindre farliga.

Fastighetsägarens ansvar gäller i detta fall olägenheter för människors hälsa och miljön som förorsakas av själva byggnaden eller av marken. Med olägenhet avses värme, kyla, drag, fukt, buller, luftföroreningar, radon, mögel och andra liknande störningar.

Fastighetsägarens bevisbörda

Bevisbörderegeln medför att det är fastighetsägaren som är skyldig att utreda hälsoskyddsfrågor. Denna regel gäller även om verksamheten är föremål för tillsyn.

Om en hyresgäst i ett bostadshus känner besvär från omgivningen och det finns grundad anledning att misstänka att dessa besvär orsakas av någonting i själva byggnaden, ska fastighetsägaren utreda frågan och vidta åtgärder för att undanröja olägenheterna. Fastighetsägaren måste visa att det inte är dennes byggnad som är orsaken till hyresgästens besvär. Om tillsynsmyndigheten begär det ska fastighetsägaren lämna förslag till kontrollprogram eller förbättrande åtgärder.

Egenkontroll och tillsyn

Fastighetsägaren ska fortlöpande bedriva planering och kontroll av sin fastighetsförvaltning för att undvika olägenheter för människors hälsa.

Rättsfall om hälsoskydd i byggnader

MÖD beslut 2011-05-02 i mål M 3056-11 – Ett par klagade på att grannarna kederökte på balkongen och att röken fyllde deras lägenhet när de hade balkongdörren öppen. Miljödomstolen anförde att regelbunden tobaksrökning, även om rökningen inte kan anses vara en verksamhet som är farlig för miljön, definitionsmässigt kan betraktas som miljöfarlig verksamhet. Mot bakgrund härav kan det under vissa omständigheter finnas skäl att ingripa även mot denna typ av rökolägenhet. När det är fråga om flerfamiljshus har det ansetts att man får acceptera visst mått av påverkan från övriga boende och endast då störningen är av sådan grad att den på ett allvarligt sätt påverkar bruket av bostaden kan störningen anses oacceptabel och resultera i exempelvis ett förbud att utföra den störande handlingen. I detta fall konstaterades att de klagande stördes av rök när balkongdörr eller fönster var öppna, men inte när de var stängda. Mot denna bakgrund fann domstolen att det inte var fråga om en så allvarlig störning att balkongrökningen skulle förbjudas. MÖD meddelade inte prövningstillstånd, varför miljödomstolens dom står fast.

MÖD 2011:26 (dom 2011-04-19 i mål M 4256-10) – Se avsnitt 2.1 Lokalisering.

2.10. Föroreningar och allvarliga miljöskador

Miljöbalken innehåller regler om ansvaret för att avhjälpa miljöskadade områden. Reglerna gäller när föroreningar finns såväl ovan mark, i mark, i grundvatten, i vattenområden som i själva byggnaden eller anläggningen. Ansvaret omfattar också allvarlig miljöskada som kan utgöras av allvarligare föroreningar, men i fråga om skador på vattenområde eller grundvatten, eller på den biologiska mångfalden kan skadan även ha andra orsaker, som t.ex. skakningar och vibrationer.

Meddelandeplikt vid risk för allvarlig miljöskada

Miljöbalken ställer krav på att verksamhetsutövare genast meddelar tillsynsmyndigheten om risk för allvarlig miljöskada upptäcks och är också skyldig att vidta åtgärder för att skada uppstår. Likaså ska en verksamhetsutövare eller fastighetsägare som upptäcker en förorening på fastigheten meddela tillsynsmyndigheten.

Avhjälpan av miljöskador

Bestämmelserna ställer krav på att den ansvarige vid föroreningsskada av normalgraden ska göra undersökningar och utföra eller bekosta den efterbehandling som behövs för att förebygga, hindra eller motverka skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. I fråga om allvarlig miljöskada, oavsett om det är förorening eller annan skada, ska avhjälpan dessutom avse åtgärder för att omedelbart förebygga ytterligare skada på människors hälsa och miljön. Kompensationsåtgärder ska vidtas i avvaktan på återställande och om det visar sig att det skadade området inte kan återställas.

Avhjälpan åtgärder i förorenade områden måste först anmälas till tillsynsmyndigheten.

Ansvar för avhjälpan

Den eller de verksamhetsutövare som har förorsakat föroreningen är i första hand ansvariga för avhjälpan. I andra hand kan fastighetsägare göras ansvarig. Ansvaret omfattar både det område som ursprungligen förorenats och områden som föroreningarna eventuellt spridits till.

Ansaret för avhjälpande är gemensamt för alla verksamhetsutövare. Tillsynsmyndigheten kan därför rikta ett föreläggande mot vem som helst av dessa, men i första hand bör det riktas mot nuvarande verksamhetsutövare. Ansaret fördelas sedan mellan verksamhetsutövarna enligt särskilda avvägningar.

Enligt miljöbalkens regler kan ansvar för avhjälpande bara utkrävas om den faktiska driften av en verksamhet som bidragit till föroreningen har pågått efter den 30 juni 1969.

Om det inte finns någon verksamhetsutövare som är ansvarig för avhjälpande, är den som förvärvat den förorenade fastigheten efter den 1 januari 1999 och då känt till eller borde ha upptäckt föroreningen, ansvarig för avhjälpande. Om det är fråga om ett villaköp, gäller fastighetsköparens ansvar bara om denne känt till föroreningen. Även inom kategorin fastighetsägare är ansvaret gemensamt.

Statusrapporter

Den som bedriver eller ska bedriva industriutsläppsverksamhet enligt industriutsläppsförordningen (2013:250), se avsnitt 3.3, ska ta fram en statusrapport om föroreningar i mark och grundvatten inom det aktuella området. Statusrapporten ska användas som referens den dag då verksamheten upphör.



Rättsfall om föroreningar och allvarliga miljöskador

MÖD dom 2015-02-24 i mål M 5022-14 – Frågan i målet var om ett bolag var ansvarigt för en deponi (ett sandmagasin) på bolagets fastighet, och således om bolaget var rätt adressat för ett föreläggande om att ta fram förslag till åtgärder och kontrollprogram. Deponin kom från en gammal gruvverksamhet som tidigare hade bedrivits på fastigheten. Domstolen konstaterade inledningsvis att bolaget, i sin egenskap av fastighetsägare, var att betrakta som verksamhetsutövare. Frågan var därefter vilket ansvar som kunde åläggas verksamhetsutövaren i det aktuella fallet (bolaget hade ingenting med den tidigare gruvdriften att göra). I målet stod klart att bolaget inte hade skapat den aktuella avfallsdeponin samt att deponin fanns på fastigheten när bolaget åter fick rådighet över den. Domstolen konstaterade därefter att bolaget, sedan tidpunkten då gruvverksamheten upphörde och rådigheten återgick till bolaget, varit medvetet om förekomsten av sandmagasinet, men att bolaget förhållit sig passivt under de ca 20 år som förflutit sedan dess. Domstolen menade att det måste ha stått klart för bolaget att det på dess fastighet kontinuerligt pågått en verksamhet som medför en risk för förorening och att det sedan många år pågått ett utläckage från magasinet. Mot bakgrund härav fann domstolen att det var rimligt att ålägga bolaget visst ansvar.

MÖD 2014:14 (dom 2014-05-07 i mål M11012-13) – Mark- och miljööverdomstolen fann att en fastighetsägare inte kan åläggas ett subsidiärt efterbehandlingsansvar enligt 10 kap. miljöbalken om det inte finns någon verksamhetsutövare som kan hållas ansvarig för avhjälpande av den aktuella föroreningsskadan. I målet hade verksamheten som hade orsakat föroreningen inte varit i drift efter den 30 juni 1969, varför det saknades möjlighet ålägga en verksamhetsutövare ansvar för avhjälpande av föroreningsskada. Därmed saknades också möjlighet att ålägga fastighetsägaren ett subsidiärt ansvar.

MÖD 2014:2 (dom 2014-01-21 i mål nr M1784-13) – Mark- och miljööverdomstolen tydliggjorde att en verksamhetsutövare inte kan åläggas ansvar för att analysera ämnen som dess verksamhet enligt utredning inte kan ha gett upphov till.

NJA 2012 s. 125 – Den som bidrar till en föroreningsskada eller allvarlig miljöskada har, tillsammans med andra som har bidragit till skadan, ett solidariskt ansvar för avhjälpande enligt miljöbalken. Detta har ansetts gälla också när åtgärderna som bidragit till skadan vidtagits för att den samlade belastningen på miljön ska minska. I målet hade saneringsåtgärder i form av grävning medfört att föroreningen spridits och medfört skada och olägenhet för miljön. Fastighetsägaren, som utfört åtgärderna, ansågs därför vara verksamhetsutövare enligt 10 kap. 2 § miljöbalken och därmed solidariskt ansvarig med den ursprunglige förorenaren.

MÖD 2013:28 (dom 2013-06-26 i mål M 11429-12) – Ett moderbolag har av MÖD ansetts vara utövare av sitt helägda dotterbolags verksamhet i den mening som avses i 10 kap. 2 § miljöbalken. MÖD har således ansett att moderbolaget har kunnat hållas ansvarigt för de föroreningsskador som uppkommit i dotterbolagets verksamhet. Vid tidpunkten för avgörandet var dotterbolaget i likvidation. Den verksamhet som bedrivits av dotterbolaget var inte fysiskt förbunden med moderbolagets verksamhet eller någon av de övriga verksamheter som bedrivits inom koncernen. Under åren 2003–2007 hade dotterbolaget gått med förlust och moderbolaget hade möjliggjort den fortsatta verksamheten genom koncernbidrag om sammanlagt ca 43 miljoner kronor. MÖD menade att koncernbidraget, tillsammans med den omständighet att moderbolaget varit ensam aktieägare, hade medfört att moderbolaget haft ett avgörande inflytande på den verksamhet som bidragit till föroreningarna ifråga. MÖD ansåg vidare att moderbolaget till följd härav har haft rättslig

och faktisk möjlighet att påverka dotterbolagets verksamhet varför moderbolaget enligt MÖD är att betrakta som verksamhetsutövare vid sidan av dotterbolaget. Eftersom ansvaret för efterbehandling är solidariskt har länsstyrelsen enligt MÖD:s mening haft fog för att förelägga moderbolaget att vidta efterbehandlingsåtgärder. Även i övrigt ansågs föreläggandet om att vidta efterbehandlingsåtgärder vara skäligt.

MÖD 2012:59 (dom 2012-12-19 i mål M 7995-11) – Ett fastighetsbolag som sedan 1986 bedrivit miljöfarlig verksamhet genom eldning av olja i en panncentral för att försörja en intilliggande industribyggnad med värme sålde fastigheten år 2001 till ett kommunalt bostadsbolag som fortsatte att bedriva verksamheten fram till dess att man år 2004 kom man fram till att marken var oljeförorenad. Den nya fastighetsägaren efterbehandlade det förorenade området och yrkade vid mark- och miljödomstolen att den tidigare fastighetsägaren skulle utge ersättning för efterbehandlingskostnaderna. Den tidigare fastighetsägaren invände att en friskrivningsklausul i parternas överlåtelseavtal innebar att talan skulle avvisas. Den nya ägaren menade emellertid att kravet på ersättning grundade sig på bestämmelserna i 10 kap. miljöbalken. MÖD konstaterade inledningsvis att mark- och miljödomstolen varit behörig att pröva målet på grund av den offentlighetsrättsliga karaktären av bestämmelserna i 10 kap. miljöbalken samt att detta innebär att parterna inte fullt ut kan förfoga över fördelningen av efterbehandlingsansvar genom avtal. MÖD bedömde vidare att de båda fastighetsägarna var för sig bidragit med mer än en obetydlig del till föroreningarna och att de därmed hade ett solidariskt ansvar för efterbehandlingskostnaderna. I fråga om fördelningen av kostnaderna ansåg MÖD att varken köpeavtalet eller eventuella brister i undersökningsplikten samt utebliven reklamtion eller för långtgående saneringsåtgärder utgjorde skäl för jämkning av den tidigare fastighetsägarens efterbehandlingsansvar. MÖD ansåg istället att fördelningen av ansvaret helt skulle ske mot bakgrund av den tid som fastighetsägarna hade bedrivit den miljöfarliga verksamheten på platsen, dvs. utifrån deras respektive medverkan till föroreningarna. MÖD beslutade därför att fastighetsbolaget skulle ansvara för kostnaderna för de föroreningar som uppkommit under verksamhetstiden 1986–2001 och det kommunala bostadsbolaget för tiden 2001–2004.

MÖD 2011:25 (dom 2011-05-31 i mål M 8073-10) – Tillsynsmyndigheten hade förelagt ett bolag att gräva upp en cistern för att undersöka om omgivande mark förorenats. Beslutet överklagades. MÖD anförde att föreläggande om *efterbehandling* (uppgrävning av cistern och ledningar) med stöd av 2 kap. 8 § och 26 kap. 9 § miljöbalken förutsätter att förorening konstaterats, vilket inte skett i detta fall. Däremot kan en nuvarande eller tidigare verksamhetsutövare åläggas att, om det föreligger risk för att förorening kan ha uppkommit, undersöka marken. MÖD bedömde att sådan risk förelegat. Fråga uppstod då om bolaget inom ramen för sin *undersökningsskyldighet* skulle gräva upp cisternen. MÖD beaktade att cisternen m.m. var tömd och att det inte längre förelåg risk för läckage. Utredningen skulle därför avse om det tidigare skett läckage, och MÖD bedömde att tillfredsställande provtagning i omgivande mark kunde ske även om cisternen låg kvar. Föreläggandet fastställdes i den del som avsåg markundersökning, men upphävdes avseende skyldigheten att gräva upp cistern och rör.

MÖD 2011:24 (dom 2011-06-23 i mål M 6986-10) – Ett bolag hade förelagts att inkomma med resultatet av en åtgärdsförberedande undersökning av klorerande lösningsmedel (trikloretylen) på den fastighet där bolaget bedrev sin verksamhet. Bolaget överklagade föreläggandet och åberopade att det inte hade använt trikloretylen i sin verksamhet och att det inte heller hade tagit över verksamheten från tidigare bolag på platsen. Eftersom bolaget och nämnden syntes vara överens om att trikloretylen inte

hade förbrukats i bolagets verksamhet och det inte förelåg något organisatoriskt samband mellan bolaget och tidigare verksamhetsutövare på platsen fann MÖD att föreläggandet skulle upphävas.

MÖD 2010:45 (dom 2010-12-22 i mål M 8489-09) – Frågan i målet gällde vilka efterbehandlingsåtgärder som var motiverade och skäliga att vidta i ett område som var förorenat av kreosot och arsenik från tidigare impregneringsverksamhet. Även frågan om ansvarets omfattning behandlades av MÖD som beslutade att 50 % av kostnaderna för efterbehandlingen skulle betalas av verksamhetsutövaren medan resterande del skulle täckas av allmänna medel. Detta mot bakgrund av att föroreningarna från impregneringsverksamheten delvis uppkommit för länge sedan, dvs. under 1900-talets först hälft och 1950-talet. MÖD ansåg att ansvaret för föroreningar under den tiden i princip borde jämkas till noll kronor. Vidare ansåg MÖD att det även bör ske en viss jämkning avseende de föroreningar som skett därefter och fram till 1969. För föroreningar som skett efter 1969 bör verksamhetsutövaren däremot bära det fulla kostnadsansvaret. Avseende återstoden av efterbehandlingskostnaderna anförde MÖD att dessa får täckas av allmänna medel som ställs till verksamhetsutövarens förfogande genom länsstyrelsens försorg.

MÖD 2010:24 (dom 2010-06-23 i mål M 5664-09) – I ett mål avseende frågan om föreläggande om åtgärder för efterbehandling har MÖD begränsat ett bolags ansvar för saneringsåtgärder till 40 % på grund av den tid som förflutit, detta då betydande föroreningar uppkommit innan 1969. Inledningsvis ansåg MÖD att det i målet klagande bolaget som bedrivit verksamhet på platsen hade ett efterbehandlingsansvar för tiden såväl efter den 1 juli 1969 som tiden före och att föreläggandet i övrigt hade rättsligt stöd. I frågan om vilket efterbehandlingsansvar som ålåg bolaget enligt 10 kap. 4 § miljöbalken enligt den skälighetsavvägning som ska göras i två steg ansåg MÖD att det var miljömässigt motiverat att ålägga bolaget att efterbehandla området till kostnaden 7,6 miljoner kronor. Beträffande ansvarets omfattning ansåg MÖD däremot att den verksamhet som givit upphov till föroreningarna påbörjades relativt lång tid före år 1969 och att föroreningarna uppkommit jämnt fördelat över hela verksamhetstiden. Mot denna bakgrund ansåg MÖD att ansvaret för de föroreningar som uppkommit före och under 1950-talet i princip skulle jämkas till noll kronor. För tiden efter 1950-talet till 1969 ansågs det också ha förflutit en sådan tid sedan föroreningarna uppstod att det skulle föreligga ett begränsat ansvar. För den del av föroreningarna som uppkommit efter 1969 ansåg MÖD däremot att det inte fanns skäl för jämkning med hänsyn till tidsaspekten.

MÖD 2010:19 (dom 2010-06-23 i mål M 6598-09) – I ett mål beträffande föreläggande att vidta åtgärder för efterbehandling hade en verksamhetsutövare bedrivit järnvägs- och bussverksamhet inom det i målet aktuella området. När kommunen avsåg att exploatera området för bl.a. bostäder uppstod fråga om omfattningen av verksamhetsutövarens ansvar för efterbehandlingsåtgärder enligt 10 kap. 4 § miljöbalken. Miljönämnden hade förelagt två verksamhetsutövare i skilda beslut att vidta samma åtgärder för efterbehandling. En av dessa överklagade beslutet medan beslutet beträffade den andra verksamhetsutövaren vann laga kraft. MÖD uttalade att det inte fanns något stöd i miljöbalken för att det, som klaganden hade anført, ska ske en samordnad prövning av samtliga verksamhetsutövares ansvar när tillsynsmyndigheten riktar ett föreläggande om åtgärder för efterbehandling. Vid prövningen av vilka efterbehandlingsåtgärder som var miljömässigt motiverade och ekonomiskt rimliga fann dock MÖD att det inte var skäligt att ålägga klaganden att vidta åtgärder till den del som dessa avsåg att åstadkomma en förädling av området till nivån för känslig markanvändning. Eftersom den andra verksamhetsutövaren redan

vidtagit åtgärder till denna nivå var det heller inte möjligt att förelägga den klagande att vidta åtgärder till en lägre ambitionsnivå. MÖD ansåg att det inte var möjligt att begränsa den klagandes kostnadsansvar och upphävde således föreläggandet.

MÖD 2010:18 (dom 2010-06-23 i mål M 6231-09) – I ett mål om efterbehandling bedömde MÖD att ett bolags ansvar skulle begränsas till 25 % av efterbehandlingskostnaderna mot bakgrund av den tid som hade förflutit sedan föreningen uppstod. På den förorenade fastigheten hade verksamhet bedrivits mellan 1920 och 1983. Rörande tidsaspekten konstaterade MÖD att en stor del av föreningarna hade uppstått under perioden 1920-talet till 1955, men även efter 1950-talet. MÖD ansåg att ansvaret för föreningar som uppkommit före och under 1950-talet i princip borde jämkas till noll kronor. Avseende bolagets ansvar för perioden därefter och fram till 1969 fann MÖD att det även i denna del hade förflutit en sådan tid sedan föreningarna uppstod att den borde beaktas vid skälighetsbedömningen och medföra ett begränsat ansvar för bolaget. För den del av föreningarna som uppkommit efter 1969 ansågs det däremot inte finnas anledning att jämka bolagets ansvar med hänsyn till tidsaspekten. Utöver tidsaspekten fann MÖD inte skäl att sätta ned ansvarets omfattning och beträffande den objektiva prövningen av efterbehandlingsbehovet så var parterna i stort sett eniga om vilka åtgärder som behövde vidtas. Vid MÖD:s sammantagna bedömning medförde således endast tidsaspekten att bolagets ansvar för avhjälpandeåtgärderna beträffande föreningarna på fastigheten begränsades till 25 % av kostnaderna (inkl. kostnaderna för redan utförd utredning). Som svar på länsstyrelsens invändning om att föreläggandet inte gick att verkställa efter det att bolagets ansvar jämkats, eftersom det inte framgick vem som skulle stå för de övriga kostnaderna, uttalade MÖD att det i lagen inte anges vem som är ansvarig för resterande åtgärder om ansvaret har begränsats samt att denna fråga måste klarläggas för att föreläggandet ska kunna verkställas.

MÖD 2010:10 (dom 2010-03-31 i mål M 6329-08) och MÖD 2010:11 (dom 2010-03-31 i mål M 8535-08) – I målen uppkom fråga om reglerna i 10 kap. miljöbalken om förorenade områden var tillämpliga på ett utfyllnadsområde, eller om förekomsten av avfallsmassor inom området kunde utgöra ett s.k. förvaringsfall (en pågående miljöfarlig verksamhet) för vilken 10 kap. inte är tillämpligt. MÖD fann att det inte finns stöd i praxis för att betrakta utfyllnadsområden som förvaringsfall på vilka reglerna i 10 kap. miljöbalken inte skulle vara tillämpliga. Om syftet när avfallet påfördes området var att bli kvitt avfall, att fylla ut marken eller bådadera spelar inte någon roll för bedömningen av att det nu är fråga om ett förorenat område.

MÖD dom 2009-12-21 i mål M 2535-08 – Ett bolag hade fram till februari 1966 varit verksamt med sulfitmassetillverkning och därefter, något senare samma år, övergått till att producera spånskivor. Verksamheten på platsen avslutades 1984. Marken på platsen har visat sig förorenad och föreningarna är hänförliga till massatillverkningen. Miljö- och hälsoskyddsnämnden förelade bolaget med stöd av 10 kap. miljöbalken att vidta efterbehandlingsåtgärder. Bolaget överklagade beslutet, som fastställdes av både länsstyrelsen och miljödomstolen. MÖD konstaterade att det som är avgörande för om bolaget kan bli adressat för krav på åtgärder är hur begreppet ”miljöfarlig verksamhet i faktiskt drift” i övergångsbestämmelserna till miljöbalken ska tolkas. I likhet med ett par tidigare avgöranden (MÖD 2006:36 och MÖD 2005:30, se nedan) har den del av verksamheten som gett upphov till den förorenade marken upphört före den 1 juli 1969. I det nu aktuella fallet konstaterade MÖD emellertid att sulfitmassetillverkning och spånskivetillverkning är två skilda tekniska processer och medför skilda typer av föreningar. Mot denna bakgrund fann MÖD att den faktiska driften av verksamheten som bidragit till förore-

ningsskadan inte kunde anses ha pågått efter den 1 juli 1969. Bolaget, i egenskap av verksamhetsutövare, kunde därför inte åläggas att vidta åtgärder med stöd av 10 kap. miljöbalken.

MÖD 2008:22 (dom 2008-06-03 i mål M 696-07) – På platsen för en tillståndsgiven verksamhet hade under lång tid bedrivits likartad verksamhet och det fanns därför ett samband med nu tillståndsgiven verksamhet. MÖD fann mot denna bakgrund att det varken fanns något formellt hinder eller kunde anses olämpligt eller oskäligt att i samband med en tillståndsprövning ålägga ett bolag i ett villkor för tillståndet att utreda vilka historiska föroreningar som kunde finnas på verksamhetsområdet. Det upplystes också om att länsstyrelsen i egenskap av tillsynsmyndighet också kan rikta samma krav mot bolaget med stöd av bestämmelserna i 10 kap. miljöbalken. **MÖD 2008:14 (dom 2008-06-04 i mål M 4537-07)** – Ett konkursbo förelades att utföra undersökningar på ett antal fastigheter som var förorenade sedan lång tid tillbaka. MÖD fann att konkursboet, som endast bedrivit arkning av redan tillverkat papper, inte kunde anses ha bidragit till att förorena av sediment i damm och å. Därför kunde inte krav på provtagning och undersökning av sediment riktas mot boet. I fråga om undersökning av deponier visade utredningen att konkursboet varken hade bedrivit deponiverksamhet eller disponerat fastigheterna under den tid boet förvaltat bruket. Därför ansågs konkursboets anknytning till deponin inte vara av den karaktären att boet skulle anses vara verksamhetsutövare.

MÖD 2008:14 (dom 2008-06-04 i mål M 4537-07) – Ett konkursbo förelades att utföra undersökningar på ett antal fastigheter som var förorenade sedan lång tid tillbaka. MÖD fann att konkursboet, som endast bedrivit arkning av redan tillverkat papper, inte kunde anses ha bidragit till att förorena av sediment i damm och å. Därför kunde inte krav på provtagning och undersökning av sediment riktas mot boet. I fråga om undersökning av deponier visade utredningen att konkursboet varken hade bedrivit deponiverksamhet eller disponerat fastigheterna under den tid boet förvaltat bruket. Därför ansågs konkursboets anknytning till deponin inte vara av den karaktären att boet skulle anses vara verksamhetsutövare.

MÖD 2008:13 (dom 2008-06-04 i mål M 8370-06) – Ett konkursbo förelades att utföra en åtgärdsutredning för efterbehandling av en deponi. MÖD fann att konkursboet varken hade bedrivit deponiverksamhet eller annan verksamhet på de två fastigheter där deponin låg. Dessutom hade konkursboet varken ägt eller disponerat fastigheterna. Därför ansågs konkursboets anknytning till deponin inte vara av den karaktären att boet skulle anses vara verksamhetsutövare. MÖD fastställde miljödomstolens beslut att upphäva länsstyrelsens beslut.

MÖD 2008:11 (dom 2008-06-18 i mål M 2599-07) – Ett bolag hade under åren 1966–1967 lämnat avfall från sin produktion på två fastigheter som bolaget själv inte ägde eller disponerade. Eftersom ägaren/arrendatorn av dessa fastigheter inte drev någon verksamhet för avfallsdeponering fann MÖD att bolaget därigenom inte kunde anses ha avhänt sig ansvaret för avfallet. Bolagets faktiska drift hade pågått efter den 30 juni 1969 och pågick fortfarande. Verkningarna av avfallet kvarstod. Med hänsyn härtill fann MÖD att bestämmelserna i 2 kap. 8 § och 10 kap. 2 § miljöbalken skulle tillämpas på verksamheten enligt 8 § lagen om införande av miljöbalken. MÖD fastställde länsstyrelsens föreläggande om utredning av föroreningssituationen. En ledamot var skiljaktig.

MÖD 2006:36 (dom 2006-06-29 i mål M 816-05) – Sediment med fibrer innehållande kvicksilver i Umeälven hade orsakats av utsläpp av avloppsvatten från en massafabrik 1952–1968. Länsstyrelsen förelade nuvarande verksamhetsutövare på fastig-

heten (ett bolag med vilket massafabrikens ägare hade fusionerat) att genomföra en undersökning av aktuellt område genom provtagning och analys för att få kunskap om utbredningen och halten av kvicksilver. Vidare skulle en riskbedömning för framtiden göras. MÖD fann att den förelagda verksamhetsutövaren var ansvarig för efterbehandling enligt 2 kap. 8 § och 10 kap. 2 § miljöbalken (MB), att undersökningen inte var av forskningskaraktär samt att det inte var oskäligt att ålägga bolaget utredningsansvaret för provtagning och analys enligt 10 kap. 8 § MB. Däremot fann MÖD att bedömningen av huruvida det var skäligt att ålägga bolaget att utföra riskbedömningen fick anstå till dess ovan nämnda undersökning var klar. Miljödomstolens dom upphävdes och länsstyrelsens beslut ändrades.

MÖD 2006:6 (dom 2006-05-30 i mål M 9894-05) – Efter föreläggande av en länsstyrelse sanerade ett bolag (A) tillika fastighetsägare sin förorenade mark. Därefter yrkade bolaget att miljödomstolen skulle förplikta det bolag (B) som bedrivit verksamhet på platsen och som givit upphov till miljöskadan att ersätta bolaget för saneringskostnaden. Bolaget (B) yrkade att miljödomstolen skulle avvisa käromålet då miljödomstolen inte var behörig att ta upp talan till prövning. MÖD fann att miljödomstolen gjort rätt som ogillat avvisningsyrkandet eftersom fastigheten var ett sådant förorenat område som avses i 10 kap. 1 § miljöbalken (MB). Båda bolagen var verksamhetsutövare enligt 10 kap. 2 § MB och ansvariga för efterbehandling av fastigheten. Eftersom ansvaret var solidariskt skulle det som någon av dem betalat fördelas mellan dem efter vad som ansågs skäligt. Bolaget (A) hade således haft rätt att enligt 20 kap. 2 § 7 MB väcka talan vid miljödomstol om fördelning av det solidariska ansvaret.

MÖD 2006:4 (dom 2006-01-17 i mål M 1060-05) – Ett föreläggande om efterbehandling av byggnad med två olika långt gående åtgärder (tekniskt och kostnadsmässigt) riktade sig till en verksamhetsutövare som fick välja åtgärd. Den minst långt gående åtgärden förutsatte fastighetsägarens medgivande. MÖD ansåg att det visserligen kan vara av intresse att känna till fastighetsägarens inställning till olika behandlingsåtgärder men att det är fel att ge fastighetsägaren ett bestämmande inflytande över vilka åtgärder som behövs eller bestämma den skäliga omfattningen av efterbehandlingsansvaret. MÖD ändrade föreläggandet så att kravet på fastighetsägarens medgivande togs bort.

MÖD 2005:30 (dom 2005-05-23 i mål M 5338-04) – En verksamhetsutövare (bolaget) hade bedrivit miljöfarlig verksamhet på en fastighet sedan början av 1900-talet och fram till 1974, då en ny verksamhetsutövare tog över och bedrev verksamheter där fram till 1990. I samband med att verksamheten avslutades utförde den nye verksamhetsutövaren markundersökningar och efterbehandlingsåtgärder, vilka godkändes av länsstyrelsen. Fastigheten såldes 1999 till ett fastighetsbolag. Därefter visade nya utredningar att fastigheten alltså var förorenad och att föroreningarna hänförde sig till en del av den verksamhet som bedrivits på fastigheten under en tid före 1961. Länsstyrelsen förelade därför den ursprungliga verksamhetsutövaren att vidta markundersökningar. Verksamhetsutövaren överklagade föreläggandet till miljödomstolen, som visserligen ansåg att denne var att anse som ansvarig verksamhetsutövare enligt 10 kap. 2 § miljöbalken, men att det fick anses som oskäligt att i detta fall utkräva ansvar. MÖD fann i likhet med underinstanserna att bolaget var ansvarig adressat för föreläggandet då det faktiskt bedrivit verksamhet på fastigheten efter den 30 juni 1969. Majoriteten i MÖD fann det dessutom skäligt att bolaget skulle utföra de aktuella utredningarna. En ledamot var skiljaktig i denna bedömning.

MÖD 2005:29 (dom 2005-05-17 i mål M 3079-04) – Ett konkursbo, som lämnat fastigheten där en miljöfarlig verksamhet bedrivits, har ansetts inte vara ansvarigt för markundersökningar eftersom verksamheten avslutats före konkursutbrottet och inte återupptagits därefter.

MÖD 2003:127 (dom 2003-12-05 i mål M 9822-02) – En skrotningsverksamhet hade förorenat en älv med PCB genom spill av transformatorolja. Miljö- och hälsoskyddsnämnden förelade den nuvarande verksamhetsutövaren att upprätta en s.k. efterbehandlingsplan för undersökningar i älvens vatten och sediment. Verksamhetsutövaren överklagade och anförde att den aktivitet som orsakat föroreningarna hade avslutats före bolagets övertagande av verksamheten i november 1999 och att bolaget därför inte kunde vara adressat för kraven. Underinstanserna och MÖD avslog överklagandet. MÖD uttalade att både tidigare och nuvarande verksamhetsutövare är adressater för kraven enligt 10 kap. miljöbalken. Att kraven kan riktas mot nuvarande utövare av verksamheten har stöd i förarbetena till miljöbalken och överensstämmer även med praxis under miljöskyddslagen som innebär att den som övertar en verksamhet i princip övertar såväl rättigheter som skyldigheter. Domstolen menade vidare att i efterbehandlingsansvaret får anses ingå också det inledande ansvaret för utredningar om och kartläggning av föroreningarna. När det sedan gällde bedömningen enligt 10 kap. 4 § miljöbalken uttalade MÖD att, trots att företaget bidragit till föroreningen endast i begränsad omfattning, kravet var skäligt mot bakgrund av att det finns ett miljömässigt behov av utredning och att en viss förorening fortfarande sker från den aktuella fastigheten.

MÖD 2002:16 (dom 2002-02-20 i mål M 5939-01) – En lastbil tillhörande en enskild firma hade genom läckage av diesel förorenat mark. Efter att firman gått i konkurs stod fordonet kvar på platsen i ytterligare en månad. Lastbilen återtogs därefter av försäljaren då konkursboet förklarade att det inte hade några anspråk på fordonet. Den kommunala nämnden förelade konkursboet att efterbehandla marken. MÖD fann att konkursboet hade haft rådighet över lastbilen och alltså var adressat enligt 10 kap. 2 § miljöbalken. Vidare ansåg domstolen att det var skäligt att konkursboet fick stå för efterbehandlingen, bl.a. då det inte var visat att den föroreningen som skett efter konkursutbrottet varit av begränsad omfattning. De aktuella efterbehandlingsåtgärderna ansågs inte heller vara oförenliga med konkursen som likvidationsförfarande, då de var relativt begränsade till omfång och kostnad.

3. Tillstånd och anmälan

3.1. Miljöfarlig verksamhet

Med miljöfarlig verksamhet avses:

- utsläpp av avloppsvatten, fasta ämnen eller gas från mark, byggnader eller anläggningar i mark, vattenområden eller grundvatten,
- användning av mark, byggnader eller anläggningar på ett sätt som kan medföra olägenhet för människors hälsa eller miljön genom utsläpp eller förorening av mark, luft, vattenområde eller grundvatten, eller
- användning av mark, byggnader eller anläggningar på ett sätt som kan medföra olägenhet för omgivningen genom buller, skakningar, ljus, joniserande eller icke joniserande strålning eller annat liknande.

Användning innebär både aktiv användning, t.ex. att driva en fabrik eller ha en markvärmeanläggning, och passiv användning, t.ex. att ha en deponi som inte längre används.

I begreppet miljöfarlig verksamhet ingår också tillfälliga störningar. En mobil verksamhet som står uppställd på en viss plats även om det är under en begränsad tid t.ex. ett kross- eller sorteringsverk, omfattas därför av begreppet.



Företagare som bedriver miljöfarlig verksamhet är skyldiga att följa de allmänna hänsynsreglerna, även om verksamheten inte är anmälnings- eller tillståndspliktig.

Kommunens miljönämnd, som är tillsynsmyndighet för merparten av de icke-tillståndspliktiga verksamheterna, kan kräva av företagaren att denne vidtar åtgärder för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

All miljöfarlig verksamhet är inte tillståndspliktig. I avsnitt 3.3 presenteras översiktligt i vilka fall du måste söka tillstånd för en verksamhet.

Rättsfall om miljöfarlig verksamhet

RÅ 2003 ref. 63 – Skogsbruksåtgärder som kan medföra att grund- och ytvatten genom ökat läckage tillförs i marken befintliga näringsämnen har ansetts utgöra miljöfarlig verksamhet i miljöskyddslagens mening. En kommun kan därför utöva – och ta ut avgift för – tillsyn över sådana åtgärder, utan hinder av att tillsyn över skogsbruket också utövas av Skogsstyrelsen och skogsvårdsstyrelse enligt skogsvårdslagen.

MÖD beslut 2011-05-02 i mål M 3056-11 – Rökning har ansetts kunna omfattas av definitionen av miljöfarlig verksamhet. Se ovan under 2.9 Hälsoskydd i byggnader.

MÖD 2007:28 (dom 2007-10-10 i mål M 5864-06) – Utövande av golfspel i anslutning till gång- och cykelväg ansågs utgöra miljöfarlig verksamhet. Kommunen ansågs således ha tillsynsansvar enligt miljöbalken.

MÖD 2003:41 (dom 2003-04-25 i mål M 7556-01) – En fastighetsägare stördes av buller och ordningsstörningar från en närbelägen kommunal park där en badplats hade etablerats spontant. Fastighetsägaren ville att kommunen skulle ingripa mot störningarna, vilket avvisades av miljönämnden. Miljödomstolen ansåg att fastighetsägaren drabbades av störningar som inte behövde tålas samt att kommunen var ansvarig för förhållandena på platsen. MÖD fann att kommunen inte kunde anses som verksamhetsutövare enligt miljöbalken eftersom man inte hade främjat badandet eller iordningställt parken som badplats. Enbart det förhållande att badandet skedde på kommunens mark var inte tillräckligt för att kommunen skulle hållas ansvarig.

3.2. Vattenverksamhet

Vattenverksamhet är:

- uppförande och ändring av anläggningar i vattenområden och alla slags åtgärder i vattenområde som syftar till att förändra vattnets djup eller läge, t.ex. muddring
- bortledande av grundvatten och tillförsel av vatten för att öka grundvattenmängden
- åtgärder som utförs för att avvattna mark (markavvattning)

Vattenverksamhet är som utgångspunkt tillståndspliktig. I förordningen (1998:1388) om vattenverksamhet m.m. har dock föreskrivits att vissa åtgärder i vatten ska vara anmälningspliktiga. Detta gäller t.ex. mindre anläggningar, fyllningar eller pålningar, begränsad grävning eller muddring bortledande av mindre mängder vatten m.m. Undantag från den obligatoriska tillståndsplikten gäller också för vattentäkt för hus-

behovsbruk och sådan vattenverksamhet, förutom markavvattning, som inte skadar allmänna eller enskilda intressen. Tillstånd söks hos mark- och miljödomstol eller länsstyrelse.

Rättsfall om vattenverksamhet

NJA 2004 s. 590 I och II – Frågor i ansökningsmål rörande vattenverksamhet om sökandens skyldighet att betala ersättning för rättegångskostnad (mål I) och om rätt för andra än sökanden att överklaga domen (mål II). I mål I uttalade Högsta domstolen att rätten att vara part och att överklaga ska tillkomma varje person som kan tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den verksamhet för vilken tillstånd söks, om risken för skada eller olägenhet rör ett av rättsordningen skyddat intresse och inte är enbart teoretisk eller helt obetydlig. Det krav på fastighetsanknytning som gällde enligt vattenlagen bör inte upprätthållas, även om ändringen i det hänseendet kanske inte får så stor praktisk betydelse, eftersom en risk för skada eller olägenhet av en vattenverksamhet normalt torde förutsätta en viss anknytning till en fastighet som berörs av verksamheten. I mål II tillerkände Högsta domstolen ett antal öbor talerätt. Öborna var bosatta i närheten av en vik där det skulle anläggas bryggor och vågbrytare. Till följd av hamnanläggningen skulle trafiken komma att öka både på land och till sjöss, vilket skulle medföra bullerstörningar m.m. Enligt Högsta domstolen kunde öborna i viken tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den planerade vattenverksamheten. Risken kunde inte anses vara enbart teoretisk eller helt obetydlig.

MÖD dom 2013-04-10 i mål M 8378-12 – I ett mål om tillstånd till vattenverksamhet, bortledning av grundvatten vid tunneldrivning för Citybanan, hade MÖD i ett tidigare avgörande (dom 2010-02-25 i mål M 3980-09) bedömt att även buller och vibrationer samt övriga störningar från verksamheten skulle regleras genom bindande villkor. Frågan sköts upp under en provotid och MÖD ålade verksamhetsutövaren att ge in erforderligt underlag till mark- och miljödomstolen. Fråga som nu varit uppe till prövning är huruvida den överklagade domen ang. provotidsredovisningen av de övriga störningarna från verksamheten ska anses vara ett sådant ansökningsmål om vattenverksamhet i vilket den sökande enligt 25 kap. 2 § miljöbalken ska svara för motparternas rättegångskostnader. MÖD har ansett att mark- och miljödomstolens prövning av dessa ytterligare villkor har skett inom ramen för prövningen av ansökan om tillstånd till vattenverksamhet och att klagandena således har haft rätt till ersättning för sina rättegångskostnader. Målet är överklagat.

MÖD 2010:47 (dom 2010-12-03 i mål M 8870-09) – En vägförening genomförde rensning av ett vägdike. Klagande ansåg att det inte var fråga om rensning, utan om dikesfördjupning. Länsstyrelsen lämnade klagomålen utan åtgärd. MÖD ansåg emellertid det visat att diket vid grävningen inte bara hade rensats och breddats utan även hade fördjupats. Därmed hade en tillståndspliktig markavvattning utförts. Målet visades åter till länsstyrelsen.

MÖD 2010:9 (dom 2010-02-25 i mål M 3980-09) Se under avsnittet 2.4 Buller och vibrationer.

MÖD 2008:21 (dom 2008-02-04 i mål M 4354-07) – En länsstyrelse har, såsom tillsynsmyndighet, ansetts ha rättsligt stöd enligt 26 kap. 1 och 9 §§ MB att förelägga en verksamhetsutövare, som enligt 11 kap. 16 § MB utan föregående tillstånd vidtagit åtgärder i ett vattenområde, att i efterhand ansöka om godkännande avseende vidtagna åtgärder.

MÖD 2007:52 (dom 2007-12-21 i mål M 7533-07) – Att dela upp en tillståndsprövning av hamnverksamhet i olika etapper så att vattenverksamhet provas för sig och provningen av den därmed sammanhängande miljöfarliga verksamheten skjuts upp till ett senare tillfälle ansågs av MÖD vara ett rättegångsfel. Ett sådant förfarande skulle strida mot ett av miljöbalkens grundläggande syften, nämligen att det ska göras en samordnad prövning av samtliga störningar från en verksamhet. MÖD återförvisade målet till miljödomstolen.

MÖD 2007:50 (dom 2007-04-20 i mål M 8597-06) – Fråga om vilka miljöeffekter som omfattas av tillståndsprövningen och som ska redovisas i MKB. I målet som gällde ansökan om tillstånd till grundvattenbortledning i anledning av tunneldrivning för Citybanan i Stockholm fann MÖD, att vid tillståndsprövningen av en verksamhet som kräver tillstånd enligt balken bör samtliga hänsynstaganden som har betydelse för människors hälsa eller miljön kunna beaktas. Vidare drog MÖD slutsatsen att det följer av MKB-direktivet att MKB ska omfatta miljökonsekvenserna i sin helhet av ett projekt. I detta fall skulle det leda till att miljöbedömningen för den provningspliktiga verksamheten – grundvattenbortledningen – omfattar samtliga miljöeffekter, både direkta och indirekta, av själva grundvattenbortledningen och dessutom av den tunneldrivning som är orsaken till behovet av grundvattenbortledningen. MÖD bedömde att den MKB som givits in i målet var för snävt avgränsad och avvisade ansökan. (I detta mål har Högsta Domstolen prövat frågan som gällt med stöd av vilket lagrum MÖD borde ha avvisat miljökonsekvensbeskrivningen, se NJA 2008 s. 748.)

MÖD 2003:101 (dom 2003-10-17 i mål M 7399-02) – I målet var bl.a. fråga om vilka av sakägarnas rättegångskostnader i miljödomstolen som Banverket skulle ersätta. Banverket hade i överklagandet till MÖD anfört att ersättning för rättegångskostnader inte skulle utgå för andra kostnader än de som avsåg att bevaka sakägarens ställning som part. MÖD fann att sökanden ska ersätta motparternas rättegångskostnader även i den del arbete lagts ner på frågor som rör allmänna intressen. Med hänsyn till den skyldighet som åligger domstolen och vissa myndigheter att bevaka de allmänna intressena, finns det dock en gräns för hur stor del av sakägarnas arbete med dessa frågor som det är rimligt att sökanden skall ersätta. MÖD fann inte anledning att ändra de av miljödomstolen fastställda beloppen.

3.3. Tillstånds- och anmälningsplikt

Oavsett om den verksamhet du planerar kräver tillstånd eller anmälan bör du i ett tidigt skede ta kontakt med länsstyrelsen och kommunen för att diskutera den planerade verksamheten.

Tillståndsplikt

Särskilt tillstånd krävs bland annat för att:

- anlägga och driva A- eller B-anläggningar som redovisas i 2 kap. miljöprövningsförordningen (2013:251). Denna förordning innehåller bestämmelser om tillståndsplikt och anmälningsplikt för verksamheter och åtgärder som avses i 9 kap. miljöbalken. Ansökan ska bl.a. innehålla en miljökonsekvensbeskrivning.
- ändra A- eller B-anläggning. Tillstånd krävs dock inte för ändringar som inte i sig eller tillsammans med tidigare ändringar innebär att en olägenhet av betydelse för människors hälsa eller miljön kan uppkomma. Om ändringen i sig är en tillståndspliktig åtgärd eller verksamhet enligt miljöprövningsförordningen krävs dock tillstånd.

- påbörja en vattenverksamhet (som inte är anmälningspliktig eller på annat sätt undantagen från tillståndsplikt)
- vissa avfallstransporter
- inrätta avlopp för WC
- inrätta värmepump för utvinning av värme ur mark, ytvatten eller grundvatten, om kommunen har föreskrivit att det krävs tillstånd. Annars gäller anmälningsplikt.
- För verksamheter som omfattas av industriutsläppsförordningen (2013:250), s.k. industriutsläppsverksamheter, gäller i stor utsträckning generella föreskrifter som genomför EU-slutsatser om bästa tillgängliga teknik, s.k. BAT-slutsatser. I BAT-slutsatserna finns begränsningsvärden för utsläpp till luft och vatten men också andra krav på försiktighetsmått och skyddsåtgärder. Nya BAT-slutsatser utarbetas successivt för de verksamheter som omfattas av förordningen. I förordningen finns också krav på statusrapportering (se avsnitt 2.10) och periodiska kontroller m.m.

Anmälningsplikt

Det krävs särskild anmälan till den kommunala miljömyndigheten för att:

- anlägga, driva eller ändra en s.k. C-anläggning. Aktuella C-anläggningar redovisas i miljöprövningsförordningen.
- starta hotell, idrotts- eller friluftsverksamhet, hygienisk behandling, undervisning eller vård. Anmälan ska göras innan lokalen eller anläggningen tas i bruk.
- påbörja efterbehandling av förorenad mark (om föroreningen orsakats av A- eller B-verksamhet ska anmälan lämnas till länsstyrelsen)

Särskild anmälan till länsstyrelsen krävs om du planerar att:

- göra något som väsentligt förändrar naturmiljön. Exempel på sådant är större schaktningar och dräneringar, upptagande av ledningsgator, förvandling av åkermark till skogsmark, skydds- och kompensationsdikning, uppförande av radio- och telemaster samt tippning av schakt- och rivningsmassor. Särskild anmälan kan också krävas för organiserat friluftsliv.
- göra vissa ändringar av s.k. A- eller B-anläggningar, såvida inte ändringen kräver ett tillstånd (om den kommunala miljönämnden har tillsynsansvaret ska anmälan lämnas dit).
- bedriva vattenverksamhet som är anmälningspliktig enligt förordningen om vattenverksamhet m.m.



Rättsfall om tillstånds- och anmälningsplikt

MÖD 2011:22 (dom 2011-06-22 i mål M 494-11) – En villaägareförening hade till länsstyrelsen anmält vattenverksamhet i form av förlängning av befintlig kaj, flytt av befintlig brygga och uppförande av ny brygga. För detta skulle en yta om 1 300 m² muddras i vattnet och i strandlinjen. Länsstyrelsen konstaterade att brygganläggningen skulle beröra en bottenyta överstigande 3 000 m² och förelade föreningen att söka tillstånd. Föreningen överklagade och miljödomstolen konstaterade att muddringsarbetena omfattade 1 300 m² och beräknade att brygganläggningen skulle beröra en bottenyta på 2 300 m². Miljödomstolen fann att båda verksamheterna var inom gränsen för anmälningsplikt och återförvisade målet till länsstyrelsen. MÖD delade bedömningen av storleken på den bottenyta som skulle beröras, men anförde att avsikten med anmälningsreglerna inte kan ha varit att man genom att dela upp verksamheten i delverksamheter skulle uppnå att få tillämpa det förenklade förfarandet med anmälan. Eftersom muddringen utgjorde en förutsättning för att den planerade brygganläggningen skulle kunna nyttjas var det uppförandet av brygganläggningen som utgjorde den huvudsakliga verksamheten. Eftersom det inte var klarlagt att den totala bottenytan som verksamheten skulle omfatta uppgick till högst 3 000 m² var undantaget om anmälningsplikt inte tillämpligt. Därför krävdes tillstånd för verksamheten. Länsstyrelsens beslut fastställdes.

MÖD 2008:25 (dom 2008-10-26 i mål M 2562-08) – Ett återvinningsföretag, vars pågående verksamhet inte var tillståndspliktig, förelades i ett tillsynsärende att vid vite ansöka om tillstånd. Miljödomstolen, dit grannar klagat med yrkande om förbud mot verksamheten, fann att lokaliseringen var olämplig och förbjöd verksamheten. MÖD ansåg att det inte var lämpligt att grunda ett förbud på osäkerhet om verkningarna av viss miljöfarlig verksamhet, när det fanns möjlighet att i en tillståndsprövning utreda förhållandena. Miljödomstolens domslut upphävdes och föreläggandet om att ansöka om tillstånd fastställdes.

MÖD 2008:21 (dom 2008-02-04 i mål M 4354-07) – En länsstyrelse har, såsom tillsynsmyndighet, ansetts ha rättsligt stöd enligt 26 kap. 1 och 9 §§ miljöbalken (MB) att förelägga en verksamhetsutövare, som enligt 11 kap. 16 § MB utan föregående tillstånd vidtagit åtgärder i ett vattenområde, att i efterhand ansöka om godkännande avseende vidtagna åtgärder.

MÖD 2004:61 (dom 2004-10-05 i mål M 9292-03) – En enskild näringsidkare påfördes en miljöstraffavgift om 5000 kr för att ha tagit en lokal där allmänheten erbjöds hygienisk behandling i bruk, utan att anmälan gjorts till den behöriga kommunala nämnden. Näringsidkaren överklagade beslutet. Innan lagakraftvägande avgörande förelåg i målet skedde en lagändring genom vilken avgiften för den aktuella överträdelsen ändrades till 1000 kr. MÖD sänkte, med en analog tillämpning av 5 § andra stycket lagen om införande av brottsbalken, miljöstraffavgiften till det lägre beloppet. I målet var även fråga om massagebehandling innefattades i begreppet hygienisk behandling i 38 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

3.4. Tillståndsmyndigheter

Regionala mark- och miljödomstolar

Mark- och miljödomstolar har inrättats vid tingsrätterna i Nacka, Umeå, Östersund, Vänersborg och Växjö. Mark- och miljödomstolen prövar:

- tillståndsärenden om miljöfarlig verksamhet för stora anläggningar, A-anläggningar
- tillstånd till vattenverksamhet och vattenanläggningar
- överklaganden
- intrångs- och skadeersättningsfrågor
- ersättning och inlösen när samhället griper in
- fördelning av solidariskt ansvar för efterbehandling
- utdömande av vite

Ärenden och mål som överklagas från mark- och miljödomstolarna prövas av Mark- och miljööverdomstolen, som är belägen vid Svea hovrätt. För att ett mål ska tas upp till prövning av Mark- och miljööverdomstolen krävs alltid prövningstillstånd. Mark- och miljööverdomstolen utgör sista instans i ärenden och mål som prövats av kommun eller länsstyrelse i första instans. I mål som har prövats av mark- och miljödomstol i första instans kan Mark- och miljööverdomstolens dom överklagas vidare till Högsta domstolen. Även i Högsta domstolen krävs alltid prövningstillstånd.

Länsstyrelsens prövnings- och anmälningsärenden

Länsstyrelsen och kommunen är både prövnings- och tillsynsmyndighet.

Länsstyrelsen prövar ärenden som rör:

- naturskydd och handel med skyddade arter
- tillstånd till verksamheter som på ett betydande sätt påverkar ett Natura 2000-område
- markavvattning, täkter och jordbruk
- kemiska produkter
- transport av avfall

Du är skyldig att anmäla till länsstyrelsen bl.a. om du:

- vidtar avhjälpandeåtgärder i förorenade områden (om föroreningen orsakats av en verksamhet över vilken länsstyrelsen utövar tillsyn – annars lämnas anmälan till kommunen)
- transporterar farligt avfall som uppkommit i egen verksamhet

Miljöprövningsdelegationer

Vissa frågor prövas av miljöprövningsdelegationen, som är ett särskilt prövningsorgan som organisatoriskt hör till en länsstyrelse. Denna prövning är skild från länsstyrelsens tillsynsverksamhet. Miljöprövningsdelegationer finns vid länsstyrelserna i Stockholm, Uppsala, Östergötlands, Kalmar, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Örebro, Dalarnas, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län. En miljöprövningsdelegation har ett prövningsområde som omfattar ett eller flera län.

Delegationen prövar bl.a.:

- tillståndsärenden om miljöfarlig verksamhet för B-anläggningar
- återkallelse av tillstånd eller förbud mot verksamhet
- omprövning av tillstånd, ändring av villkor i tillstånd m.m.

Kommunens prövnings- och anmälningsärenden

Den kommunala miljönämnden prövar frågor om tillstånd för att:

- inrätta avloppsanläggning till vilken en vattentoalett ska anslutas
- ansluta vattentoalett till befintlig avloppsanläggning
- inrätta avloppsanläggning utan vattentoalett (alt. anmälningsplikt)
- inrätta vissa värmepumpanläggningar (alt. anmälningsplikt)
- inrätta en enskild grundvattentäkt (alt. anmälningsplikt).

Du är skyldig att i god tid (sex veckor innan start) anmäla till kommunen om du avser att:

- starta miljöfarlig verksamhet som betecknas som C-anläggningar
- öppna verksamhet för idrottsanläggningar, hotell, lokaler för hygienisk behandling eller undervisning, vård eller annat omhändertagande. Du ska göra anmälan innan lokalerna eller anläggningen tas i bruk.

3.5. Att söka tillstånd

Samråd

Om verksamheten kräver tillstånd eller beslut om tillåtlighet ska du i god tid innan du ger in ansökan om tillstånd samråda med myndigheter och enskilda som berörs. Hur omfattande samrådet behöver vara beror på om verksamheten kan antas medföra betydande miljöpåverkan. I förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar anges vilka verksamheter som alltid ska anses ha betydande miljöpåverkan, medan det i övriga fall är länsstyrelsen som gör en bedömning från fall till fall.

Miljökonsekvensbeskrivning

För tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter och vattenverksamheter är det krav på att ansökan om tillstånd ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Syftet med MKB:n är att identifiera och beskriva den planerade verksamhetens effekter på människor och omgivningen. MKB:n utgör också underlag för en samlad bedömning av dessa effekter. Synpunkter som kommit fram under samrådet ska beaktas när MKB:n upprättas.

Tillståndsansökan

En ansökan om tillstånd enligt miljöbalken ska innehålla det underlag som tillståndsmyndigheten behöver för att kunna bedöma om verksamheten är förenlig med hänsynsreglerna och kan tillåtas. I 22 kap. 1 § miljöbalken finns närmare preciseringar av vilka uppgifter och handlingar som måste finnas med. Exempel på detta är MKB, tekniska uppgifter och förslag på åtgärder för att förhindra störning från verksamheten.

Ansökan om tillstånd skickas in till tillståndsmyndigheten, som kontrollerar om tillståndsansökan uppfyller alla formella krav. När ansökan är formellt fullständig kungörs den tillsammans med MKB:n genom anslag i ortstidningar. Därefter har alla som vill möjlighet att ta del av ansökan och lämna synpunkter. Som sökande får du möjlighet att bemöta synpunkterna och ofta förekommer ytterligare skriftväxling. Om målet handläggs hos mark- och miljödomstolen hålls vanligen även en muntlig förhandling med syn på platsen. Vid ärenden hos länsstyrelsen brukar normalt inte hållas sammanträden. När frågorna i målet är utredda gör tillståndsmyndigheten en prövning av verksamheten mot bakgrund av vad som har kommit fram under processen och fattar därefter ett beslut.

Mark- och miljödomstolens dom respektive länsstyrelsens beslut kan överklagas till högre instans, se avsnitt 3.4 ovan.

Vad gäller när verksamheten byter ägare?

När en anmälnings- eller tillståndspliktig verksamhet byter ägare ska den nye ägaren snarast möjligt upplysa tillsynsmyndigheten om ägarbytet.

Ett givet tillstånd gäller den prövade verksamheten, oberoende av vem som driver verksamheten. Ägarbytet i sig innebär alltså ingen förändring i fråga om tillståndets giltighet.

Rättsfall om tillståndsprövning

Högsta förvaltningsdomstolens domar 2015-11-17 i mål 4158-14 och 4159-14 – Frågan i målen rörde *när* i en process en ansökan om Natura 2000-tillstånd måste göras. Högsta förvaltningsdomstolen konstaterade i avgörandet att det ska göras en fullständig, exakt och slutlig bedömning i samlad form när en ansökan om tillstånd avser en verksamhet som kan påverka ett Natura 2000-område. Av detta följer att en samlad tillståndsprövning måste göras i något skede. Detta innebär dock inte att det strider mot någon rättsregel att fastställa en arbetsplan enligt väglagen innan ett Natura 2000-tillstånd har lämnats. Natura 2000-tillståndet behöver alltså inte sökas först i processen, även om detta många gånger kan vara motiverat utifrån processekonomiska skäl. Jfr dock Högsta förvaltningsdomstolens dom 2016-02-22 i mål nr 2047-14 beträffande bearbetningskoncession (se nedan).

Högsta förvaltningsdomstolens dom 2016-02-22 i mål nr 2047-14 – Domstolen konstaterade i målet att regleringen i minerallagen är avsedd att åstadkomma att en prövning enligt 3 och 4 kap. miljöbalken ska göras så tidigt som möjligt och vid endast ett tillfälle. Mot bakgrund av detta fastslog domstolen att, beträffande bearbetningskoncession, frågan om påverkan på Natura 2000-områden måste utredas och prövas *innan* ett beslut om koncession kan meddelas.

MÖD 2013:32 (dom 2013-10-07 i mål M 2079-13) – Mark- och miljööverdomstolen fann att enskilda sakägare inte har rätt att överklaga länsstyrelsens beslut att ge tillstånd enligt 7 kap. 28 § a miljöbalken (Natura 2000-tillstånd).

HD beslut 2013-06-18 i mål T 3158-12 – Ett bolags ansökan om tillstånd att få bedriva kalktäktsverksamhet hade bifallits genom dom i MÖD 2009-10-09 (mål M 350-09) i så måtto att verksamheten hade befunnits vara tillåtlig. MÖD:s avgörande i tillåtlighetsfrågan överklagades till HD som inte meddelade prövningstillstånd varpå målet skickades tillbaka till mark- och miljödomstolen för meddelande

av tillstånd och villkor för verksamheten. Mark- och miljödomstolen avslag bolagets tillståndsansökan medan MÖD efter överklagande meddelade tillstånd och villkor för verksamheten. Domen överklagades till HD som meddelade partiellt prövnings-tillstånd i frågan om vilken betydelse MÖD:s lagakraftvunna tillåtlighetsdom från 2009 har vid prövningen av tillståndsfrågan. HD kom i sina skäl fram till att MÖD:s tillåtlighetsdom från 2009 inte innefattade någon fullständig prövning av den sökta verksamhetens påverkan på miljön i de intilliggande Natura 2000-områdena. HD menade att MÖD har gjort en förhållandevis utförlig prövning i tillståndsfrågan men att det samtidigt stod klart att MÖD ansåg att frågan om verksamhetens tillåtlighet varit rättskraftigt avgjord genom domen från 2009. HD ansåg således att MÖD hade begränsat sin prövning till de återstående tillståndsfrågorna vilket har lett till en uppdelning som enligt HD inte är förenlig med det krav på samlad prövning som följer av 7 kap. 28 a och 28 b §§ miljöbalken och artikel 6.3 i EU:s art- och habitatdirektiv. En samlad prövning ska enligt HD ske vid tillståndsprövningen och denna ska svara mot EU-rättens krav på fullständighet, exakthet och slutlighet. Mot denna bakgrund beviljade HD prövningstillstånd i målet även i övrigt och undanröjde de tidigare domarna om tillstånd för verksamheten samt återförvisade målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning.

NJA 2009 s. 321 – I ett miljömål har det ansetts föreligga hinder mot prövning av en ansökan om tillstånd att anlägga bl.a. en skyddsdam, eftersom miljökonsekvensbeskrivningen inte uppfyllt kravet på en redovisning av alternativa utformningar av dammen.

MÖD 2012:5 (dom 2012-02-28 i mål M 5005-11) – Ett bolag hade sökt tillstånd till mellanlagring av farligt avfall m.m. Under handläggningen framställdes krav på komplettering av miljökonsekvensbeskrivningen avseende bl.a. alternativa lokaliseringar, men komplettering gjordes inte i den delen. MÖD uttalade i domen att det i normalfallet krävs att sökanden i sin miljökonsekvensbeskrivning redovisar möjliga alternativa platser för verksamheten tillsammans med tillräckligt underlag angående de miljömässiga och ekonomiska konsekvenser som de olika lokaliseringarna innebär. Målet gällde en tämligen omfattande ökning av verksamheten och det fanns bostäder och skolor i närheten. Platsen kunde enligt MÖD inte anses vara sådan att ytterligare alternativ inte har behövt eller kunnat redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen. Eftersom sökanden i både länsstyrelsen och miljödomstolen beretts tillfälle att inkomma med alternativ och inte i tillräcklig utsträckning kompletterat underlaget ansåg MÖD att miljökonsekvensbeskrivningen var så bristfällig att den inte kunde läggas till grund för prövningen. Ansökan avvisades.

MÖD 2012:19 (beslut 2012-01-24 i mål M 568-11) – I fråga om tillstånd till ett nytt kraftverk i Ladvattenån uppkom fråga om hur de miljö kvalitetsnormer för vatten som fastställts för vattendraget skulle komma att påverkas av den sökta verksamheten. Någon utredning av påverkan hade inte redovisats i miljökonsekvensbeskrivningen, trots begäran om komplettering. MÖD fann mot denna bakgrund att miljökonsekvensbeskrivningen var bristfällig i ett så väsentligt avseende att den inte kunde läggas till grund för prövning av tillåtligheten och nödvändiga skyddsåtgärder. Miljökonsekvensbeskrivningen kunde inte godkännas och därmed förelåg också hinder för att pröva ansökan, varför den avvisades.

MÖD 2011:41 (dom 2011-11-15 i mål M 5325-11) – Då två olika verksamhetsutövare var för sig ansökt om tillstånd för uppförande av vindkraftverk inom samma vindkraftpark kan prövningarna inte ske i en och samma rättegång. En samordnad prövning ska dock ske av den gemensamma miljöpåverkan som verksamheterna orsakar.

MÖD 2003:27 (dom 2003-03-31 i mål M 3938-01) – Miljödomstolen ansåg att miljökonsekvensbeskrivningen i målet inte var tillfredsställande och förelade sökanden att komplettera den. När kravet inte efterkoms avvisades ansökan. Efter överklagande fastställde MÖD underrättens beslut och uttalade att de uppgifter som lämnats inte räckte för att uppfylla ens mycket lågt ställda krav på en miljökonsekvensbeskrivning.

MÖD 2002:39 (dom 2002-05-22 i mål M 3136-01) – Miljödomstolen avvisade en förenings ansökan om tillstånd till uttag av vatten för trädgårdsbevattning med motiveringen att föreningen inte genomfört tidigt samråd med länsstyrelsen eller ingivit en godtagbar miljökonsekvensbeskrivning (MKB). MÖD fann, i likhet med miljödomstolen, att ansökan på grund av avsaknaden av tidigt samråd och MKB var ofullständig. Däremot ansåg domstolen att bristerna varit möjliga att avhjälpa efter det att ansökan givits in. Ansökan borde därför inte ha avvisats utan att föreningen först hade givits möjlighet att komplettera den i dessa avseenden. MÖD undanröjde avvisningsbeslutet och återförvisade målet till miljödomstolen för fortsatt behandling.

MÖD 2002:15 (dom 2002-02-13 i mål M 4563-01) – Miljödomstolen hade avvisat bolagets ansökan om tillstånd till uppförande av vindkraftverk utan att förelägga bolaget att avhjälpa bristerna i ansökan genom ett kompletteringsföreläggande. MÖD fann att ansökan p.g.a. avsaknaden av samråd var ofullständig. Inte heller var det möjligt för sökanden att avhjälpa bristen genom att genomföra samrådet i efterhand eftersom samrådsförfarandet var en integrerad del av arbetet med att upprätta en MKB. MÖD fann att miljödomstolens beslut att avvisa ansökan var riktigt då en godtagbar MKB är en nödvändig processförutsättning. MÖD framhöll dock att det bara är i undantagsfall som en domstol eller myndighet ska avvisa en ansökan utan att först ha förelagt sökanden att avhjälpa eventuella brister.

4. Tillsyn

4.1. Tillsynsmyndigheter

För att garantera att miljöbalkens regler efterlevs ska tillsynsmyndigheterna utöva tillsyn. Tillsynen utövas oftast av kommunens miljönämnd eller av länsstyrelsen. Tillsynsmyndigheten är skyldig att kontrollera att miljöbalkens regler efterlevs och att vidta de åtgärder som behövs för att reglerna ska följas. Tillsynen är också förebyggande genom rådgivning och information.

Tillsynsmyndigheten kan meddela nödvändiga förelägganden och förbud för att miljöbalken ska efterlevas. Ett föreläggande kan gälla t.ex. att du måste vidta åtgärder, lämna uppgifter eller utföra undersökningar. Mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet får dock inte tillgripas. Ett föreläggande måste motiveras och lagstöd anges så att beslutet kan överklagas. Beslut om föreläggande eller förbud kan kombineras med vite.

Om en fråga har prövats vid en tillståndsgivning kan som regel inte ytterligare krav ställas vid tillsynen. Undantag kan ske för att undvika ohälsa eller allvarlig skada på miljön.



Miljömyndigheternas skyldigheter

Miljömyndigheterna ska genom allmän rådgivning och information skapa förutsättningar för att balkens ändamål tillgodoses. Du kan alltså via tillsynsmyndigheten få information om vilka bestämmelser som gäller för just din verksamhet. Myndigheten ger däremot inga detaljerade råd i enskilda ärenden.

Länsstyrelsen är skyldig att lämna planeringsunderlag för hushållningen med mark och vatten åt den som ska upprätta en miljökonsekvensbeskrivning.

I förvaltningslagen (1986:223) regleras hur förvaltningsmyndigheterna ska uppträda mot dig. Tillsynsmyndigheterna, som är förvaltningsmyndigheter, ska exempelvis lämna upplysningar, vägledning, råd och annan hjälp i frågor som rör myndigheternas verksamhetsområden. Det kan vara fråga om hjälp att skriva en ansökan eller fylla i en blankett eller informera om vad utredningen ska innehålla.

Hjälpen ska vara lämplig med hänsyn till frågans art, ditt behov av hjälp och myndighetens verksamhet. Frågor ska besvaras så snabbt som möjligt, och myndigheten ska hjälpa dig till rätta om du av misstag vänt dig till fel myndighet. Ett ärende ska också handläggas så enkelt, snabbt och billigt som möjligt utan att säkerheten eftersätts.

Om du är part i ett ärende har du enligt förvaltningslagen rätt att ta del av alla fakta som tillförts ärendet. Som regel gäller att ett ärende inte får avgöras utan att parterna underrättats om och fått möjlighet att yttra sig över en uppgift som har tillförts ärendet av någon annan.

Beslut av en tillsynsmyndighet ska alltid motiveras.

Prövnings- och tillsynsavgifter

Avgifter för de statliga myndigheternas verksamhet redovisas i förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn. För miljöfarliga verksamheter som är tillståndspliktiga (A- och B-verksamhet) eller har fått tillstånd efter frivillig ansökan tar länsstyrelsen ut en årlig avgift som innefattar både prövning och tillsyn. Även för vattenverksamheter utgår avgift enligt förordningen.

I de fall kommunerna övertagit tillsynen över A- och B-anläggningar från länsstyrelsen sänks den statliga avgiften till ca en tredjedel samtidigt som en kommunal avgift tillkommer. Varje kommun bestämmer sin egen taxa för prövning och tillsyn. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har utarbetat ett taxeunderlag för fastställande av lokala taxor, men avgifterna kan ändå variera mellan olika kommuner. Upplysningar om gällande taxa kan du få från din kommun.

I det enskilda ärendet har myndigheten möjlighet att jämka avgiften med hänsyn till prövningens omfattning, tillsynsbehovet eller andra särskilda omständigheter.

Rättsfall om tillsyn

MÖD dom 2012-07-04 i mål M 3321-12 – Ett bolag hade i egenskap av fastighetsägare förelagts att ta bort farligt avfall m.m. och att genomföra undersökningar på sin fastighet. Bolaget uppgav att de föremål som berördes av föreläggandet liksom den verksamhet i övrigt som bedrevs på fastigheten var att hänföra till hyresgästerna. MÖD fann att det mot denna bakgrund inte var klarlagt att bolaget var att anse som verksamhetsutövare i miljöbalkens mening och föreläggandet upphävdes.

MÖD 2012:17 (dom 2012-06-08 i mål M 965-12) – Se avsnitt 2.6.3 Producentansvar.

MÖD 2011:45 (dom 2011-12-21 i mål M 6457-11) MÖD har funnit att tillsynsmyndigheten, med stöd av 26 kap. 22 § första stycket första meningen miljöbalken, kan förelägga en verksamhetsutövare att tillse att undersökningar utförs av en oberoende ackrediterad provtagare.

MÖD 2009:16 (dom 2009-05-14 i mål M 7644-07) – Konstruktionen av en årlig fast tillsynsavgift enligt en kommunal taxa för en nämnds verksamhet har ansetts stå i rimlig proportion till de kostnader för tillsyn som verksamheten åsamkar kommunen. Tillsynsavgiften har därmed ansetts uppfylla de krav som statsrättsligt ställs för att den ska vara en avgift och falla inom kommunens normgivningskompetens och inte anses som en skatt och därmed strida mot regeringsformen. Tillsynsavgiften har heller inte ansetts oförenlig med den kommunala likabehandlingsprincipen.

MÖD 2008:16 (dom 2008-07-18 i mål M 4606-07) – Ett oljeutsläpp från en turbin i ett vattenkraftverk föranledde en kommunal nämnd att debitera verksamhetsutövaren en tillsynsavgift för kommunens tillsyn i samband med räddningsinsatserna. Nämnden ansåg att maskineriet i kraftverket och hanteringen av turbinoljan utgjorde miljöfarlig verksamhet och därmed s.k. u-verksamhet till skillnad mot vattenkraftverket i övrigt som var en tillståndsprövad vattenverksamhet. MÖD uttalade att turbiner i ett vattenkraftverk är en så väsentlig del av kraftverket att de måste anses ingå i vattenanläggningen. Hanteringen av olja som används i turbinerna omfattas därför av verksamheten i kraftverksanläggningen enligt den definition som ges i 11 kap. 3 § miljöbalken. Därmed är länsstyrelsen tillsynsmyndighet för verksamheten i sin helhet men med möjlighet att överlåta tillsynen enligt 10 § förordningen om tillsyn enligt miljöbalken. Den kommunala nämndens överklagande avslogs.

MÖD 2005:67 (dom 2005-11-18 i mål M 9792-04) – Då anmälningsskyldighet till polis- eller åklagarmyndighet är ett led i tillsynen har tillsynsmyndigheten rätt att ta ut tillsynsavgift för kostnaden för detta arbete. MÖD fann att debitering med fem timmar för två polisanmälningar var för mycket och sänkte tidsåtgången till en timme per polisanmälan. Endast faktiska förhållanden ska rapporteras och inte några bedömningar göras av om överträdelsen kan föranleda fällande dom eller om det är ett ringa brott och andra straffrättsliga bedömningar. Dessa ska göras i den följande brottsutredningen.

MÖD 2005:37 (dom 2005-07-21 i mål M 3195-04) – En person använde inerta massor från en av honom bedriven entreprenadrörelse till att fylla ut ett område för att där anlägga en betesvall inom sin jordbruksrörelse. Länsstyrelsen beslutade att för detta förfarande ta ut en tillsynsavgift för bedrivandet av en anläggning för deponering av inert avfall. Miljödomstolen instämde i länsstyrelsens bedömning. MÖD anförde att det, för att verksamheten skulle vara att beteckna som en anläggning för deponering av avfall, typiskt sett måste krävas att någon åtgärd av teknisk natur vidtagits för att möjliggöra verksamheten. Då det i målet inte framkommit att några åtgärder överhuvudtaget utförts för att åstadkomma en anläggning för verksamheten upphävdes länsstyrelsens beslut.

MÖD 2004:77 (dom 2004-12-21 i mål M 9015-03) – Målet gällde om en tillståndspliktig deponi för farligt avfall var skyldig att erlägga avgift för provning och tillsyn till länsstyrelsen enligt reglerna för tillståndspliktiga deponier, trots att deponin sluttäckts och inget avfall längre tillfördes. MÖD fann främst med hänsyn till det efterbehandlingsansvar som verksamhetsutövaren har enligt deponeringsförordningen att

deponin fortfarande var att anse som en fortgående miljöfarlig verksamhet och att aktuell avgiftsskyldighet således förelåg. I målet var även fråga om avgiftens storlek. En ledamot var skiljaktig i frågan om avgiftens storlek.

MÖD 2003:68 (dom 2003-06-26 i mål M 714-02) – MÖD fann att bolagets gruvor och anrikningsverket inte kunde ses som en inrättning med flera verksamheter utan i stället som skilda verksamheter (jfr MÖD 2002:70 (M 6257-01)). När det gällde utrymmet för nedsättning av avgiften menade domstolen, att systemet bygger på att avgifterna är schabloniserade och att en lägre avgift bör påföras endast om ett uttag av full avgift framstår som klart oskäligt. Då bolaget inte hade visat att tillsynsbehovet i det aktuella fallet eller den faktiska tillsynen väsentligen understeg vad som var normalt för branschen, fann MÖD inte att det förelåg skäl för nedsättning.

MÖD 2002:70 (dom 2002-10-11 i mål M 6257-01) – Länsstyrelsen ålade bolaget att erlägga avgift för sju miljöfarliga verksamheter/hamnar. Bolaget överklagade och yrkade att avgift endast skulle tas ut för en verksamhet eftersom bolagets samtliga hamnar var att betrakta som en enda miljöfarlig verksamhet. Miljödomstolen biföll överklagandet. MÖD fann att bolagets hamnverksamhet geografiskt sett var fyra från varandra skilda miljöfarliga verksamheter. Därför skulle bolaget erlägga fyra avgifter för provning och tillsyn enligt miljöbalken.

4.2. Egenkontroll och miljörapport

Egenkontroll

Alla som bedriver verksamhet som kan medföra olägenheter för människors hälsa eller miljön ska fortlöpande planera och kontrollera verksamheten för att motverka sådana verkningar. Verksamhetsutövaren ska genom egna undersökningar hålla sig underrättad om verksamhetens påverkan på miljön. Tillsynsmyndigheten kan begära att kontrollprogram upprättas.

I förordningen (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll preciseras kraven för dem som bedriver tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet. Regleringen innebär i korthet att verksamhetsutövaren ska:

- fördela det organisatoriska ansvaret för de frågor som gäller för verksamheten enligt miljöbalkens bestämmelser, föreskrifter och beslut. Fördelningen ska vara fastställd och dokumenterad.
- kontrollera att utrustning för drift och kontroll hålls i gott skick. Kontrollen ska ske fortlöpande och rutinerna ska vara skriftliga
- undersöka och bedöma riskerna med verksamheten samt dokumentera resultaten. Riskbedömningen ska ske fortlöpande och vara systematisk
- förteckna kemiska produkter och biotekniska organismer, som kan innebära risker, med namn, miljöklassificering, omfattning och användning samt information om dess miljö- eller hälsoskadlighet
- ha dokumenterade rutiner för att klassificera och märka kemiska produkter som släpps ut på marknaden och som verksamhetsutövaren själv har tillverkat, förpackat, packat om, ändrat namn på eller fört in till Sverige, upprätthålla kompetens enligt vad som föreskrivs i REACH-förordningen (se avsnitt 2.5) och utfärda säkerhetsdatablad
- informera tillsynsmyndigheten direkt vid driftsstörningar, som kan leda till att olägenheter uppstår

Brott mot ovanstående bestämmelser kan i många fall leda till att miljö sanktionsavgift påförs.

Naturvårdsverket har utfärdat allmänna råd för egenkontrollen (NFS 2001:2, se www.naturvardsverket.se)

Miljörapport

Den som bedriver tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet, dvs. A- och B-verksamhet, ska varje år upprätta en miljörapport. Även verksamheter som inte är tillståndspliktiga eller har förelagts att söka tillstånd omfattas av skyldigheten om verksamheten finns med i listan i bilaga 1 till Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2006:9) om miljörapport för tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter, se www.naturvardsverket.se.

I rapporten ska redovisas vad du har gjort för att uppfylla villkoren i tillståndsbeslutet samt resultaten av dina åtgärder. Kravet på innehållet i en miljörapport är preciserat i Naturvårdsverkets föreskrifter ovan. Miljörapporten ska lämnas till tillsynsmyndigheten senast den 31 mars året efter verksamhetsåret.



Rättsfall om egenkontroll och miljörapport

MÖD dom 2015-10-23 i mål M 6999-15 och 7001-15 – Enligt 4 § förordningen (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll ska för varje anmälnings- eller tillståndspliktig verksamhet finnas en fastställd och dokumenterad fördelning av det organisatoriska ansvaret för de frågor som gäller för verksamheten enligt miljöbalken, föreskrifter som meddelats med stöd av miljöbalken samt för domar och beslut rörande verksamhetens bedrivande och kontroll som meddelats med stöd av dessa bestämmelser. Domstolen fann i ovan angivna domar att det för de aktuella verksamheterna inte tillräckligt tydligt framgick vem som hade detta ansvar enligt egenkontrollförordningen och att länsstyrelsen därför haft rätt att besluta om miljöstraffsavgift. Av avgörandet kan slutsatsen dras att verksamhetsutövare måste ha en tydlig fördelning av det organisatoriska ansvaret när man bedriver en tillståndspliktig verksamhet, samt att detta ska finnas tydligt dokumenterat för varje verksamhet. Det ska framgå vem som ansvarar för vad inom den tillståndspliktiga verksamheten.

NJA 2003 s. 599 – Ett företag som utövade miljöfarlig verksamhet med tillstånd enligt miljöbalken har försatts i konkurs. Konkursboet övertog driften av verksamheten. Fråga om konkursförvaltaren kan åläggas straffansvar för att miljörapport avseende kalenderåret före konkursutbrottet inte inlämnats i tid. 26 kap. 20 § samt 29 kap. 5 och 11 §§ MB. Högsta Domstolen anförde i målet att konkursförvaltaren, till skillnad från en ny verksamhetsutövare som förvärvat en verksamhet, normalt inte är närmare bekant med konkursgäldenärens verksamhet före förordnandet. I inledningsskedet av en företagskonkurs uppkommer ofta åtskilliga problem som kräver en omedelbar lösning för att lagens krav på konkursförvaltningen tillgodoses. Högsta Domstolen ansåg att i den mån företaget inte före konkursutbrottet vidtagit erforderliga förberedelser för att ta fram en miljörapport i tid ska detta inte drabba förvaltaren i straffrättsligt hänseende.

MÖD 2009:2 (dom 2009-01-29 i mål M 1303-07) – Användningen av begreppen gränsvärde och riktvärde har ansetts lämpliga att utmönstra i villkor som innehåller begränsningsvärden. Dessa villkor bör i stället preciseras genom att kontrollen av dem fastställs så att kraven i 22 kap. 25 § miljöbalken uppfylls. Hur noggrant kontrollen ska anges är en avvägningsfråga. Det kan av praktiska skäl vara lämpligt att överlämna detaljerna i kontrollen till kontrollprogrammet. Se även MÖD 2009:9 under avsnitt Utsläpp till vatten.

Beträffande miljörapport, se även MÖD 2003:76 under Sanktioner och skadestånd.

5. Sanktioner och skadestånd

Miljösanktionsavgift

För överträdelser som redovisas i förordningen (2012:259) om miljösanktionsavgifter ska tillsynsmyndigheten besluta om miljösanktionsavgift.

Miljösanktionsavgiften ska tas ut även om överträdelsen inte har skett avsiktligt eller av vårdslöshet. Tillsynsmyndigheten ska besluta om avgift om det står klart att överträdelse verkligen har skett. Avgiften tas inte ut om det är oskäligt p g a sjukdom, oförsedda eller opåverkbara omständigheter, åtgärder som vidtagits för att förhindra överträdelse eller straff enligt miljöbalkens straffbestämmelser. Avgiften tillfaller staten. Är överträdelsen åtalbar är tillsynsmyndigheten dessutom skyldig att anmäla den till polis- eller åklagarmyndighet.

Naturvårdsverket har utfärdat föreskrifter om betalning av miljösanktionsavgifter (NFS 2002:16, se verkets hemsida www.naturvardsverket.se).

Alla överträdelser som medför avgift finns i förordning

I förordningen om miljösanktionsavgifter har regeringen föreskrivit avgift för närmare 50 olika överträdelser. Avgiften varierar mellan 1 000 och 1 000 000 kr, beroende på typ av överträdelse, dess omfattning och näringsverksamhetens storlek.

Miljösanktionsavgift ska till exempel betalas av den som:

- utan tillstånd eller utan att ha gjort en anmälan vidtar tillstånds- eller anmälningspliktig åtgärd i fråga om bl.a. enskilda avlopp och värmepumpsanläggningar
- underlåter att till kommunen anmäla nedgrävning av avfall
- underlåter att anmäla användning av vissa köldmedia
- säljer kemiska produkter i konsumenttillgängliga förpackningar som inte är barnsäkra
- säljer kemiska produkter utan föreskriven varningsmärkning
- lämnar in miljörapport för sent (efter den 31 mars året efter verksamhetsåret).



Åtalsanmälan

Om tillsynsmyndigheten konstaterar att du har överträtt en bestämmelse i miljölagstiftningen och det finns misstanke om brott, ska myndigheten anmäla överträdelsen till polis- eller åklagarmyndighet. Tillsynsmyndigheten bedömer bara faktiska förhållanden och inte om det förekommit vårdslöshet eller uppsåt. Åklagarmyndigheten bedömer om överträdelsen ska föras vidare eller om den ska beaktas som ringa brott och avskrivas. Dubbelbestraffning ska undvikas, vilket innebär att en gärning som lett till miljösanktionsavgift normalt inte ska leda till åtal.

Rättsfall om sanktioner

MÖD dom 2012-10-03 i mål M 4628-12 – Fråga om ett telefonsamtal mellan den förelagde och miljöchefen i en kommun var att anse som inlämnande av uppgifter enligt vitesföreläggande. MÖD konstaterade att det rörde skilda uppfattningar om vad som hade sagts vid det aktuella telefonsamtalet och att den förelagdes uppgifter fick godtas i avsaknad av annan utredning.

MÖD 2010:41 (dom 2010-09-14 i mål M 7801-09) – Naturvårdsverket hade med stöd av 8 kap. 6 § lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter beslutat att två bolag inom en koncern skulle betala en avgift till staten för sin underlåtenhet att i rätt tid överlämna utsläppsrätter motsvarande utsläppen av koldioxid från bolagens anläggningar under 2006. De påförda avgifterna uppgick till sammanlagt ca 20 miljoner kronor. Bolagen ansåg sig ha fullgjort sin skyldighet att överlämna utsläppsrätterna och i den mån dessa inte skulle anses ha överlämnats ansågs det bero på missvisande information från såväl Naturvårdsverket som Energimyndigheten och/eller på brister i Svenskt utsläppsrättshandelssystem, SUS, vilket bolagen inte ansåg sig kunna lastas för. I första hand yrkade bolaget således att besluten skulle upphävas, i andra hand att avgifterna skulle jämkas. MÖD delade bedömningen att bolagen inte hade överlämnat utsläppsrätterna eller kunde anses ha framställt en begäran om överlämnande av dessa samt att det fanns rättslig grund för att döma ut avgiften. Eftersom möjligheten att införa regler om jämkning och eftergift inte hade utnyttjats i den svenska lagstiftningen blev frågan för MÖD:s avgörande om avgiften kunde jämkas med stöd av proportionalitetsprincipen. Bolagen argumenterade för att den tillämpade bestämmelsen fick oskäligen konsekvenser, vidare ansåg bolagen att beloppet var uppenbart orimligt sett i relation till vad som förekommit. MÖD delade miljödomstolens uppfattning att ett mycket begränsat utrymme finns för att efterge eller jämka avgiften. Att systemet med handel av utsläppsrätter är svåröverskådligt och att den svenska lagstiftningen utformats så att den inte är lätt att tillämpa ansågs emellertid inte utgöra skäl för jämkning eller eftergift. MÖD, som avslog bolagens överklaganden, ansåg således att det saknades skäl att jämka avgiften med stöd av proportionalitetsprincipen på den grunden att avgiften får oskäligen konsekvenser i den aktuella situationen eller att beloppet i sig är orimligt i relation till vad som förekommit.

MÖD 2011:37 (dom 2011-10-27 i mål M 4045-11) – En person hade haft problem med en bergvärmepump. Sedan det konstaterats att det inte var något fel på pumpen kontaktades ett bergborrningsföretag och ett 190 m djupt hål borrades. Miljönämnden påförde personen miljösanktionsavgift för att åtgärden vidtagits utan att anmälan först lämnats in. MÖD konstaterade att borrhning av ett nytt brunnshål för bergvärme är en sådan väsentlig del av inrättandet av en värmepumpsanläggning att åtgärden är att jämställa med en nyanläggning. Det var därför korrekt av tillsynsmyndigheten att ta ut en miljösanktionsavgift för fastighetsägarens underlåtenhet att anmäla åtgärden.

RH 2011:54 (Hovrätten för Västra Sverige dom 2011-10-18 i mål B 2608-11) – En underentreprenör hade eldat upp impregnerat virke som innehållit arsenik, koppar och krom och uppdragsgivaren hade gett sitt godkännande härtill. Det var också ostridigt att uppdragsgivaren var medveten om att impregnerat virke inte får eldas upp utan ska lämnas in på återvinningsstation som farligt avfall. Uppeldande av impregnerat virke är, enligt 29 kap. 1 § första stycket 1 miljöbalken, att bedöma som ett sådant utsläpp av ämnen som typiskt sett kan medföra förorening som är skadlig för människors hälsa, djur eller växter i en omfattning som inte är ringa (miljöbrott). Frågan i hovrätten gällde om uppdragsgivaren som näringsidkare hade gjort vad som skäligen kunnat krävas för att förebygga brottsligheten eller om han av oaksamhet hade orsakat miljöbrott. Hovrätten fann att omständigheterna sammanlagda var sådana att uppdragsgivaren borde ha insett att det fanns en betydande risk för att miljöfarliga ämnen fanns i virket och att dessa skulle komma att släppas ut i naturen till följd av uppeldandet. Han hade trots detta inte vidtagit åtgärder för att förebygga brottsligheten. Eftersom det handlar om toxiska och svärnedbrytbara ämnen var utsläppet inte av ringa betydelse. Uppdragsgivaren hölls ansvarig för miljöbrott och företagsbot utdömdes.

NJA 2011 s. 39 – Vid påfyllning av bensin vid en bensinstation var en luftningsventil öppen på tankbilen. Läckage uppstod och ca 350 l bensin rann ut. Högsta domstolen konstaterade att bensin är ett sådant ämne som typiskt sett kan ge upphov till skada på människors hälsa och miljön och att de mängder som runnit ut varit av sådan omfattning att den skada som utsläppet typiskt sett kan medföra inte haft ringa betydelse. Fråga uppkom därefter om tankbilsföraren, som utfört tankningen, varit oaksam. Högsta domstolen konstaterade att läckaget, med hänsyn till den mängd som läckt ut, måste ha pågått under lång tid. Tankbilsföraren hade inte varit på plats under hela tankningen. Högsta domstolen fann att tankbilsföraren hade kunnat förhindra en stor del av utsläppet, om han ägnat tankningen den uppmärksamhet han borde, och att den delen av utsläppet inte kunde anses ha ringa betydelse. Tankbilsföraren hade omgående vidtagit åtgärder för att begränsa skadan. Med hänsyn till detta bestämdes påföljden till minsta antalet dagsböter.

RH 2009:17 (Hovrätten för Nedre Norrland dom 2008-06-04 i mål B 714-06) – En man som tidigare bedrev tvätteriverksamhet hade i verksamheten tillstånd att använda det hälsofarliga ämnet tetrakloreten. Ämnet påvisades senare i en kommunal vattentäkt intill mannens fastighet. I avsaknad av utredning som visar på vilket sätt det hälsofarliga ämnet kommit ner i grundvattnet har fråga uppkommit om det kunde anses klarlagt att mannen förorsakat föroreningen och om verkan av s.k. eliminationsbevisning. I det aktuella fallet ansåg sig hovrätten, mot bakgrund av bl.a. att tetrakloreten nästan uteslutande används i kemtvättverksamhet och det var fastställt att inte någon annan hade tillgång till ämnet under den aktuella perioden, ha grund för att kunna slå fast att det tetrakloreten som finns i det aktuella grundvattnet måste ha inhandlats av den åtalade. Den åtalade hade haft ett särskilt miljöansvar för att det tetrakloreten som han köpt förvaras på ett betryggande sätt och inte kommer på avvägar. Han har själv inte kunnat ge någon alternativ förklaring till hur föroreningen har uppstått. Trots att det inte närmare gått att utreda på vilket sätt tetrakloreten runnit ner i grundvattnet under fastigheten, fann hovrätten att den åtalade i vart fall på grund av oaksamhet vållat föroreningen och dömde honom för vållande till miljöstörning.

MÖD 2007:41 (dom 2007-12-21 i mål M 4046-07) – En företagare hade inte givit in miljörapporten för 2005 och förelades vid äventyr av vite att ge in den i efterhand. Några veckor senare påfördes han miljö sanktionsavgift för samma underlåtenhet. MÖD fann, till skillnad från miljödomstolen, att vägran att följa vitesföreläggandet

inte utgjorde samma överträdelse som den som föranledde miljöskaktionsavgiften varför förbudet i 4 § förordningen om miljöskaktionsavgifter inte utgjorde hinder för det senare beslutet. Vitet dömdes ut i sin helhet utan att jämkas.

MÖD 2006:19 (dom 2006-04-06 i mål M 6241-05) – MÖD delade underrättens bedömning att det förelåg grund för att ta ut miljöskaktionsavgift då bolaget inte anmält hantering av 1027 kubikmeter flytande bränsle under år 2004 vilket översteg gränsen för anmälningsplikt, som var 1000 kubikmeter. MÖD fann överträdelsen objektivt sett mycket ringa. Den kommunala nämnden hade genom tidigare anmälan känt till att bolaget sedan många år tillbaka hanterade motorbränslen. Bolagets underlåtenhet att i rätt tid anmäla hanteringen hade med hänsyn härtill haft en ur miljöskyddssynpunkt närmast försumbar betydelse. Vid en sammantagen bedömning av dessa omständigheter jämfört med avgiftens storlek 25 000 kr, fann MÖD att det skulle vara uppenbart oskäligt att ta ut miljöskaktionsavgift. Nämndens beslut undanröjdes. En ledamot var skiljaktig.

MÖD 2003:76 (dom 2003-07-29 i mål M 7711-01) – Kajerna i två hamnar har använts för lastning utan anknytning till huvudverksamheten på fastigheterna. Då verksamheten visserligen har varit mycket ringa (ett fåtal anlop per år) men inte helt obetydlig, har den bedömts utgöra sådan hamn som omfattas av tillståndsplikt. Med ändring av miljödomstolens dom fastställde därför MÖD länsstyrelsens beslut om miljöskaktionsavgift för utebliven miljörapport för verksamheten. Länsstyrelsens beslut om tillsynsavgift för den ena hamnen fastställdes, medan den för den andra hamnen jämkades med hänvisning till verksamhetens ringa omfattning.

5.1 Skadestånd

Skadestånd ska betalas för personskada, sakskada och förmögenhetsskada som verksamhet på en fastighet har orsakat i sin omgivning. Ersättningsreglerna bygger på strikt ansvar, vilket betyder att skadan inte behöver ha orsakats genom uppsåt eller vårdslöshet. Det strikta ansvaret gäller dock inte för ”ortsvanliga” och ”allmänvanliga” störningar. Den omständigheten att verksamheten har tillstånd har inte någon betydelse för ansvaret.

Rättsfall om skadestånd

MÖD 2010:50 (dom 2010-09-27 i mål M 4962-07) – Ägarna till en fastighet belägen invid en sjö ca 2 km uppströms ett vattenkraftverk i en kanal som går från sjöns utlopp yrkade skadestånd av RS, som drev kraftverket. RS hade tillstånd till att dämna vattnet i kraftverkets damm upp till en viss nivå. Fastighetsägarna åberopade som grund för sin talan att RS hade låtit vattnet i kraftverksdammen överstiga den tillåtna nivån, vilket påverkat vattennivån i sjön så att deras fastighet översvämmats. MÖD fann att fråga inte var om sådan verksamhet som avses i 32 kap. miljöbalken och att frågan skulle avgöras enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer. MÖD fann vidare att ett sänkt beviskrav beträffande kausalsambandet kunde tillämpas i ett fall som detta. Då det emellertid var utrett i målet att översvämnarna inte kunde ha orsakats av den otillåtna dämningen i kraftverksdammen ogillades fastighetsägarnas talan.

MÖD 2008:4 (dom 2008-02-01 i mål M 9646-06) – Länsstyrelsen vägrade tillstånd till skogsavverkning inom ett tilltänt naturreservatsområde. Skogsägarna yrkade skadestånd. Staten godtog talan men ansåg att skadan skulle jämkas då avverkning kunde ske på andra områden inom bruksenheten. MÖD fann att det förhållandet att

brukningsenheten eventuellt innehöll ytterligare avverkningsmogen skog inte utgjorde tillräckligt skäl för jämkning av skadeståndet. Statens yrkande om avdrag för skadebegränsande avverkningsavslags. MÖD bestämde vidare toleransavdraget till 67 500 kr vilket motsvarade 4,3 procent av marknadsvärdeminskningen.

MÖD 2008:1 (dom 2008-01-10 i mål M 8852-04) – En privatperson yrkade ersättning av Banverket för skada på sin fastighet på grund av sänkt grundvattennivå som följd av byggande av en gång- och cykeltunnel. MÖD fann att även om man är skyldig att bevisa sitt påstående om att grundvattennivån sänkts (störningen) så måste hänsyn tas till den stora ekonomiska skillnaden i fråga om utredningsresurser mellan en privatperson och Banverket. Då Banverket hade känt till klagomålen i tio år men inte under denna tid redovisat någon utredning som stödde påståendet att grundvattennivån inte hade sänkts fann MÖD att privatpersonen genom sina mätningar bevisat att nivån sänkts med 0,5 m.

MÖD 2007:51 (dom 2007-11-12 i mål M 9434-06) – En jordbrukare yrkade ersättning av kommunen för försvårande av pågående markanvändning. Denne hade flera år i rad fått avslag alt. restriktioner på ansökan om tillstånd att få sprida bekämpningsmedel inom den inre skyddszonen för ett vattenskyddsområde. MÖD fann att möjligheten att få ersättning från det allmänna enligt 2 kap.18 § regeringsformen var liten när en tillståndsansökan avslagits av starka miljöskäl. I vart fall torde det krävas att möjligheten att överklaga det kommunala avslagsbeslutet utnyttjats. Miljödömsstolens ogillande av käromålet fastställdes.

MÖD 2006:46 (dom 2006-09-05 i mål M 2201-05) – Vattendomstolen lämnade 1997 Riksantikvarieämbetet (RAÄ) tillstånd att anlägga en ny bro med tillfartsbankar som ersättning för en gammal bro. En närboende fastighetsägare drabbades därefter av översvämningar vid två tillfällen varvid vatten trängde in i ett uthus. MÖD fann att brons dämmande verkan varit avsevärt större än vad som förutsattes när tillståndet gavs och att det var just detta som hade orsakat att vatten trängt in i uthuset. RAÄ förpliktades att ersätta fastighetsägaren för oförutsedd skada med yrkat belopp. MÖD fann dock inte att skadorna i fråga var betydande, varför hans yrkande om åtgärder för att förebygga eller minska framtida skador ogillades.

MÖD 2006:17 (dom 2006-08-22 i mål M 6264-05) – En person förvärvade och bosatte sig på en fastighet under tid då militär flygverksamhet pågick vid en närbelägen flygplats. Fastigheten var redan vid förvärvet utsatt för omfattande störningar från flygverksamheten. MÖD ansåg att förvärvet omfattade fastigheten i det skick och med det bruksvärde som förelåg vid förvärvstidpunkten. Endast för de ytterligare störningar som tillkom efter förvärvet utgick ersättning. Det saknade betydelse att bullernivåerna från flygverksamheten inte överskred vissa angivna nivåer i de tillstånd till verksamheten som meddelats.

MÖD 2003:93 (dom 2003-10-10 i mål M 1348-02) – Ägaren till en restaurang stämde ett fastighetsbolag och yrkade ersättning enligt 32 kap. miljöbalken för minskade intäkter till följd av entreprenadarbeten på en intilliggande fastighet som under ett års tid hade försvårat tillgängligheten till restaurangen. MÖD fann att restaurangägaren vid en sammantagen bedömning inte visat att omsättningsminskningen utgjorde en skada som med övervägande sannolikhet var orsakad av entreprenadarbetena.

6. Ytterligare information

Lagar, förordningar och föreskrifter finns på www.lagrummet.se

De olika sektorsmyndigheternas föreskrifter och allmänna råd finns på respektive hemsida:

Naturvårdsverket	www.naturvardsverket.se
Havs- och vattenmyndigheten	www.havochvatten.se
Sveriges geologiska undersökning	www.sgu.se
Kemikalieinspektionen	www.kemi.se
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	www.msb.se

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00